

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

Lásd 175

Terminológia

157/2012

CAPLAN, Priscilla: On discovery tools, OPACs and the motion of library language. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 30. (2012) 1., p. 108-115.

A keresőeszközökről, az online katalógusokról és a könyvtári szaknyelv változásairól

Könyvtártudományi szakirodalom; Terminológia

Az újabb angol-amerikai szakkifejezések megértéséhez érdemes használni a *Library Lingot* (<http://www.lib.umd.edu/guides/lingo.html>), *Jane Reitz* online szakszótárát (http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx) – 2005 óta nyomtatott változatban is –, de jó a Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of Research Libraries) tudós portálja is (<http://www.arl.org/resources/pubs/portals/scholarsportal.shtml>).

A floridai szerző néhány fontos és gyakran használt szakkifejezés jelentésváltozását elemzi a szakirodalmat áttekintő cikkében, így a teljesen új *discovery toolt* (2009), a *digital preservation* és a *digital curation* finom különbségét, de a már „koros” *integrated library systems (ILS)* és az *online public catalogue (OPAC)* használatának lassú elmúlását is megjósolja. A rendkívül szellemes, szakmai-nyelvészeti fejtegetés inkább az angolul olvasó, tanuló szakembereknek ad támpontokat a szakkifejezések pontos megértéséhez és használatához.

(Murányi Lajos)

Lásd még 175

Kutatás

158/2012

JAEGER, Paul T. – THOMPSON, Kim M. – LAZAR, Jonathatn: The Internet and the evolution of library research : the perspective of one longitudinal study. – Bibliogr. 14 tétel In: The library quarterly. – 82. (2012) 1., p. 75-86.

Az internet és a könyvtári kutatások egy amerikai longitudinális vizsgálsorozata tükrében

Könyvtártudományi kutatás; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

A vizsgálsorozat 1994 óta követi figyelemmel az amerikai közkönyvtárak internetes tevékenységét. Az eredeti mérőszámok időközben elavultak, a könyvtárlátogatások és a nyomtatott dokumentumok használata helyett a trend az otthonról való könyvtár- és információhasználat lett.

1994-ben az internet épp csak kezdett kitörni az egyetemi és kutatóintézeti szférából, a világháló előtti időszakban a könyvtári felhasználás a modemmel keresztül elérhető adatbázisokra, bulletin board szolgáltatásokra és olyan primi-

tív hálózati rendszerekre korlátozódott, mint az Archie, Veronica és a Gopher. 1994-ben a közkönyvtárak 20,9 százalékának volt internet-hozzáférése, de közülük csak kevesen tették ezt lehetővé az olvasóknak is. Az internetet elsősorban a tájékoztató szolgálatok számára, az országos jogi információk elérésére, valamint a könyvtári technikai műveletek céljára tartották fenn. A kérdéseket postai úton küldték szét, néhány esetben faxot is használtak. A részvételt telefonon és faxon bátorították.

1996-ban már a kérdőívek egy részét e-mailben juttatták el a könyvtárakhoz, és ahol grafikus interfész is rendelkezésre állt, ott az űrlapokat is online lehetett kitölteni. A felmérés a könyvtárak 44,4%-ában talált internetkapcsolatot. 1997-ben az internethasználat 72,3%-os volt, a könyvtárak 60,4%-a tette lehetővé a hozzáférést az olvasók számára.

1998-ban a könyvtárak internet-hozzáférése 83,6%-ra nőtt, és a használók 73,3%-a fért hozzá a világháléhoz.

2000-ben még vegyesen használták fel a kérdőívek postai és elektronikus kiküldését, de 2002-től már az elektronikus adatgyűjtés vált egyeduralmukodóvá (a telefont csak a nem válaszoló könyvtáraknál vették igénybe). A vizsgálatok finanszírozásában is változás állt be, 2004-től az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA), valamint a Gates Alapítvány vette át a támogató szerepet. 2004-ben már csaknem minden könyvtár (99,6%) rendelkezett internet-hozzáféréssel. A mintavétel is szélesedett: míg 2002-ben 1100 könyvtár válaszolt, 2004-ben 5023. Az évek során a mintavételi keretek is finomodtak, pl. megjelentek az egyes könyvtári fiókoknál a geokódok.

Az ezredforduló körül új törvények léptek életbe, amelyek érintették az internethasználatot (terrorizmus ellenes törvények, az e-kormányzattal, a könyvtári szolgáltatásokkal, a gyermekvédelemmel kapcsolatos törvények). Eközben a vizsgálsorozat eredményeit mind szélesebb körben ismerték meg, idézték a szakajtóban és a közmédiában, sőt, bekerültek a hivatalos állami statisztikai adatszolgáltatásba is.

2006-tól javultak az adatgyűjtési módszerek, szélesedett az internettel összefüggő könyvtári funkciók feltárása. 2006-tól a kérdőíves felmérés helyszíni vizsgálatokkal bővült (30 könyvtár, 5 államban), és a kérdőíven megjelentek a nyitott kérdések.

A közkönyvtárak külső környezete is változott: az e-kormányzat elsődleges hozzáférési pontjává váltak, ennek keretében pl. az egészségbiztosítási ügyek lebonyolításában is segítettek, sőt, a hurrikánok pusztításai idején a közkönyvtárak internet-hozzáférése szerepet kapott a segélyezés lebonyolításában, az eltűntek felkutatásában stb. Újabban a gazdasági recesszió, a munkanélküliség növekedése is fokozza a közkönyvtári internet-hozzáférés jelentőségét.

2007-től az ALA a vizsgálat eredményeit könyv formátumban is publikálta (*Libraries connect communities*), és 2010-ben egy külön weboldalt is létrehozott az egész statisztikai adatállomány hozzáférhetővé tételére. 2009-ben a könyvtárak egy részében megvizsgálták a Gates Alapítványtól kapott pályázati pénzek felhasználását.

A kutatások első 15 éve számos tanulsággal szolgál: a technikai, társadalmi, politikai és gazdasági változások hatással vannak a könyvtári kutatásokra, a longitudinális vizsgálatok dokumentálni tudják a változásokat, ahogy és amikor azok megtörténnek, a technika fejlődése növeli a vizsgálatok mélységét és kiterjedését; a hosszú ideig tartó vizsgálatssorozat hasznosítható a könyvtári kutatók képzésében, a jelen szakemberek tájékozódásában, valamint további kutatásokat is inspirálhatnak stb.

Az úttörő kezdeményezés nyomán más kutatások is indultak, és más országokban is hasonló vizsgálatokba kezdtek (pl. 1997-ben Ausztráliában, Victoria államban). Az amerikai népszámlálások és az éves felmérések módszertani tapasztalatait viszont a könyvtári kutatásokban is fel lehet használni.

(Mándy Gábor)

159/2012

SHENTON, Andrew K. – HAY-GIBSON, Naomi V.: *Evolving tools for information literacy from models of information behavior.* – Bibliogr. In: *New review of children's literature and librarianship.* – 18 (2012) 1., p. 27-46.

Az információkeresési szokások modelljének felhasználása az információs műveltség oktatásában

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Használoi szokások; Információkeresés; Iskolai könyvtár; Könyvtártudományi kutatás

Az információs műveltséget sokan az információs viselkedés részének tekintik, mások viszont az információs műveltség primátusát hirdetik. Könnyen belátható, hogy többnyire mégis miért kezelik elszigetelten az információs viselkedés és az információs műveltség témáját. Az előbbi a felhasználók szempontjából nézi a folyamatokat, aktuális gondolataikat és cselekedeteiket nézve, az utóbbi az oktatás perspektívájából szemléli azokat az ideális elveket, amelyekhez tartanunk kellene magunkat. A modellek általában és a szerzők által kialakított modell is képes lehet betölteni azt az űrt, amely a két szemlélet között tátong. A cikkben ismertetett modell alapján lehetővé válik az információs műveltségi folyamat formalizált leírása, amelyet olyan tanulók használhatnak, akik maguk nem tudják megfogalmazni a tanulási folyamat lépéseit.

(Koltay Tibor)

Lásd még 170

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

160/2012

MAGNUSON, Lauren: Promoting privacy : online and reputation management as an information literacy skill In: College & research libraries news. – 72. (2011) 3, p. 137-140.

A személyes adatok védelmének népszerűsítése

Adatvédelem; Használói szokások; Információtechnológia; Számítógép-hálózat

Egyre nyilvánvalóbb, hogy online környezetben is igen fontos a személyes adatok védelme – jogi, munkavállalói és vagyonvédelmi okokból egyaránt. Habár a felmérések azt mutatják, hogy az ifjabb nemzedék egyre tájékozottabb ebben a kérdésben, egyúttal növekszik a személyes online jó hírnév védelmében végzett intézményi tevékenység jelentősége. Természetesen a könyvtárak munkájáé is, amit jelez az ACRL információs etikai normatívájának megjelenése. Mindenekelőtt azt kell megértetni a használókkal, hogy a rendkívül komplex felépítésű weben milyen gyorsan és milyen tág körben terjednek az adatok, információk. A könyvtárosoknak rengeteg lehetőségük van a felvilágosító munkára és a személyes online jó hírnév megtartásának, kezelésének oktatására. A cikk ehhez ad tanácsokat.

A személyes adatok kezelésének etikai kérdéseiről minél tágabb körben kell beszélni. Rá kell mutatni, hogy amilyen könnyen megtalálhatók és eltulajdoníthatók szerzői jogok által védett tartalmak a világhálón, ugyanolyan könnyedén lehet manipulálni a weben megjelenő személyes adatokkal is.

A könyvtár jó példát mutathat saját működésével. Digitális és online szolgáltatásaihoz hozzákötheti a személyiségi jogokkal kapcsolatos állásfoglalását és a könyvtár által követett gyakorlatot, sőt, mindezt saját profilja alatt a közösségi hálókön is népszerűsítheti.

A téma kiváló lehetőséget ad a könyvtárnak, hogy érdemben részt vegyen a campus karriertervezési és -szervezési szolgáltatásaiban: workshopokat, kurzusokat szervezzen, és közreműködjön a személyiségi jogok fontosságát tudatosító oktatási anyagok létrehozásában.

Az ALA 2010 májusában tartotta meg először az Adatvédelmi Hetet, az első Nemzetközi Adatvédelmi Napra pedig 2011 januárjában került sor. Mindkét alkalom kiváló lehetőséget nyújt a használói érdekek védelmének hangsúlyozására, a campuson folyó párbeszéd élénkítésére, valamint a könyvtár láthatóságának erősítésére, fontosságának tudatosítására.

Lényeges, hogy a könyvtár ne csak a nyilvánosság negatív hatásaira hívja fel a figyelmet, hanem tudatosítsa a diákokban azt is, hogy az online felületek, a közösségi hálók az önreklámozás egyedülállóan hatásos eszközei is.

A különböző fejlesztési projektek, mint például a Vanish vagy a Diaspora a közeljövőben alapjaiban fogják megváltoztatni a személyes adatokhoz való hozzáférést. Várhatóan jócskán kiterjesztik majd a felhasználóknak a saját személyes adataival, közléseivel kapcsolatos rendelkezési jogát. Ezek az online jó hírnév megőrzését segítő fejlesztések kiváló lehetőséget nyújtanak a könyvtárosoknak is, hogy nyilvánvalóvá tegyék nélkülözhetetlenségüket az információs műveltség tudatosításában, oktatásában.

(Fazokas Eszter)

161/2012

SOLOMON, David J. – BJÖRK, Bo-Christer: Publication fees in open access publishing : sources of funding and factors influencing choice of journal. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 63. (2012) 1., p. 98-107

Publikációs díjak nyílt hozzáférésű publikálásnál: a finanszírozás forrásai és a folyóirat-választás szempontjai

Elektronikus folyóirat; Felmérés; Hozzáférhetőség; Támogatás -pénzügyi -általában

A nyílt hozzáférésű (OA) folyóiratok tartalmukat ingyenesen terjesztik, a kiadás finanszírozására más megoldásokat használnak. A publikációs díj vagy a folyóiratcikk előállítási költsége (APC) lett a professzionális OA kiadás domináns fogalma. A cikk szerzői 1038 olyan szerzőt kerestek meg kérdőívükkel, akik a legutóbbi időben 74 (hét tudományterületre bontható) folyóiratcikk előállítási költségeit felszámító OA folyóiratban publikáltak. Megkérdezték a szerzőket, milyen forrásból fedezték a költségeket, milyen tényezők alapján választották az adott folyóiratot, milyen OA és hagyományos folyóiratokban publikáltak korábban. A folyóiratokról és a szerzők nemzetiségéről szóló kiegészítő információkat az adott folyóirat honlapjáról szereztek be. Összesen 69 folyóiratban publikáló 429 szerző (41%) válaszolt a kérdésekre. Jelentős különbség mutatkozott tudományterületenként a fizetendő költségekben: az impakt faktoros folyóiratok jóval magasabb díjakat (APC) kértek, mint azok a folyóiratok, ahol a szóban forgó tudományágak komoly támogatásban részesülnek. A folyóirat kiválasztásában a legfontosabb tényező a témának való megfelelés, a minőség és a megjelenés gyorsasága volt. A nyílt hozzáférés kevésbé lényeges, de szignifikáns tényező volt a választásban számos szerző esetében. Ezek a megállapítások összhangban állnak más, a nyílt hozzáférésű publikálás terén végzett kutatási eredményekkel; a szerzők úgy vélik, hogy az

előállítási költségekből (APC) finanszírozott publikálás a továbbiakban is növekedni fog.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

162/2012

DORA, Cornel: Eine Bibliotheksstrategie für die Schweiz? In: Bibliothek. – 36. (2012) 1., p. 78-86. Res. angol nyelven

Könyvtárstratégia Svájcban?

Együttműködés -belföldi; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy; Középtávú terv

A huszonhat kanton meghatározó tényező Svájc könyvtárügyében, melynek fejlődése véletlenszerű, és régióként eltérő. Nincs optimális együttműködés sem a nyelvi régiók, sem a különböző típusú könyvtárak között, nincs központi könyvtárpolitika sem, pedig számos feladattal kellene megbirkózniuk. Ezért öröndetes, hogy 2011 májusában a svájci oktatáspolitikai irányítója, a tanügyi igazgatók konferenciája (EDK) elhatározta, munkacsoportot hoz létre, hogy megvizsgálja, szükség van-e összehangolt könyvtárpolitikára, és miképp irányítható a könyvtárügy.

A tanulmány azokat a tényeket és megfontolásokat veszi számba, melyek a munkacsoportot segíthetik. A svájci könyvtárügy ismertetése után (áttekintés, tipológia, önszervező rendszer, két tudományos könyvtárhálózat, a kantonok szerepe, irányelvek) gazdaságossági szempontból vizsgálja a könyvtárakat, végül az együttműködésről, a könyvtárstratégia alapkérdéseiről és legfontosabb szereplőiről fejt ki gondolatait. Mivel a politikusokat nem nagyon érdekli a könyvtárügy (az EDK sem foglalkozott eddig vele), a könyvtárak vezetői a legfontosabb tényezők egy országos stratégia kialakításában.

(Feltéve, ha az együttműködést sikerül nyílt és kollegiális mederben tartani.)

A szakmai szervezetek sem elég hatékonyak. Működik ugyan egy országos könyvtáros szervezet, a *BIS* (Bibliothek Information Schweiz), de az elmúlt húsz évben csökkent a súlya (a német és a többi országrész eltérő hagyományai is számos konfliktus okozói). Az alapító egyetemi könyvtárak inkább a maguk egyesületében (KUB) tevékenykednek, de igazi együttműködés a könyvtárak szövetségének a keretei között zajlik (RERO, illetve IDS) már évtizedek óta. A közkönyvtárak munkaközössége megalakulása (1972) óta ütőképes szervezetté fejlődött. Fontos tényező a svájci kantonok könyvtárainak a szervezete (SKKB) is, melynek könyvtárai országos hálózatot alkotnak (tagja a nemzeti könyvtár is). Kecsegtető, hogy nemrég a BIS a strukturális reform kidolgozása végett munkacsoportot hozott létre. A központi könyvtárügyi hatóság létrehozása azonban a már említett EDK és a kantonok szövetsége közös elhatározásán múlik.

A szerző végül a *svájci könyvtár vízióját* vizsgálja fel, melynek jellemzői, hogy (1) helyben kínál szolgáltatásokat, (2) hálózatban működik, (3) hibrid könyvtár, (4) egyszerre az oktatást, a tudományt, az emlékezetet és a szórakozást is szolgálja, (5) ott van a társadalom szívében és a peremén is, majd az ehhez szükséges teendőket veszi számba.

A jövőben több figyelmet kell szentelni az együttműködés és a hálózat kérdésének a túlélés érdekében. A szerző nem titkolt célja, hogy cikke nyomán e kérdésekről termékeny vita fog kialakulni.

(Murányi Lajos)

163/2012

O'BRIEN, Terry – RUSSELL, Philip: The Irish 'Working Group on Information Literacy' – Edging towards a national policy. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 44. (2012) 1., p. 1-7.

Az ír Információs Műveltség Munkacsoport tevékenysége: országos politika kidolgozása felé

Fejlesztési terv; Használati szokások; Használók képzése

A cikk szerzői áttekintik az ír Információs Műveltség Munkacsoport (Working Group on Information Literacy, WGIL) tevékenységét és az információs műveltség nemzeti programjának a kidolgozásában betöltött szerepét az Ír Köztársaságban. A tanulmány bemutatja a csoport fennállása alatti különböző tevékenységeit, marketing és érdekérvényesítő kezdeményezéseit, valamint néhány problémát és témát, melyekkel a csoport szembesült, különösen az ír könyvtári-információs szektor sokszínűségét és az integrált megközelítés hiányát az információs műveltség fejlesztésével kapcsolatban.

A tanulmány közreadja a WGIL beszámolójának az eredményeit (*Library Association of Ireland: Working Group on Information Literacy: Review of cross-sector activity 2006-2008 and initial recommendations for further action*), mely áttekinti a bevált módszereket és az információs műveltséggel kapcsolatos tevékenységet Írország különböző könyvtári szegmensében az adott két esztendőben. A beszámoló legfontosabb ajánlása az Ír Könyvtáros Egyesület vezetősége számára az, hogy dolgozza ki a nemzeti információs műveltség olyan stratégiáját, amely szenvedélyesen kiáll az információs műveltség mellett, mert az élethosszig tartó és konvertálható készség.

(Autoref.)

164/2012

ROMAINE, Cindy – CANBY, Susan Fifer – CORTEZ, Ed: Feeling squeezed by political pressures In: Information outlook. – 16. (2012) 1., p. 20-24.

Politikai nyomás szorításában. Benyomások kubai könyvtárakról

Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Tájékoztatás szabadsága

Amerikai szakkönyvtárosok 2011 őszén egy tanulmányút keretében felkeresték az ország

jelentős könyvtárait és rokon intézményeit (a konkrétan említettek túlmenően, egyebek mellett a Népek Barátsága Intézetet, az INFOMED egészségügyi-orvostudományi tájékoztatási központot, az A. M. Jiménez Természettudományi Alapítványt), és találkoztak a szakma és a társadalmi szervezetek képviselőivel is.

A kubai könyvtárügy fejlettségét meghatározza, hogy Kuba és az Egyesült Államok között 1961 óta utazási és kereskedelmi embargó van érvényben. Az *Informatikai Egyetemet* leszámítva, amely a szoftverfejlesztéssel kapcsolatos kutatás és oktatás jól felszerelt központja, a látogatók nagy lemaradást tapasztaltak a számítógépesítés terén. A gyűjtemények elavultak, ugyanis nem áll rendelkezésre valuta a beszerzésekhez; a könyvgyarapodás legnagyobb része Mexikóból, Közép- és Dél-Amerikából származik. Az USA-ból a kubai könyvtárosoknak tilos könyvajándékokat elfogadniuk, aki ilyet tesz, az állását kockáztatja. A közel négyszáz közkönyvtárban sok a helyreállítandó elemi kár, hiányoznak a klímaberendezések. Néhány könyvtár felújítása megtörtént, az UNESCO és nem kormányzati szervek finanszírozásában. A könyvtári infrastruktúra fejletlen, nincsenek másolási lehetőségek. A helyzetet áramkimaradások nehezítik. A kormány politikája komolyan akadályozza az internet-hozzáférést.

A *nemzeti könyvtár* 1955-ben emelt épülete helyreállítás előtt áll. A Kongresszusi Könyvtárral jó kapcsolatokat ápolnak, katalógusadatokat azonban még nem szolgáltatnak az LC számára. A könyvtárügy egészét a következők jellemzik: országos „könyvtárosi intranet” már működik; készülnek egy digitális repozitórium létrehozására; igény lenne egy közös könyvtári integrált rendszerre, többek között a referenz állomány közös használata érdekében; nemrég közreadtak könyvtári munkafolyamatokat és technológiát szabályozó előírásokat, valamint megszületett a szakma etikai kódexe.

A *Kubai Könyvintézet* a Kulturális Minisztérium szervezetébe tartozik, és könyvkiadással és –marketinggel foglalkozik. A 172 könyvkiadó jelentős állami támogatást kap. Az újonnan meg-

jelenő művek minimális példányszáma 1400, ebből három a kötelespéldány, 397 példányt engedményesen megkapnak a közkönyvtárak, a fennmaradó ezer példányt pedig automatikusan eljuttatják a könyvesboltokba. Az intézet szervezi a havannai nemzetközi könyvvásárt is.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 183, 237

Központi szolgáltatások

165/2012

SUHORUKOV, Konstantin M.: Russian Book Chamber : past, present and future In: Bibliothek. – 36. (2012) 1., p. 131-135.

Res. német nyelven

Az Oroszországi Könyvkamara múltja, jelene és jövője

Adatbázis; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Kötelespéldány; Központi szolgáltatások; Nemzeti bibliográfia; Nemzeti bibliográfiai intézet

Az Oroszországi Könyvkamara (OKK) 2012-ben ünnepli 95. születésnapját. Az 1917 májusában alapított intézmény ma az orosz könyvkereskedelem egyik legfontosabb tudományos, tájékoztató és módszertani központja. Az Oroszországi Föderáció teljes nyomtatott kiadói termésének bibliográfiai és statisztikai ellenőrzését látja el a törvény által előírt kötelespéldány-szolgáltatás alapján.

A szovjet időkben az állami tulajdonú könyvkiadók szinte teljes mértékben eleget tettek beszerzési kötelezettségüknek, így az Összszövetségi Könyvkamara és a további (gyűjtőkör szerint kijelölt) könyvtárak a hazai könyvtermés viszonylag teljes körét megkapták. A kiadók privatizálása, a cenzúra megszűnte a kötelespéldány-szolgáltatásban jelentős visszaesést okozott, fontos könyvtárakból hiányzik az újonnan

kiadott anyagok jelentős hányada. A Szovjetunió felbomlása után a köteleespéldányok gyűjtése az egyes új országok nemzeti intézményeinek feladata lett. Oroszországban – föderációs szinten – az OKK a felelős intézmény. A nyugati országok túlnyomó többségével szemben a nemzeti bibliográfiai központ nem a nemzeti könyvtáron belüli autonóm szolgáltatás, hiszen az OKK 1917 óta önálló, független intézmény. Mindig ahhoz a kormány szervhez tartozott, amelyhez a kiadói és nyomdaipar is, így nagyobb befolyást gyakorolhatott, közvetlen kapcsolatot is tudott, tud teremteni a kiadókka a köteleespéldány-szolgáltatás teljessége érdekében.

A nemzeti bibliográfiai rendszer *letopiszai* a következő kiadványtípusokat ölelik fel: Könyvek (és brosrák, időszak kiadványok tematikus számai, könyvsorozatok); Folyóiratcikkek; Újságcikkek; Művészeti kiadványok; Kották; Térképek; Időszak kiadványok és sorozatok; Recenziók; Bibliográfiák; Disszertációk tézisei. A füzetekben a leírások az ETO-n alapuló szakrendben szerepelnek. A könyvekről 1980, az újságcikkekről 1988, a folyóiratcikkekről és a tézisekről 1991 óta elektronikus adatbázis is készül. Az OKK évente megjelenteti a könyvek bibliográfiáját és az éves kiadói statisztikát. A munkák alapja a köteleespéldány-szolgáltatás, amit egy 1994-ben született és több alkalommal (legutóbb 2008-ban) módosított törvény szabályoz. Az új törvény és a módosítások fő céljai:

- az elsősorban reklám célú és más, társadalmilag nem fontos nyomtatványok beszerzésének csökkentése;
- a köteleespéldányok továbbosztása az urali és a dél-szibériai régiókba;
- a köteleespéldányokat fogadó letéti könyvtárak együttműködésének javítása;
- az elektronikus dokumentumok körének pontos és világos meghatározása;
- szankciók kiszabása a szolgáltatás elmulasztása esetére.

A jogszabály tartalmazza a dokumentum, a példány és a dokumentum előállítója meghatározását is.

Az OKK statisztikai tevékenységéből tudható, hogy 2000-től 2011-ig a közel 60 ezer megjelent kötet majdnem 123 ezerre, a példányszám 471 millióról 612 millióra növekedett. Oroszországban mintegy 5000 kiadói vállalkozás és kiadó szervezet működik. Az 1995 óta megjelent *Books in print* jellegű, a kiadókkal szoros együttműködésben készülő katalógus legutóbbi elektronikus kiadásában háromezernél több kiadó szerepel: ezek az oroszországi könyvpiac kb. 70%-át képviselik.

Az orosz nemzeti bibliográfia adatbázisa több mint ötmillió tételt tartalmaz. Valamennyi bibliográfiai és *authority* rekord elérhető UNIMARC, MARC21 és USMARC formátumban. A Saur kiadóval együttműködésben megjelentetett CD-ROM változat legutóbbi (2003-as) kiadása 1980 óta megjelent 1,2 millió címet tartalmaz gazdag keresési és változatos formátumú letöltési lehetőségekkel.

Az OKK jövőbeli tervei között szerepel a köteleespéldány-gyűjtemény rossz állapotban lévő része digitalizálásának felgyorsítása, hiszen részben egyedülálló anyagról van szó. Bár az 1917–1921 és 1941–1945 közötti idők köteleespéldányainak digitalizálása már elkészült, ez az állománynak alig 10%-a. A digitalizáláshoz kapcsolódóan megoldandó az elektronikus másolatszolgáltatás, amihez igen nagy technikai és anyagi támogatás szükséges. Ennek megszerzéséhez viszont meg kell ismertetni a lehetséges felhasználókkal az OKK állományában és szolgáltatásaiban rejlő hatalmas lehetőségeket. Fel kell készülni a kiadványok mennyiségének további növekedésére minden elképzelhető formátumban, és kezelhetőségük érdekében a szabványosítás és a szabványok érvényre juttatása érdekében kell erőfeszítéseket tenni. A közeljövőben meg kell kísérelni a teljes orosz könyvpiar (a kiadóktól a könyvkereskedőknél és könyvtárosokon át az olvasókig és vásárlókig) számára egy hatékony és egységes információs szolgáltatás megteremtését. Ebben nagy szerepe lehet az OKK-nak, mely eddigi tevékenységével is már ért el ez irányba mutató eredményeket.

(Mohor Jenő)

Együttműködés

166/2012

RITCHIE, April: O sister library, where art thou? In: American libraries. – 43. (2012) 1/2., p. 39-41.

Testvérkönyvtári együttműködés Kentucky államban

Együttműködés -regionális; Közművelődési könyvtár

Kentucky államban a könyvtári szolgáltatások új modelljével próbálkoznak. A Kentucky Sister Library Project (KSLP) keretében arra törekedtek, hogy összehozzák az erősebben és a gyengébben ellátott közkönyvtárakat. Így az utóbbiak nagyobb támogatáshoz jutnak, az előbbiek pedig értékes tapasztalatokat szerezhetnek a módszertani és egyéb segítségnyújtás során.

A gazdagabb könyvtár munkatársainak több lehetőségük van a kisebb könyvtár meglátogatására (szerencsés, ha a két könyvtár nincs néhány órás útnál távolabb egymástól). Az együttműködés a két könyvtár dolgozóinak kölcsönös megismerkedésével kezdődhet.

A gyengébben ellátott könyvtártól elvárható, hogy lista szedje az igényeit (kitérve a webhasználati segítségre, a szabályzatok elkészítésére, a projektek célkitűzésére és ütemezésére stb.). A próbaidőszak végén áttekintik az eredményeket, és eldöntik, hogy az együttműködést folytatni akarják-e. Ha a további együttműködés mellett döntenek, akkor szó lehet újabb célok megfogalmazásáról.

Az ütemezésbe külső tényezők is beleszólhatnak. A cikk szerzője utal a testvérkönyvtárakban áradás miatt bekövetkezett károokra, amely lelassította, de nem akadályozta meg a kooperációt. A véleményekből idéző cikk többek között megemlíti a Carter County Public Library (Olive Hill) és a Kenton County Public Library (Fort Mitchell) együttműködését, amely az első sikeres év után tovább folytatódik. Az erősebb könyvtár legalább annyit nyer az ilyen együtt-

működésen, mint amennyit ad – véli a Campbell County Public Library (Cold Spring) igazgatója. Ők az együttműködésük elején egy hetet töltöttek a McLean County Public Libraryban (Livermore) a könyvek katalogizálásával. Az utazás és a másik könyvtárban végzett munka olyan tapasztalat, amely kinyitja a szemünket – mondja a Kenton Public Library igazgatója.

Az először csak két könyvtár között kialakuló együttműködés mára kiterjedt az egész államra, és felkarolta a Kentucky Public Library Association is. A népszerűsítésben nagy szerepe volt a szóbeli hírverésnek és a konferenciákon elhangzó előadásoknak. Az állami igazgatás könyvtári és levéltári osztálya is támogatta törekvéseiket.

A jövőben elképzelhető, hogy a projekt országosra bővül. A Kentucky államban szerzett tapasztalatokat meg lehet vitatni, és modellként alkalmazni. A közkönyvtárak fejlődése eddig is megmutatta (Andrew Carnegietől Bill és Melinda Gatesig), hogy milyen potenciál rejlik a jótékonyági gesztusokban. A közkönyvtárak maguk is előmozdíthatják ezt a folyamatot azáltal, hogy segítik egymást nemcsak a bajokból való kilábalásban, hanem a további fejlődésben és megerősödésben is.

(Mándy Gábor)

167/2012

VESTERINEN, Johanna: Library work across sectors : collaboration among libraries in Jyväskylä In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 2., p. 12-13.

Együttműködés különböző típusú könyvtárak között Jyväskylában

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -helyi; Fejlesztési terv; Továbbképzés; Városi könyvtár

A különböző szektorokban működő könyvtárak együttműködésére jó példa a Jyväskyläi Alkalmazott Tudományok Egyeteme Könyvtár és Információs Központ, a Jyväskyläi Városi Könyv-

tár (Közép-Finnország regionális könyvtára) és a Jyväskyläi Egyetem Könyvtára (a továbbiakban: Jyväskyläi Könyvtárak) által folytatott közös munka.

Az együttműködés 2003-ban indult az Oktatási és Kulturális Minisztérium által finanszírozott projekt keretében. Az egyik célkitűzés az volt, hogy állandósuljon a könyvtárak együttműködése, a szektorok közötti munka koordinálására jöjjön létre egy könyvtári bizottság. A bizottság feladata a könyvtárosok évenkénti továbbképzésének megszervezése, ellenőrzése, tapasztalatcserét és egymás jobb megismerését célzó rendezvények szervezése, a munka értékelése. A különböző könyvtárakban tartott képzéseken a könyvtárosok mellett az olvasók is részt vehetnek. A bizottság még első ülésén döntött arról, hogy egy szemináriumon közösen határozzák meg a Jyväskyläi Könyvtárak funkcióit. A szeminárium költségeit megosztották a résztvevők között (a költségek megosztása azóta is jó gyakorlat). A tervekben szerepelt a könyvtárosok közös utaztatása például könyvvásárokra. A bizottság évente 4–6 alkalommal ülésezik, az elnökök két évenként váltják egymást. Igény szerint albizottságokat is lehet alakítani, jelenleg az ügyfélszolgálati, a képzési, a zenei könyvtári és az online szolgáltatási albizottság működik.

A Jyväskyläi Könyvtárak már több közös projektben vettek részt, például a honlap készítésében, az elektronikus formátumok használatában. A NELLI portálon keresztül elérhető Közép-Finnországi Könyvtári Portál (Kirjastoportti) az olvasók számára könnyíti meg az információkeresést: közös keresési lehetőséget biztosít a régióban a Jyväskyläi Könyvtárakban és az Aaltoi Könyvtárakban (Közép-Finnországi Közkönyvtári Hálózat), a portálhoz tartozó valamennyi könyvtár adatbázisaiban. Ez a maga nemében egyedülálló projekt 2005-ben zárult, jó példa volt az egyetemi és a közkönyvtárak regionális együttműködésére.

A Jyväskyläi Könyvtárak összekötő bizottságába 2008-ban meghívták a Jyväskyläi Közös Városi Oktatási Hivatal könyvtárát is. 2011 februárjában ért véget az együttműködés első közös

ciklusa, ebből az alkalomból a könyvtárak új munkatervet tettek közzé, amit az információs műveltség támogatására a város oktatási szervezeteivel együttműködve állítottak össze. Az új munkatervben az információkeresés elősegítése, az információszerzés gyakorlatának megismertetése, valamint a könyvtárban folyó munka kellő megvilágításba helyezése szerepel.

Bár a bizottság tagjai az évek során cserélődtek, a munka aktív maradt. A szektorok közötti könyvtári munkáról 2008-ban és 2010-ben nemzetközi konferenciákon tartottak előadást, a tervek szerint a 2012. évi helsinki IFLA-konferencia programjában is szerepel. A könyvtárak az eltelt évek alatt sok feladatot oldottak meg közösen, de még bőven maradt teendő a következő évekre is, mint a Jyväskyläi Könyvtárak kölcsönös láthatóságának növelése marketinggel és kommunikációval vagy az információs műveltséget támogató terv megvalósítása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 162, 208

Könyvtárosi hivatás

168/2012

MARKGREN, Susanne: Ten simple steps to create and manage your professional online identity : how to use portfolios and profiles In: College & research libraries news. – 72. (2011) 1., p. 31-35.

Tíz könnyű lépés az online szakmai identitás megteremtése és kezelése felé

Könyvtárosi hivatás; Marketing; Munkabér, alkalmazás; Számítógép-hálózat

Ön mikor adott utoljára hírt kollégáinak, főnökének, barátainak saját szakmai teljesítményeiről? A mamája most nem számít! – így kezdődik a cikk, amely szerint a könyvtárosok nem elég jók az önreklámozásban, amin feltétlenül segí-

teni kell és érdemes. Szakmai portfólió, aktuális önéletrajz, online identitás nélkül ugyanis lehetetlen érvényesülni, karriert építeni.

A szerző, aki könyvtárában a digitális szolgáltatások felelőse, saját példáját állítja elének: ő már létrehozta mutatós, könnyen elérhető, online szakmai bemutatkozását, melyre könnyen rátekinthet, aki munkásságára kíváncsi. Egy helyen gyűjti és dokumentálja tevékenységét, amely így demonstrációra és önnön reklámozására egyaránt alkalmas.

A mutatóvány tíz lépése, kritériuma könnyedén megtanulható:

- Fogadjuk el az online személyazonosság gondolatát.
- Vegyük észre, hogy jó dolog, és a közösségi hálón való jelenlétünk hatással van arra, hogy a többiek hogyan tekintenek személyünkre és szakmai megjelenésünkre.
- Legyünk tudatában, hogy csak a könnyen elérhető és tartalmilag friss bemutatkozó oldalak vonzzák a leendő munkatárs után kutató munkaadókat.
- Törődjünk bele, hogy a virtuális világban is csak egy személyiségünk lehet. Nem fogjuk tudni szigorúan elkülöníteni a magánéletünket és a szakmai énlünket, az érdeklődő mindketőbe belepillanthat. Legyünk tehát mindig észnél, viselkedjünk korrekten és tisztelettudóan mindenkiel, minden webfelületen.
- Rendszeres keresésekkel ellenőrizzük, megtalálhatók vagyunk-e a neten, és helyes adatok szerepelnek-e rólunk. Gondosan moderáljuk ki a közösségi oldalakon levő profilunkból a sértő barátságtalan, oda nem illő hozzászólásokat, fotókat. Próbáljuk a munkaadó szemével áttekinteni a rólunk fellelhető tényeket, adatokat.
- Jól meg kell gondolnunk, hogy milyen brandet építünk, vagyis milyen személyiségjegyeket, értékeket, készségeket és képességeket, élet-történetet, tapasztalatokat akarunk tükröztetni az online felületeken.
- Webes portfóliónkat ingyenes, könnyen kezelhető blogszerkesztő segítségével állítsuk

össze, az önéletrajz mellé feltöltve releváns szakmai anyagainkat is.

- Hozzuk létre saját profilunkat a lehető legtöbb népszerű oldalon így elősegítve, hogy a keresőmotorok mihamarabb ránk bukkanjanak. Természetesen a közösségi oldalakra fordítsunk különös figyelmet.
- Rendszeresen keressünk rá a nevünkre, és használjuk a Google értesítő szolgáltatását.
- Osszuk meg portfóliónkat, és használjuk minél több célra: reklámra, éves jelentés összeállításakor, állásinterjúhoz, és hogy aktuális szakmai tevékenységünk szem előtt legyen.

(Fazakas Eszter)

169/2012

SOKOLOV, A. V.: Bibliotečnyj avangard informacionnogo obšestva. – Bibliogr. 7 tétel In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2012) 2., p. 51-60.

Az információs társadalom könyvtári élcsapata

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Személyzet

A könyvtárak sorsa az információs társadalomban a könyvtárosoktól függ: ha be tudják bizonyítani, hogy szükség van rájuk, akkor a társadalmi struktúrában megmarad a könyvtár intézménye.

A kulcsprobléma Oroszországban is a könyvtárak emberi erőforrásaiban rejlik. Nem tudni, hogy az információs társadalomban milyen személyiségek fogják a szakmát megjeleníteni, az oroszországi könyvtárak a belátható jövőben minőségi mércével mérve milyen emberi erőforrásokkal fognak rendelkezni.

A szakma múltja többé-kevésbé világos. Az 1990-ben végzett össz-szövetségi kutatás szerint a munkatársak 58,4%-ának volt közép- vagy felsőfokú könyvtárosi végzettsége. Egy szakértő szerint ma a könyvtárosok 80%-a véletlenül került a könyvtárba. A könyvtári-információs karon végzők általában nem könyvtárosi pályát terveznek. Ha ez a tendencia folytatódik, bekövetkezhet a „könyvtáros nélküli könyv-

tár” pesszimista jövőképe. Az optimista prognózisok szerint ma a könyvtárakban egy új, nem megfélemlített nemzedék dolgozik, amely megtanult jogaiért küzdeni, értékelni a könyvtári projekteket és pályázatokat nyerni. A más szakterületekről érkező szakemberek határozzák meg a könyvtárügy jövőjét. A kérdést a szakma két vezető egyénisége, U.N. Stolârov és E.R. Sukiasân tanulmányozta, műveik majdnem egy időben jelentek meg. Sukiasânnak az etalon az amerikai könyvtárosok elméleti és gyakorlati felkészültsége; az oroszországi gyakorlatban támadja az ostoba formalizmust, felfedi a lelki szegénységet, a hivatástudat hiányát, ugyanakkor nem kételkedik abban, hogy a könyvtárosok Oroszországban is megtalálják helyüket az információs társadalomban. A szakma tekintélyének helyreállításához *A könyvtárak és a könyvtárosi hivatás presztízse* állami programot ajánlja.

A szerző viszont abból indul ki, hogy minden szakmában az emberi erőforrások a szakszerűség és az aktivitás szerint rétegeződnek. Az 1986–1990. évi vizsgálatok szerint a különböző könyvtártípusokban az emberi erőforrások öt szakmai-pszichológiai rétegbe sorolhatók: az élcsapat, a derékhad, a középszent, a ballaszt és a „zarándok”. Az egyes rétegekbe tartozást tesztlapok alapján állapították meg. A feldolgozás során a „ballaszt” réteget egyesítették a „középszenttel”. (Sukiasân véleménye szerint a „ballaszt” réteg a nagykönyvtárakban a munkatársak 30%-át teszi ki.) Országos helyzetkép: élcsapat 12±5%, a derékhad 35±7%, a középszent 43%±7%, a „zarándok” 10±5%. A munkatársak mintegy fele az első két rétegbe tartozik, ők adják a könyvtáros szakma magját. Véleményük szerint ahhoz, hogy valakiből valódi könyvtáros legyen, tehetségre vagy született adottságra van szükség. Az élcsapat szerint a könyvtárosok nem konzervatívak, nagy részük a gyökeres változások híve.

A mai könyvtárakban mindegyik réteg megtalálható, mennyiségi adatok azonban nincsenek. A ma könyvtáros nemzedéke dönti el, hogy a jövőben Oroszországban a könyvtárak a technokrata vagy a humanista szemléletű utat választják.

Mindkettő nehéz: a könnyebb technokrata út az állami politikát, a „könyvtártalanítást” követi, míg a nehezebb humanista úthoz szükséges szemlélet ösztönös-tapasztalati tudásra épül. Egy 2006–2008. évi felmérésben a könyvtárosok lelkivilágát próbálták megismerni. A kutatásba csak a könyvtári iskolák hallgatóit vonták be, a nem könyvtárosi végzettségű szakembereket nem. Pedig éppen a más végzettség után a könyvtári világba kerülő, átképzést vállaló intelligens könyvbarátok fogják az információs társadalomban a könyvtárosok élcsapatát alkotni. Összefoglalva: a humanista világnézetet a könyvtári élcsapat képviseli. A technokrata társadalomban a humanizmus a könyvtárak iránti igény biztosítója. A könyvtári humanizmusra az információs társadalomnak szüksége van, hogy szembeszálljon az elembertelenedés és az erkölcstelenség növekvő tendenciáival.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 173, 231

Oktatás és továbbképzés

170/2012

ALBRIGHT, Kendra [et al.] : An inquiry-based approach to teaching research methods in Information Studies. – Bibliogr. 26 tétel In: Education for information. – 29. (2012) 1., p. 19-37.

Információtudományi kutatási módszerek oktatásának kérdés-feleleten alapuló megközelítése

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudományi kutatás; Oktatási módszer

A tanulmány annak a projektnek az eredményeit ismerteti, amely az egyesült-királyságbeli Sheffield egyetemének információtudományi tanszéken az eddigi kutatási módszerek oktatásának a reformját tűzte ki célul az ún. *kérdés-feleleten alapuló tanulás* (IBL) segítségével. A

vizsgálat célja az volt, hogy olyan kérdés-feleleten alapuló tanulást vezessenek be, melynek alkalmazásakor a kutatási módszerek elsajátítása az egyéni és kiscsoportos tanuláshoz igazítható, és alkalmas a nagy tanteremben való oktatásra is. Hagyományos oktatási módszereket kombináltak vita triászokkal, kérdés-felelet szemináriumokkal és egy poszterelőadással, hogy elősegítsék a hallgatók disszertációs témaválasztását a tanegység végén. A dolgozat bemutatja a projekt háttérét és alap gondolatát, a kérdés-feleleten alapuló tanulás jellemzőit, az összefüggéseket és a kurzus moduljában alkalmazott változtatásokat, oktatási technikákat, a projekt értékelését, végül vázolja a projektből levonható tanulságokat. Ezek a következők: (1) tisztázni kell az előadások klasszikus módja és a diákok által vezérelt kérdés-feleleten alapuló tevékenységek között észlelt különbséget: ennek során a diákok szerzett tapasztalatainak az információ-fogyasztóitól el kell jutniuk a tudást felfedezőig, (2) ez azonban a diákok értékelési kereteinek a fejlesztését igényli, és különbözik attól a „felhasználói visszajelzések” megközelítéstől, amelyet sok egyetem alkalmaz központilag kidolgozott kérdőíveiben.

(Autoref.)

171/2012

BRZOZOWSKI, Bonnie – HOMENDA, Nicholas – ROY, Lorie: The values of service learning projects in preparing LIS students for public services careers in public libraries. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 53. (2012) 1., p. 24-40.

A közösségi szolgálatok szerepe a könyvtáros hallgatók közkönyvtárosi hivatásra való felkészítésében

Gyakorlati képzés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtáros-utánpótlás; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtárak – szolgáltatásaik jellege és sokszínű közönségük révén – ideális terepet jelentenek a könyvtár szakos hallgatók számá-

ra ahhoz, hogy tapasztalatokat szerezzenek a közösség szolgálatának területén. Amint azt a pedagógiai és a könyvtár- és információtudományi szakirodalom is tanúsítja, bármilyen tapasztalatot nyújtó oktatás, beleértve a közösségi szolgálatot és a gyakorlati munkát, hasznos alkotóeleme lehet a tanulási folyamatnak. A közösségi szolgálat példáját a gyakorlati oktatási irodalom áttekintésével mutatja be a cikk, konkrét esettanulmányként pedig a texasi Austin város könyvtárában szerzett közösségi szolgálati tapasztalatokat ismerteti. A szerzők végül a bevált gyakorlat alapján javaslatokat adnak a közösségi szolgálati projektek tervezéséhez.

(Autoref.)

172/2012

CHU, Heting: iSchools and non-iSchools in the USA : an examination of their master's programs. – Bibliogr. 17. tétel In: Education for information. – 29. (2012) 1., p. 1-17.

Új és hagyományos könyvtár- és információtudományi tanszékek az Egyesült Államokban

Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Tanterv, óraterv

Az elmúlt években számos vita zajlott a könyvtár- és információtudományi (LIS) *iTanszékek* (iSchools) megjelenésével kapcsolatban. A viták egyik témája az, vajon ezek a LIS programokból eredeztetett iskolák tényleg másminyenek, mint a szakterület hagyományos iskolái. A válasz érdekében öt olyan hagyományos és öt iSchool összehasonlítására vállalkozott a szerző, ahol az ALA által akkreditált mesterképzés folyik. Az összevetés szempontjai: a program követelményei, alapvető kurzusok, kiemelt területek/specializálódás, egyéb kapcsolódó paraméterek. Kevés lényeges különbség fedezhető fel a két csoport között: az iSchool több kurzust kínál, de több a kiemelt terület/specializálódás a hagyományos tanszékeken. A tanulmány az eredmények alapján az iSchool mozgalom kérdéseit

is vizsgálja (pl. exkluzív jellegét). Noha bevett gyakorlat a *branding*, az összes iskola – függetlenül attól, hogy i- vagy nem – közötti együttműködés és interakció az, amely igazából előremozdítja az információs szakmát általában, különös tekintettel az információs felsőoktatásra.

(Autoref.)

173/2012

FALLON, Helen: Using a blended group learning approach to increase librarians' motivation and skills to publish In: New review of academic librarianship. – 18. (2012) 1., p. 7-25.

Hibrid tanulási módszer alkalmazása a könyvtárosok publikációs motivációjának és készségeinek növelésére

Egyetemi könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Továbbképzés

Számos kutatás foglalkozott azzal, hogyan készítik a felsőoktatási oktatókat publikálásra, azonban a könyvtárosokkal kapcsolatban nagyon kevés információ áll rendelkezésre erről a témáról. A cikk az ún. „blended learning” (hibrid módszer, amikor a hagyományos oktatást online tanulással kombinálják) megközelítés lehetőségeit próbálja kiaknázni a könyvtárosokban a publikációs motiváció és készségek kifejlesztésének elősegítésére. A program háromféle elemet kombinált: egy formális, íráskészséget fejlesztő szemináriumot, strukturált online gyakorlatokat és mentori támogatást, valamint két olyan napot, amikor társaiktól kaphattak visszajelzést (peer-feedback). A cikk azt sugallja, hogy a hagyományos oktatás kombinálása az online módszerekkel megfelelő modell lehet annak segítésére, hogy a könyvtárosokban kialakuljanak a publikációs készségek. Ez a típusú modell olyan kontextust teremt, ami jelenleg hiányzik ahhoz, hogy a könyvtárosok fejleszthessék identitásukat, és kialakíthassák magukban a tudományos publikáláshoz szükséges készségeket.

(Autoref.)

174/2012

FINLAY, Craig S. [et al.] : LIS dissertation titles and abstracts (1930-2009) : where have all the librarians gone? – Bibliogr. 27 tétel In: The library quarterly. – 82. (2012) 1., p. 29-46.

Könyvtártudományi disszertációk címei és összefoglalói 1930 és 2009 között: hova tűntek a könyvtári témák?

Disszertáció -könyvtártudományi; Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A cikk az észak-amerikai egyetemek könyvtári tanszékein 1930 és 2009 között írt könyvtár- és információtudományi doktori (PhD) disszertációk témaválasztását elemzi. A címeket és az összefoglalókat vizsgálták meg, hogy kiderítsék, előfordulnak-e bennük azok a könyvtárral kapcsolatos alapvető kulcsszavak (esetükben mintegy száz), melyek az ALA által akkreditált tantervekben szerepelnek. Megnézték, hogy az évek során milyen témák merültek fel, illetve tűntek el, és ez miként járult hozzá a szakterület identitásának a meghatározásához, és mi változott a doktori disszertációkhoz végzett kutatásban a nyolcvan év alatt.

Abban egyetért a többség, hogy a szakterület neve „könyvtár- és információtudomány”, de abban már nem, hogyan támogatja a szakma ezt a „kettőst”, vagyis a könyvtártudományt és az információtudományt. (Zürzavar van azoknak a tanszékek nevében is, ahol az oktatás folyik.)

A téma szakirodalmának áttekintése után – a történeti kvantitatív vizsgálatokra összpontosítva – az adatgyűjtés és elemzés módszertanát vázolják fel a szerzők.

3230 disszertációt elemeztek (1980 és 2009 között 2335 született), és három csoportra osztották az eredményeket: az elsőben csak a teljes időszak címeit vizsgálták, a másodikban és a harmadikban az 1980 és 2009 közötti disszertációk címeit és összefoglalóit az időtényezőre, illetve a tanszékekre koncentrálván. Kiderült, hogy 1980-tól fogva nőtt azoknak a dolgozatoknak az aránya, amelyben már nem fordultak elő könyv-

tárral kapcsolatos kulcsszavak, illetve csökkent azon munkák aránya, melyekben viszont igen, bár az arány doktori iskolák szerint eltérő.

A vizsgálat megerősítette azt a régi feltevést, hogy a könyvtár már nem tartozik a doktorátusra készülő diákok szívesen választott témái közé. (Ennek optimista és pesszimista olvasata is lehet.) Az eredmények részletes ismertetése után kifejtik, hogy a jövőben érdemes lenne alaposabban elemezni a disszertációk tartalma és az oktatás, a gyakorlat és a kutatás fejlődése közötti összefüggéseket, valamint ezt a vizsgálatot megismételni az információtudományi dolgozatok körében is (itt is kitérve az intézményi háttérre és a témavezetőkre), hogy jobban megismerjük szakmánk fejlődését.

A cikk azok számára lesz érdekes, akik valamilyen szempontból érdekeltek a könyvtárosképzésben: oktatóknak, diákoknak és gyakorlati szakembereknek.

(Murányi Lajos)

175/2012

SOKOLOV, A. V.: Informatičeskie opusy : opus 10. Informatika na bibliotečnyh fakul'tetah. – Bibliogr. 8 tétel In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2012) 3., p. 5-11.

Informatikai opusok. 10. opus: Informatika a könyvtártudományi karokon

Informatika; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A Szovjetunióban a kulturális élet irányítói mindig éberén reagáltak a politikai újításokra. Ilyen volt az 1960-as években az Országos Tudományos-Műszaki Információs Rendszer (OTMIR) kialakítására irányuló kormányhatározatok sorozata. Az új népgazdasági ágazat irányítása a Tudományos és Műszaki Állami Bizottság feladata lett. A kulturális minisztérium országos érdekből a szakemberképzést vállalta. Az 1960-as évek második felében a könyvtártudományi karokon megjelent a *Tudo-*

mányos információ kurzus, megalakultak a tudományos (tudományos-műszaki) információs tanszékek. Feladatuk volt a könyvtárosképzés informatizálása, a könyvtárosok megismertetése az OTMIR korszerű szellemével. A tudományos-pedagógiai gyakorlatban a humanista és a technokrata út kínálkozott, a választás az egyes tanszékek tudományos világnézeti irányultságától függött.

A Leningrádi Kulturális Intézet Tudományos Információs Tanszékén dolgozó fiatal munkatársak kidolgozták a *Tudományos információ* kurzust, amit a könyvtártudományi kar minden szakán tanítottak. Alapját a tudományos információkeresés koncepciója képezte, amit a leendő gyermek- és közkönyvtárosok szkeptikusan fogadtak. A tudományos kommunikáció korlátaiból a kiutat a továbbfejlesztett elmélet, a társadalmi információ jelentette. A társadalmi informatika módosította a hangsúlyokat az oktatási folyamatban. A tantárgy feladata lett a hallgatók szakmai világnézetének kialakítása azáltal, hogy feltárták az információs megközelítésnek a könyvtári-bibliográfiai jelenségekben rejlő lehetőségeit, a társadalmi kommunikáció sokoldalúságát. További társadalmi informatikai kutatások megmutatták, hogy ez nem a könyvtártudományhoz hasonló konkrét tudományág, hanem egy integráló, általánosító elmélet. A koncepció pedagógiai értéke, hogy humanista tartalma van, a könyvtári-bibliográfiai elméletek és a gyakorlat információs megközelítése feltárta az informatizálás előnyeit és hátrányait. Az általánosító elmélet didaktikai értéke, hogy lehetővé tette a könyvtártudományi karokon a párhuzamosságok és az ellentmondások kiküszöbölését.

A moszkvai és kemerovói kulturális főiskolákon óvatosan kerültek a kockázatos tudományos-pedagógiai újításokat. A moszkvai intézet *Informatika* tankönyve röviden és vázlatosan ismertetette az információforrások gyűjtésének, feldolgozásának és keresésének folyamatait, az információs szolgáltatások szervezését. A hangsúly az információ szemantikus feldolgozásán, az információkeresés automatizálásán, az automatikus információs rendszerek építé-

sén és a hatékonyságmérési módszereken volt. Az oktatás informatizálási törekvése jellemezte a kemerovoi kulturális intézet tudományos pedagógiai iskoláját. Vezetője a könyvtárak és az információs központok automatizálásának megszállottja volt, az általa alapított tudományos információs tanszék a számára egyszerű és érthető technokrata szemléletre épült.

1983-ban a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján megnyílt az informatikai, számítástechnikai és automatizálási osztály, a középiskolákban bevezették az informatika és számítástechnika tantárgyat. Az informatika fogalmát sokféleképpen értelmezték az információs technikától a tudományágig. Az új értelmezés a könyvtárosképzést is érintette: nyilvánvalóvá vált, hogy a tudományos akadémia határozatainak a könyvtári informatizálás technokrata iránya felel meg. A társadalmi informatika humanista koncepciója és a tudományos informatika időszerűtlenné vált.

A különböző „informatikákat” nem lehet egy kurzusba összevonni, az egyetlen lehetséges megoldás, ha két tantárgyat alakítanak ki. 1990-től a kulturális főiskolákon két, különböző célú és tartalmilag nem összefüggő tárgy van: az informatika és a társadalmi kommunikáció. A technokrata szemléletet tovább erősítette az internet és az új információs technológiák megjelenése. A könyvtári-információs karok az információs társadalom számára készítik fel a szakembereket. A kérdés, hogy ez a politika mennyire igazolt és előrelátó.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 211

Szabványok, normatívák

Lásd 207

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

176/2012

ESKANDER, Saad B.: Iraq National Library and Archive : inherited difficulties and new challenges In: Alexandria. – 22. (2011) 1., p. 47-51.

Az Iraki Nemzeti Könyvtár és Levéltár: örökölt nehézségek és új kihívások

Nemzeti könyvtár

Az Iraki Nemzeti Könyvtár és Levéltár (INLA) 2003 óta szerzett tapasztalataiból merítve az INLA igazgatója úgy véli, hogy a kulturális és oktatási intézményeknek egy országos válság idején kulturális és társadalmi szerepet kell játszaniuk a nemzet egységének és a társada-

lom szociális szövetének erősítésében, majd azt elemzi, hogyan ellenőrizte az előző Ba'ath rezsim az INLA-t azzal a céllal, hogy rájuk kényszerítse a kulturális uniformizáltságot és az ideológiai kínálatot. A cikk rávilágít azokra a nehézségekre és új feladatokra is, amelyekkel az INLA-nak szembe kellett néznie az előző rezsim bukása óta. Ismerteti az INLA új törekvéseit, és kiemeli a befogadás hajlandóságát és a rugalmasságot, végül azt vizsgálja, hogyan reagált az INLA a 2006 és 2007 közötti periódusban a bagdadi polgárháború kitörésére, illetve azt a fontos szerepet elemzi, melyet az intézmény munkatársai vállaltak a belső megosztottság, a politikai szélsőségeség és a vallási fanatizmus leküzdésében.

(Autoref.)

Lásd még 200, 227

Felsőoktatási könyvtárak

177/2012

FLEMMING, Christina: A joint university library : vision and reality. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 1/2., p. 95-103.

Közös egyetemi könyvtár – elképzelések és valóság

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Könyvtárárpület -egyetemi, főiskolai; Működési feltételek; Összevonas -könyvtáraké

A skandináv könyvtári modell a demokratikus társadalmon alapul, ahol a könyvtárak részét képezik annak a jólétnek, amely mindenkit megillet. A lakosságnak pedig igen nagy százaléka könyvtárhasználó.

2001-ben a finnországi Vaasa városában két modern könyvtárárpület adtak át: a városi és regionális könyvtárat, valamint a Tritonia Egyetemi Könyvtárat. A kétnyelvű (finn és svéd) város egyetemén csak finnül van tanítás. Itt folynak azonban a turkui központtal bíró Åbo Akademi és a Helsink-i székhelyű Hanken üzleti iskola svéd nyelvű képzései. Az egyetemek úgy döntöttek, hogy építenek egy új, közös könyvtárat a Vaasa Egyetem campusán. Az intézmény önálló szervezeti egység lett az egyetemeken belül saját vezetői testülettel, amelyben mindhárom egyetem képviseltette magát.

Az elképzelések szerint az új közös egyetemi könyvtár nyomtatott irodalmat és elektronikus forrásokat egyaránt kínál. Az adatbázisokat és az elektronikus forrásokat közös licencek alapján veszik igénybe. Barátságos tanulási teret szerettek volna kínálni az egyetemi hallgatóknak. A helyszín a Vaasa Egyetem campusa lett. A Tritonia név egyszerre utal a görög mitológia Triton nevű tengeristenére, Poszeidon fiára, és arra, hogy három egyetem közös intézményéről van szó.

Az új könyvtár nagyon népszerű lett mind az egyetemi polgárok, mind pedig a nagyközönség körében. Nagy kihívást jelentett az eredetileg egynyelvű könyvtár többnyelvűvé alakítása. Szintén újdonság volt, hogy a könyvtár tevékenysége eleve két területre terjed ki: a könyvtári és a tanulási központ funkciókra.

A finn felsőoktatás rendszerének átalakulása a 2000-es évek végén felgyorsult. Számos egyetemet összevontak, a könyvtárakkal együtt. Hosszas tervezés után 2010-ben a vaasai műszaki egyetem könyvtára is beolvadt a Tritoniába. Az egyesülés a 2001-es elvek alapján zajlott, bár nehézséget jelentett, hogy a különböző típusú egyetemek – eltérő igényeik miatt – speciális megoldásokat kívántak.

Az értékelésre és auditálásra vonatkozóan a finn egyetemi könyvtárak együtt dolgoztak ki egy minőségmenedzsment-útmutatót. Ennek alapján rendszeresen vizsgálják az intézményt. A használók jellemzően elégedettek a könyvtárral; negatív visszajelzések a nyitvatartási idővel, a tankönyvek elérhetőségével és a kevés számítógéppel kapcsolatban érkeztek. A munkatársak szintén elégedettek a munkakörnyezettel és a felszereltséggel. Pozitívként jelent meg a többnyelvűség, és a kultúrák találkozásának lehetősége.

A Tritonia modellt a következő jellemzőkkel lehet leírni:

- A könyvtár finanszírozását a diákok és oktatók számának arányában biztosítják a vaasai egyetemek.
- A döntéshozó testületben valamennyi fél képviselteti magát.
- Egy könyvtárigazgató van.
- A vezetői testület közös, viszont a munkatársak a saját egyetem alkalmazottai.
- A szolgáltatásokat három nyelven (finnül, svédül, angolul) nyújtják.
- A hivatalos dokumentumok finnül és svédül is elkészülnek.
- A munkatársak a saját anyanyelvüket használják a belső kommunikáció során írásban és szóban.

Egy ilyen könyvtárban szinergikus hatás érvényesült a nyomtatott gyűjtemények hozzáférhetősége, a közösségi terek, az olvasói és könyvtárosi találkozhelyek, valamint a nyelvek és egyetemek közötti hálózatosodás tekintetében. Az elektronikus forrásokról ugyanez nem mondható el.

(Tóth Máté)

Lásd még 214, 215, 232, 234

Közművelődési könyvtárak

178/2012

BAYLAC-DOMENGETROY, Jérôme: Le réseau de lecture publique du Pays Morcenais : comme les grands et meme un peu plus... In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 2., p. 50-56.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Közkönyvtári hálózat a délkelet-franciaországi Morcenx körzetében

Könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár

A legújabb felmérésekből pontosan tudható, hogy Franciaország lakosai közül minden második ember 10 ezer főnél kisebb településen él, ennek következtében érintett abban, hogy a kistépülés könyvtári ellátása megoldott legyen. Ennek kapcsán számos kérdés merül fel. Közülük a leggyakoribb az, hogy vajon egy 6000 négyzetméteres könyvtár jobb szolgáltatást tud-e nyújtani, mint egy 800 négyzetméteres? Van-e egyedi jellegzetessége a kicsi könyvtáraknak? Ma már elmondható, hogy strukturálisan mindkettő hasonló, ám a kiskönyvtárakra egy időben sokkal markánsabb kulturális, szociális és nevelő szerep hárul, mint nagy társaikra. Hatékony működésükhöz sokkal nagyobb találékonyságra, nyitottságra, rugalmasságra és ötletgazdag és ambiciózus személyzetre van szükség.

A rendkívül gyéren lakott, előregedő, ennek következtében számos egészségügyi és szociális problémával küszködő, kilenc kistépülést magába foglaló Morcenx körzet (Acquitania régió, Landes megye) médiatára és munkatársai ezt a fentebb említett szemléletet képviselik. Könyvtárakkal együtt nélkülözhetetlenek, kikeverülhetetlenek a terület szellemi életében, amelybe a hagyományos könyvtári tevékenységeken túlmutató, újfajta kulturális szolgáltatásokat iktattak be. 2003-2004-ben négy médiatékájuk hálózatba tömörült Landes megye és a gascogne-i járás támogatásával. A központi médiatár felelős az általános információigények kielégítéséért, de a települések szétszórtságából és a távolságból eredő gondok leküzdésében is szerepet vállal. A médiatár minden olyan tárgyi feltétellel rendelkezik, melyet a kor megkövetel. A személyi feltételek is adottak a felkészült szakemberek személyében, akiknek a munkáját hatvanegy önkéntes segíti. Az ő hídszerepük rendkívül fontos, hiszen a program lelegejétől ők az összekötők a város, a médiatár és a kistépülések lakói között. Az önkéntesek biztosítják a nyitva tartást, a kölcsönzést, a visszavételt, a kapcsolattartást a felhasználókkal. Természetesen mindezek ellátásához komoly alapképzésben vettek részt, ahol elsajátították a munkához és a felhasználókkal való kommunikáláshoz szükséges szakmai, informatikai, pszichológiai ismereteket.

Az e-média projektet egy 25 négyzetméteres irodában hozták létre, ahol nagyon kevés dokumentum áll az olvasók rendelkezésére, ám a heti négyórás, betanított önkéntesek által működtetett elektronikus szolgáltatás révén ingyenes hozzáférést biztosítanak számukra több internetes forráshoz, katalógushoz és távolról elérhető dokumentumhoz. Az ugyanitt indított „Digitális kultúra” projekt három táblagéppel és tizenöt olvasóval indult 2012 februárjában. Az „Egy újszülött – egy könyv” és a „Kamaszklub” programjaikkal a jövő olvasóit próbálják kinevelni a médiatárban és a hálózatban dolgozó munkatársak.

Az ötletek alapján indított programok egymás után sorjáznak, mert a könyvtár és médiatár

szerepe a kistelepüléseken élők számára éppúgy szociális segítség, mint az intellektuális vagy a közösségi létezés megtestesítője. Végigtekintve az e tevékenységet végző könyvtárak kifogyhatatlannak tűnő tárházát, felmerül a kérdés, hogy a jövőben a kiskönyvtárak nem válhatnak-e egyszer majd a nagyok inspirálóivá?

(Pajor Enikő)

179/2012

BOUFFANGE, Serge – HABÉRARD, Marie-Laure: La „Biblio.” : entre concentré et fantasmе de bibliothèque In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 2., p. 12-15.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Könyvtár falak nélkül – a bordeaux-i Biblio.bato

Használó; Igény; Városi könyvtár

Napjainkban a „könyvtár falak nélkül” elképzelés újabb és újabb példái születnek világszerte. 2011 októberétől a bordeaux-i Garonne folyó kikötőjében található a nem szokványos megjelenésű, mégis barátságos, *Biblio.bato* névre keresztelt új könyvtár. Ennek egyik több évtizedes elődje a kicsinek mondható, könyvtárrá változtatott katonai teherhajó, a Bokböten, amely már 1953-ban a svéd szigetek partjain hívogatta látogatóit.

Dániában nem a vízen, hanem egy szupermarket tetején rendezték be Naevstedt közkönyvtárát. Kereskedelmi központok (Lyon, Rouen), repülőterek (Schiphol – Amsterdam), vasúti állomások (Haarlem, Amsterdam mellett), metróaluljárók (Marseille, Madrid) és számos különféle nem megszokott hely ad otthont a nem hagyományos könyvtáraknak azért, hogy az követhesse, együtt élhessen már létező vagy leendő olvasójával. Ez utóbbi nagyon fontos elem. E könyvtárak ugyanis a megszokottságból kilépve újat akarnak adni, és új olvasókat is szeretnének szerezni. Ezért a könyvtár kinyílik tartalmi tekintetben is. Felhívásokkal, plakátokkal, szokatlan tevékenységi formákkal és lehetőségekkel szólítják meg az

arra járókat. 3D-s filmek, videojátékok, automatikus „kütyük” és sok egyéb szolgálja a „mindenki kultúrája” vagy a „kultúra mindenkinek” program célközönségét, az átlag állampolgárt, az utca emberét. Ennek egyik fő elképzelése a „kösd össze a hasznost a kellemessel, és tedd mindezt egy számodra hasznos szociális környezetben” elv.

Mindez hasonlít egy kicsit a közösségi web interaktív módjaira. A közösség tagjai újfélé módon és mindig másképpen válaszolnak, reagálnak egy-egy újabb közösségi formára, eseményre. Amíg a hagyományos könyvtár úgy célozza meg a közösséget, hogy az egyént szólítja meg első-sorban, itt először egy-egy csoporttal kerül kapcsolatba a könyvtáros és utána az egyes felhasználóval. Ezek a minikönyvtárak nem nevezhetők sem tudományos, sem közkönyvtárnak. Az adott hely szociális közegéhez igazodnak, és a vizuális kultúra segítségével terjeszthető információkra fókuszálnak. A bordeaux-i példa „Biblio.bato”-ja a város önkormányzatával is megállapodást kötött a 2011-2013 időszakra, kötelezve magát, hogy a kultúra demokratizálásáért mindent meg fog tenni. A város ehhez 16 ezer eurót adott, hogy a kreatív műhelyek fenntartásához, utcai (street art) és az újrahasznosítható hulladékokból készíthető műalkotásokhoz, a hifi, 3D-HD tv-készülékek, képregények, mangák és mindenféle anyag, eszköz, gép, dokumentum beszerzéséhez hozzájáruljon. Ezt a csak önkéntesekből álló szakmai gárda egészíti ki, akik heti három alkalommal, általában egy-egy délután ingyen foglalkoznak az arra járókkal. A könyvtár munkája az első három hónap után igen sikeresnek mondható. A 60 négyzetméteres helyen a 140 órás nyitva tartás alatt közel hatszáz látogató fordult meg. Általában családok 15 éves kisebb gyerekeikkel. Ezt követte a Facebookon az a 350, 15-35 éves személy, akik 65%-a szereti ezt a közösségi formát.

A húsvéti szünet véget vetett ennek a könyvtári formának. A szakkönyvtárosokból álló közösség pedig e tapasztalat birtokában már nekiállt a folyó partján a nyári *Biblio.sport*, a bordeaux-i tó partján pedig a *Biblio-plage* megszervezésé-

hez, miközben mindenkiben felmerült a kérdés: mindezek után beszélhetünk-e még könyvtárról? Mindent összevetve megállapítható, hogy városi vagy nagyvárosi környezetben ezek a minikönyvtárak modul szerkezetüknél fogva alkalmasak arra, hogy a különféle helyszíneken megjelenő igényeket kielégítsék, és hidat alkossanak a folyamatosan fejlődő társadalom és a könyvtár között.

(Pajor Enikő)

180/2012

CHIESSI, Sara: Quanto valgono le biblioteche? : un metodo per valutare l'impatto sociale delle biblioteche pubbliche italiane In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 4., p. 315-327.
Res. angol nyelven

Mennyit érnek a könyvtárak? Módszer az olasz köz-könyvtárak társadalmi hatásának értékelésére

Felmérés; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Statisztika; Szolgáltatások használata

A gazdasági válság következtében soha nem volt nagyobb szükség arra, hogy a könyvtárak felmutassák, bizonyítsák értékordozó és értékadó voltukat mind az egyén, mind a társadalom számára. A közkönyvtárak hatásának mérése annyi, mint olyan tényezők értékelése, amelyek gyakran tünékenyek és megfoghatatlanok, mint az információhoz való hozzáférés, a jólét vagy a társadalmi integráció. Éppen ezért mindmáig az olyan „szoft” módszerek mutatkoztak a leghatékonyabbnak, mint az interjúk, felmérések, fókuszcsoportos kutatások. Az IFLA *Researcher-Librarian Partnership* kezdeményezése által támogatott munka célja olyan, a könyvtár hatását értékelő módszer kidolgozása volt, mely egyszerű, hatékony és megismételhető, azaz potenciálisan alkalmazható mindenféle közkönyvtár esetében. Alapjául az IFLA *Global statistics for the 21st century* projektje keretében kidolgozott kérdőív szolgált. Az átdolgozott, az olasz helyzetnek megfelelően adaptált, és néhány pontban

az adott könyvtár jellemzőihez igazíthatóvá tett kérdőívet négy olasz közkönyvtárban próbálták ki (egyikük közel 19 ezer, másikuk alig 3 ezer, a további kettő öt-öt és fél ezer aktív olvasót lát el).

Csak a legfontosabb eredményeket említve: a beiratkozott olvasók számánál legalább 10%-kal magasabb a tényleges használók száma. A kérdezettek több mint 90%-a havonta, 37%-a hetente legalább egyszer ellátogat a könyvtárba, ami rendszerességet jelez az olvasók legnagyobb részénél. A leggyakoribb tevékenység a kölcsönzés (87%), a felvilágosítás-kérés a könyvtárostól (86%) és a találkozás barátokkal, ismerősökkel (77%): azaz az utóbbi két évtized minden innovációja ellenére a könyvtár – olvasói számára – még mindig elsősorban az a hely, ahonnan könyveket lehet kölcsönözni. Ugyanakkor a könyvtár mint hely is fontos: találkozások (77%), olvasás (56%), tanulás (48%), kulturális eseményeken, tevékenységekben való részvétel (39%) színhelye. Meglepő módon csak az olvasók 42%-a használja az online szolgáltatásokat (és csak 23%-uk használja havonta egynél több alkalommal); 88% az OPAC-ot használja, és mindössze 2% az olyan speciális lehetőségeket, mint a könyvtár blogja vagy a teljes szövegű források. A könyvtár előnyei közül kiemelkedik, hogy kellemes (98%), illetve nyugodt és biztonságos (74%) hely, de 74%-nak a tájékozottságot, a „naprakészséget” segíti megtartani, illetve új kompetenciák megszerzését, az érdeklődési kör kitágulását támogatja (65%). A válaszolók 88%-át érzékenyen érintené, ha a könyvtár bezárna, 15% nem találná meg máshol ugyanazokat a szolgáltatásokat és információkat. Noha a kérdezettek 80%-ának van otthon internetelérése, csak 41% véli úgy, hogy ugyanazokat az információkat meg tudja találni a neten, szemben azzal, hogy 92% másik könyvtárba menne.

A „*willingness-to-pay*” szokásos kérdése (mennyit szánna arra, hogy a könyvtár nyitva maradjon?) átalakítva így hangzott: mit gondol, mennyibe kerülne Önnek ugyanezeket az információkat és/vagy ugyanezeket a szolgáltatásokat máshonnan megszerezni? A gyakorlat viszont

azt mutatta, hogy ez a kérdés igen sok esetben még inkább átalakult, és a válasz arra érkezett, hogy „mennyit tudna Ön költeni arra, amit most a könyvtártól tud megkapni?”. A meglepő eredmény szerint 47% 10-20 eurót, 34% 30 eurónál többet költene havonta. A könyvtár esetleges bezárásának feltételezése sokak számára tette fontossá, hogy megfogalmazza, mi a könyvtár valódi értéke: itt vált hangsúlyossá a társadalmi érték, az ingyenes és általános hozzáférés, a segítség (a leszakadtaknak, illetve a bevándorlóknak). Kiemelendő az egyetemisták véleménye, akik szolgáltatásaik, illetve atmoszférájuk miatt értékeli magasabbra a közkönyvtárakat, mint formálisabb, szűkebb kínálatú egyetemi könyvtáraikat.

Az adatok részletes elemzése nélkül megállapítható, hogy noha az érték nehezen meghatározható, az olvasók fontos dolgokat tudnak mondani a felfogásuk szerinti értékekről mind egyéni, mind társadalmi szempontból. Válaszaik nem csak a tényleges, hanem a potenciális értékekre is rámutatnak, sokat segítve a fejlesztési irányok kialakításában.

(Mohor Jenő)

181/2012

GUNDERSEN, Arne: Space for learning : Nordic project for a cross-sectoral strengthening of community learning In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 2., p. 20-21.

Tér a tanuláshoz: skandináv projekt a közösségi tanulás támogatására

Együttműködés -belföldi; Fejlesztési terv; Felnőttoktatás; Kapcsolat intézményekkel; Közművelődési könyvtár

A skandináv országok *Tér a tanuláshoz* (Space for learning) elnevezésű, 2010 és 2012 között zajló projektjének a célja, hogy bátorítsa a szektorok közötti együttműködésben megvalósuló közösségi tanulást. A projektet a *Nordplus* program keretében a skandináv országok mi-

nisztereinek tanácsa finanszírozta. Könyvtárak, felnőttképzéssel foglalkozó egyesületek és intézmények együttműködésében megvalósuló, közösségi tanulással kapcsolatos, jelenleg is folyó és új alprojektek tapasztalatait gyűjtötték össze, és vontak le belőlük következtetéseket.

Norvégiában az 1990-ben megrendezett „Felnőtt tanulók hete” óta működik együtt a felnőttképzést képviselő Norvég Felnőttképzési Egyesület és a Norvég Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Hivatal. Utóbbi megszűnése óta a könyvtárakat a nemzeti könyvtár képviseli. Svédországban az örebroi és a dalarnai megyei könyvtárak kezdtek együttműködést a helyben működő tanulási egyesületekkel a személyzet továbbképzésében. Dániában a Könyvtár és Média Ügynökség tett közzé információkat a közkönyvtári és az oktatási egyesületek közötti együttműködések finanszírozási lehetőségeiről, amelynek nyomán számos projekt indult.

A közkönyvtáraknak és a felnőttképzéssel foglalkozó szervezeteknek egyaránt célja a közösségi tanulás lehetőségeinek biztosítása és közös értékek teremtése. Mindez a skandináv országok kormányzati szakmapolitikai dokumentumaiban is megjelenik. Ilyen a norvég parlament 23. jelentése, a *Könyvtárak – tudás közvagyon, találkozóhely és kulturális köztér a digitális korban* című vagy a dán jelentés, a *Közkönyvtárak a tudástársadalomban*. Vajon mindez versenyhelyzetet teremt a könyvtárak és a felnőttképzési intézmények között, vagy együttműködésre sarkall? A versenyhelyzet elsősorban Dániában jelenik meg, hiszen a könyvtárak itt funkcionálnak leginkább tanulási térként. Az együttműködésről pedig a Borási Egyetemen tettek közzé nemrég egy áttekintést, amely szerint három perspektívából szemlélhető a kérdés: az egész életen át tartó tanulás, az oktatás és a kultúraterjesztés oldaláról. Mindez egyben a könyvtár három különböző – a felnőttek tanulását segítő – funkciójára utal.

A Tér a tanuláshoz sok jó példát hozott fel az együttműködésre. Ezek közül is azok a legjobbak, amelyek országos szinten fogalmazódnak meg, de regionális vagy helyi szinten működnek.

Ilyenek például a svéd *Digidel 2013* projekt, a dán *Tanulj több IT-t* vagy a norvég *Felnőtt tanulók hete* programok, amelyek országos háttérrel valósítanak meg helyi együttműködéseket. Hasonlóan vannak regionális keretek között megfogalmazott programok, amelyek a helyi közösségekben való együttműködéseket támogatják.

A Tér a tanuláshoz projektben végül készítettek egy kiadványt, amelyben a bevált gyakorlat 12 példáját írták le. Megnevezték az együttműködést motiváló legfőbb tényezőket, megfogalmaztak néhány jó tanácsot, javaslatokat tettek az együttműködés módjára vonatkozóan, illetve egybegyűjtötték a könyvtárak és a felnőttképzési terület legfőbb érintkezési pontjait.

(Tóth Máté)

182/2012

HAPEL, Rolf: The library as a place In: Public library quarterly. – 31. (2012)1., p. 48-55.

A könyvtár mint hely

Feladatkör; Igény; Könyvtáráépület -közművelődési; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Az ipari menedzserek és a döntéshozók között több évtizede folyik a vita a közkönyvtárak jövőjéről. A vita általában a könyvek jövőjével kapcsolatos nézetekkel zárul. Öröndetes, amikor a könyvtári vagy a kulturális világon kívüliek alkotnak véleményt a könyvtárak jövőjéről, még ha szerintük a könyvtárak rövid időn belül meg is szűnnek. A könyvtári világban sokakat valószínűleg elkeserít, hogy nem értékelik a közkönyvtáraknak az évtizedek alatt Dániában és más országokban az anyagok terjesztésében, a kultúra gazdagításában és a gazdasági fejlesztésben tett hatalmas erőfeszítéseit, amelyek jó része a könyvtárakban a háttérben zajlott.

A negatív vélemények nem jelentik a vita végét; pozitív fejlemény, ha valaki nyers pénzügyi racionalitással megkérdőjelezi a könyvtárak létét. Az ilyenkor szükséges bizonyítások kiváló

alkalmat teremtenek arra, hogy megmutassuk a könyvtár erősségeit.

A társadalmi kihívásokat vizsgálva a könyvtárak a következő problémák megoldásában tudnak segíteni:

- a tudás megosztása és terjesztése,
- irodalmi és nyelvi fejlesztés,
- innováció és a tudás növelése,
- társadalmi növekedés és kohézió,
- képességfejlesztés (empowerment) és kultúra.

A könyvtárak ezeket a feladatokat már ellátják; kérdés, hogy megoldhatók-e kizárólag digitális infrastruktúrában, ahogy többen tanácsolják. Valójában ez a közkönyvtárakról és épületeikről szóló vita lényege.

Dániában a könyvtári szektor az a rendszer, amely a polgároknak licencelt és jogtiszt digitális tudást és kulturális szolgáltatásokat nyújt térítésmentesen. A legtöbb országban a politikai konszenzus és a pénzügyi források a társadalmi kohézió és a demokratikusan elérhető alapértékek igénye felé mozdulnak. Az új konszenzus a tudásnak és a kultúrának az interneten történő terjesztésére alapul. A 2010-ben indított Dán Digitális Könyvtár éppen ennek teremti meg a kereteit.

Mi lesz a könyvtáráépületekkel? Az utóbbi 30 évben Dániában már sok könyvtárat bezártak. Az 1970-es években működő mintegy 1200 fizikai szolgáltató pontból mára 500 maradt. Könyvtárirányítási körökben a bezárásokat hatékonysági szempontból megalapozottnak tartják. Még megoldatlan probléma a kevésbé mobil lakosok kiszolgálása.

A nagyméretű könyvtári terek alkalmasak arra, hogy az embereknek a nyilvános helyen való megjelenési igényét szolgálják: bárki bemehet anélkül, hogy fizetnie kellene vagy nyilatkoznia politikai vagy felekezeti hovatartozásáról. A könyvtárban az emberek eszközöket kölcsönözhetnek civil társadalmi tevékenységükhöz, találkozót szervezhetnek, kiállításokat rendezhetnek, segítséget kaphatnak a nyomtatott és a digitális média használatához. A könyvtári terek fontosságát mutatja, hogy nő a látogatók

száma, bár a statisztikák szerint jelentős részük nem könyvet kölcsönözni megy a könyvtárba. A könyvtárak korszerűsítéshez folyamatosan új ötletekre van szükség. Az utóbbi években a francia *Médiathèques* és az angol *Idea Stores* adhattak inspirációt a tervezőknek, valamint az USA-ban, Hollandiában, Németországban, Szingapúrban született könyvtári tervek és épületek. Dániában is nagy intenzitással folyik a könyvtári terek fejlesztése, a projekteket a Dán Könyvtári és Média Ügynökség támogatja. A könyvtárban a mai elméletek szerint négy (fizikai és virtuális) teret kell elkülöníteni: az inspirációhoz, a tanuláshoz, a találkozókhoz és az előadásokhoz. Az utóbbi egészen új ötlet, az önfejlesztést és az innovációt szolgálja. Másik ötletre példa az aarhusi közösségi központ. Ennek részei: civil kezdeményezések (kávézó, helyi levéltár stb.), könyvtár, lakossági szolgáltatások (főleg önkiszolgáló módon). A City of Copenhagen a közösségi központokhoz hasonló kulturális központokat fejleszt. Sok könyvtár kínál ún. szolgáltatás nélküli nyitva tartást. Több helyen a könyvtár egy nagyobb közösségi komplexum része.

A példák azt mutatják, hogy a közkönyvtárak élnek, jól vannak, munkatársaik és olvasóik tovább dolgoznak azért, hogy alkalmazkodni tudjanak a jövőhöz.

(Viszocsekné Péteri Éva)

183/2012

JAEGER, Paul T. [et al.] : The intersection of public policy and public access : digital divides, digital literacy, digital inclusion, and public libraries. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 31. (2012)1., p. 1-20.

A közösségi politika és a nyilvános hozzáférés keresztútján: digitális szakadékok, digitális befogadás és a közkönyvtárak

Feladatkör; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Könyvtár-

politika; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

A digitális szakadék, a digitális műveltség és a digitális befogadás fogalmait széles körben használták az internettel kapcsolatban az elmúlt két évtizedben. Bár ritkán fogalmazzák meg pontosan a jelentésüket, és a technológia változásai nyomán módosul is, ezek a fogalmak a közkönyvtárakban számos internettel kapcsolatos döntés mozgatói voltak. A cikk azt vizsgálja, mi sikkadt el az elképzelések és a megoldások között, amikor is a közkönyvtárak megszervezték az internetes oktatás, elérés és segítség biztosítását. A fenti kifejezésekhez kapcsolódó jelentés és az ezekkel a fogalmakkal kapcsolatos politikai törekvések elemzése nyomán a cikk megvizsgálja a közkönyvtárak szerepének viszonyát ezekhez a fogalmakhoz, valamint azt, hogyan alakultak ezek a szerepek az információ elérését befolyásoló politika hatására. Ezután a cikk azokat a módokat veszi számba, amelyek révén a politika jobban segítheti a közkönyvtárakat e szerepekben, és azokat is, ahogy ezek a szerepek hozzájárulhatnak a közkönyvtárak érdekérvényesítéséhez, és ezáltal a politika kialakításának egyik tényezője lehetnek.

(Autoref. alapján)

184/2012

RIVOIRE, Laurence: Le réseau de Bourg-en-Bresse, de „petites” bibliothèques au centre de l'action In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 2., p. 18-22.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Bourg-en-Bresse-i kiskönyvtári hálózat – kiskönyvtárak a cselekvés középpontjában

Használó; Igény; Könyvtári hálózat; Városi könyvtár

Az 1990-es évek könyvtárápítási gyakorlata a nagy vagy hatalmas méretű tereket tartotta elsődlegesen fontosnak. Az egy helyre történő központosítás volt a politikai és építészeti elv

egyaránt. Az ilyen szervezésű könyvtárak működtetése fároszként világított az adott város és környezete kulturális tevékenységében. Egy minisztériumi program keretében 12 ilyen BMVR (bibliothèque municipale à vocation régionale), vagyis 12 regionális feladatkörű városi könyvtár épült mintegy 150 ezer négyzetméternyi összterületen.

A gyakorlat hamar bebizonyította, hogy ez a fajta központosítás a kisebb településeken, elővárosi kerületekben élők igényeit nem tudja maradéktalanul kiszolgálni. Ezért a francia minisztérium 2003-tól elindította a „ruches”, „méhkaptár” elnevezésű könyvtárépítési programját, melynek fő célja volt, hogy annak a 36 ezer kisvárosnak, településnek a lakói is információhoz jussanak, akik nem rendelkeztek nagykönyvtárral. A program keretében 400-600, néha 1100 négyzetméternél nem nagyobb, kis „kaptárkönyvtárak” épültek az addig ellátatlanul maradt felhasználók számára. Munkájuk harmonizálása érdekében többen közös hálózatot alakítottak. A több mint 40 ezer lakosú Bourg-en-Bresse példája is ezt mutatja. A város három különböző helyszínén épült két médiatár és egy központi könyvtár megosztott feladatokkal jól szervezett, jól működő, a jelenlegi elvárásoknak megfelelő olvasói ülőhelyszámú, hangulatos közösségi és tanulási terekkel, olvasósarkokkal, számítógépparkkal ellátott hálózatba tömörült.

Az e könyvtárakban végzett minőségbiztosítási és olvasói felmérések világítottak rá arra az érdekességre, hogy ezeknek a kisebb könyvtáraknak a szervezettsége, ellátása néha sokkal jobb, mint a központi könyvtáraké. Sok esetben sokkal fejlettebb és hatékonyabb szolgáltatásokat nyújtanak, mint nagy társaik. Sokkal jobban alkalmazkodnak olvasók igényeihez, eredetibb ötletekkel szervezett foglalkozásokkal teszik színessé könyvtáruk életét, ami azért fontos, mert napjainkban a költségvetési megszorítások minden könyvtártípust erőteljesen érintenek. A megnyírbált anyagi lehetőségeket egyedi ötletekkel és az adott helyszínek kínálta lehetőségek kiaknázásával próbálják és tudják ellensúlyozni a könyvtárosok. Ezt teszi az itteni két médiatár

is. Olvasói klubok, olvasókörok, a gyerekeket és felnőtteket egyaránt megszólító mesefoglalkozások, multimédia-képzések és mindenféle egyéb kulturális tevékenység közül választhatnak a felhasználók. Egy-egy speciális gyűjtemény bemutatása vagy használatának megtanítása a kisebb könyvtárban annak intimitása miatt jobb hangulatú, sikeresebb, mert a hallgatósággal közvetlenebb kapcsolatot lehet kialakítani. A „Kultúra ösvényén” elnevezésű hálózati program tudatosan kiviszi a könyvtárat és az összes többi kulturális intézményt is – kiállítóterem, színház, múzeum, koncert stb. – szabadtéri vagy más, nem megszokott helyszínekre azzal a céllal, hogy a kultúra minél közelebb, minél könnyebben elérhető legyen a városlakók bármelyik szociális rétegéhez.

A Bourg-en-Bresse-i hálózathoz hasonló kisebb könyvtárak vagy hálózatok vizsgálatakor egyértelműen szembeötlik, hogy minden tevékenységük középpontja a felhasználó–város lakó tanulási, művelődési, szórakozási, közösségi, információgyűjtési szükségletének a kielégítése. Könyv, könyvtár, olvasó vagy felhasználó egy emberszabásúbb világban így talál egymásra.

(Pajor Enikő)

Lásd még 166, 171, 210

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 209

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

185/2012

DAUM, Marilen: Modellbibliothek für Kinder und Jugendliche : eine Exzellenzinitiative des Goethe-Instituts im indischen Chennai In: BuB. – 64. (2012) 2., p. 156-159.

Modellkönyvtár gyermekeknek és fiataloknak Indiában

Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Könyvtáráépület -iskolai, -gyermek-, -ifjúsági; Külföldön fenntartott könyvtár; Támogatás -más országnak

A Goethe-Institut, Németország a világ számos pontján működő kulturális intézetének a segítségével korszerű gyermek- és ifjúsági könyvtár létesült az indiai Chennaiban (korábbi nevén Madrasban), a 4,7 milliós nagyvárosban, és nyílt meg hivatalosan 2011 novemberében. A fiatal látogatókat két emeleten világos terek várják, amelyeket szemet gyönyörködtető német könyvtári bútorokkal trendeztek be.

A modellkönyvtárban (Hippocampus Library for Children) található média-sokszínűség újdonságnak számít az indiai olvasók előtt. Remek állományában 12 ezer kötet angol nyelvű gyermek- és ifjúsági könyv található. Az elmúlt években kezdett két indiai gyermekkönyvkiadó (Tulika, Tara Boooks) jó minőségű könyveket termelni a hazai piac számára. Mivel a könyvtár délen, Tamil Nadu államban található, kisebb tamil nyelvű gyűjteménye is van. A Goethe-Institut és a Hippocampus Children's Company közötti partneri viszony 2010 ősze óta áll fenn, ekkor született az a megállapodás, hogy közösen hoznak létre a nyilvánosság számára egy olyan létesítményt, ahol gyermekek és fiatalok vonzó környezetben juthatnak ismeretekhez, együtt tanulnak, és szabadidejükben többféle olvasmányban gyönyörködhetnek. A projekt a Goethe-Institut által szponzorált kiválósági kezdeményezés, mely legalább három évig fog tartani. Indiában több olvasási program zajlik civil kezdeményezésre, de azok elsősorban olyan falusi körzetekre fókuszálnak, ahol nincsenek oktatási intézmények.

(Autoref.)

Lásd még 206

Iskolai könyvtárak

186/2012

MARQUARDT, Luisa: La biblioteca, cuore della creatività in ogni scuola. – Bibliogr. 45 tétel In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 4., p. 329-345.

Res. angol nyelven

A könyvtár mint a kreativitás központja az iskolában

Feladatkör; Iskolai könyvtár

A gazdasági (és társadalmi) fejlődés – sőt, a fenntarthatóság – fontos előfeltétele az innováció, ami elképzelhetetlen kreativitás nélkül. A kreativitás olyan tanulási folyamat eredménye, amely igen nagy mennyiségű információt igényel. A könyvtárak az általuk biztosított pluralizmus – a „biblio-diverzitás”, a források, az ismeretek, a nézőpontok gazdagsága és sokfélesége – révén nagymértékben tudják támogatni az ismeretszerzés folyamatát.

A követelmények, célok nagy részét nemzetközi szinten megfogalmazták: elegendő az AASL (az Amerikai Iskolai Könyvtárosok Szövetsége) által kidolgozott *Standards for the 21st Century Learner*, az OECD által megfogalmazott három kompetencia-típus, illetve az EU által a 21. században elvárt nyolc kulcskompetencia említése (ez utóbbiak közt szerepel a digitális kompetencia, a tanulás megtanulása és az újító, kezdeményező szellem). Tegyük hozzá mindezekhez, hogy a könyvtárakkal szemben is elvárás, hogy maguk is kreatív és innovatív intézmények legyenek, illetve hogy intenzíven éljenek az innovatív folyamatokat előmozdító képességükkel.

Az iskolai könyvtáraknak, rendelkezvén a három alapfeltétellel (személyzet, hely, gyűjtemény), fontos oktató-nevelő funkciójuk van, céljuk, hogy – az iskolával együtt – tájékozott, és a társadalomban aktívan részt venni képes polgárokat neveljenek. Ehhez olyan minőségi iskolai könyvtári szolgáltatásokra van szükség,

amelyek felkeltik a kíváncsiságot, fenntartják az érdeklődést. A könyvtár legyen ennek megfelelően színes, attraktív, kényelmes és funkcionális. Gyűjteménye pedig felülvizsgált, integrált, naprakész és világosan megfogalmazott fejlesztési politika alapján messzemenően figyelembe veszi használói körének – az egyre inkább „digitálisnak bennszülöttek” – megnyilvánuló és latens információs igényeit egyaránt.

Mindehhez kétségtelenül bizonyos plusz anyagi ráfordítások is szükségesek, amelyeket a szülők, öregdiákok egyesületeinek és más kulturális

egyesületek, egyéb helyi alapok, alapítványok bevonásával lehet előteremteni. Belátva, hogy az ifjúság képzése–nevelése–formálása a társadalom jövőjét befolyásoló tényező, a szociális olló nyílásának megelőzése, a társadalmi integráció és az innováció érdekében a gazdasági megszorítások idején is meg kell teremteni az iskolai könyvtárak fejlesztéséhez szükséges forrásokat.

(Mohor Jenő)

Lásd még 159

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

187/2012

DETMERING, Robert: Reference in transition : a case study in reference collection development In: Collection building. – 31. (2012) 1., p. 19-22.

Változások a tájékoztatásban. Esettanulmány a tájékoztatási segédkönyvtár gyarapításáról

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Referenz; Segédkönyvtár, kézikönyvtár

A University of Louisville (Kentucky) egyetemi könyvtára tagja a tudományos könyvtárak és a délkeleti tudományos könyvtárak egyesületének (ARL, ASERL). 2,2 milliós állományával főleg a bölcsészet-, orvosi, társadalom- és természettudományokat, valamint üzleti tudományokat hallgató diákokat és kutatókat szolgálja, de a központi könyvtár (*William F. Ekstrom Library*) igen erős a művészetek, a szociális munka és az oktatástudomány területén is (<http://louisville.edu/library/>).

Tájékoztatási kézikönyvtára hagyományosan gazdag (általános és szakbibliográfiák, lexiko-

nok, statisztikai kiadványok, adattárak, enciklopédiák, indexek, kézikönyvek). A szükséges anyagi források birtokában és a nyomtatott dokumentumok korában nem okozott gondot ennek a tájékoztató könyvtárnak a gyarapítása, de ma már nehézségek mutatkoztak a tárolás, az apasztás, a kezelés és a gyarapítás terén. A hagyományos tájékoztatási segédletek háttérbe szorultak – elsősorban az elektronikus információk egyre növekvő jelentősége és a világhálón található, gyakran nem túl magas színvonalú általános információk miatt. Emellett a pénzügyi korlátozások nyomán lehetetlenné vált a nyomtatott kézikönyvtár színvonalának fenntartása. (A statisztika szerint az elmúlt hat évben a tájékoztatási alkalmak is közel 35%-kal csökkentek.) 2007-ben korszerűsítették a központi könyvtár első emeletét – ahol a tájékoztatási segédkönyvtár található –, és a 30 ezer kötetes állomány a maga polcaival gátja lett a felhasználóbarát térkialakításnak. Nyilvánvalóvá vált, hogy már nincs szükség ekkora állományra, ezért átalakították a kézikönyvtárat és a gyűjteményszervezést; olyan kurrens és hatékony állomány jött létre, amely jobban megfelel a korszerű környezetnek, és képes a gyors tájékoztatásra.

A téma szakirodalmának – főleg a kivonás témakörének – áttekintése után, mely főleg a korszerű gyűjtemény és az elektronikus tájékoztatási források témájával foglalkozik, kitérnek a szerzők a változtatásokra, többek között az új szemlélet kialakítására és ennek a gyakorlati munkában jelentkező kihatásaira, majd az állományszervezés szabályozásával és a megtett lépésekkel foglalkoznak. (A tájékoztatási segédletekről egyenként döntötték el, hogy marad, átkerül a kölcsönözhető állományba, elektronikus változatát szerzik be a jövőben, vagy törlik.)

Cikkük végén megállapítják, hogy nyilvánvalóvá vált, az állományt jelentős mértékben korszerűsíteni és apasztani kell: a cél pedig egy kisebb, jobban használható és többségében elektronikus gyűjtemény létrehozása. Jelenleg a tájékoztatási segédkönyvek többsége elektronikus dokumentum, és a tájékoztatási osztály minden tagja aktívan bekapcsolódik a címek kiválasztásába. A régebbi könyvanyag polcaiból is eltűnt közben néhány – helyet adva a csoportos tanulási zónának; az új szemlélet nyomán jobb szolgáltatáshoz jutnak a felhasználók.

(Murányi Lajos)

188/2012

HARTNETT, Eric – KOURY, Regina: Techcast : using google apps through the electronic resource life cycle. – Bibliogr. In: Collection management. – 37. (2012) 1., p. 47-54.

A Google Alkalmazások könyvtári használatáról

Állománygyarapítás; Elektronikus dokumentum; Információtechnológia; Munkafolyamat; Munkaszervezés

Az elektronikus előfizetéseket időről időre meg kell újítani. Az ingyenes Google Alkalmazások (*Google Apps*) használatával a folyamat hatékonyabbá, gazdaságosabbá és könnyebben kezelhetővé tehető. A szerzők a Texas A&M University (TAMU) Libraries és az Idaho State

University (ISU) Libraries tapasztalatát ismertetik.

Az elektronikus kiadványok életciklusa a beszerzéssel kezdődik. A TAMU minden új ilyen kiadvány előfizetésének javaslatakor kipróbálást kér. A próbaidőszakban összegyűjtik a felhasználói véleményeket, telefonon, e-mailben vagy névtelenséget biztosító kérdőíven – az utóbbihoz a *Google Dokumentumok* részét képező űrlapokat (*Google Forms*) használják.

A növekvő elektronikus állománnyal rendszert nem tart lépést a személyzet létszámának bővülése, emiatt az IT munkatársak túlterheltek, következésképp lelassul a dokumentumokhoz való hozzáférés és a könyvtári weboldalak frissítése. Az ISU a Google Oldalak (*Google Sites*) alkalmazást választotta a weboldalak szerkesztésére és megosztására. (Ennek előnye, hogy semmiféle programozói tudást nem igényel.) A Google Sites alkalmazásával ki lehet listázni az adatbázisokat a felhasználók számára, az oktatók együttműködhetnek az elveket és eljárásokat illetően, témaköri segédletekkel támogatják az intézeti workshopokat, és útmutatókat tehetnek közzé a problémák megoldásához.

Az előfizetésekkel kapcsolatos információkat a Google Dokumentumok keretében működő elektronikusforrás-kezelő rendszerrel (ERMS) gyűjtik össze, elektronikus táblázaton (spreadsheet) megoszthatják, és költséghatékonysági vizsgálat céljára is felhasználhatják. Az egyéb, fizetős ERMS-ekkel szemben (ilyen például a TAMU által korábban használt Gold Rush), a Google Sites olcsóbb alternatíva lehet. A Google Dokumentumok oldalain tárolni lehet a használattal kapcsolatos statisztikát, és ez az interneten bárhol (például egy konferencián vagy a fenntartókkal folytatott tárgyalások során is) elérhető, idézhető. Az ISU-ban az adatokat tetszőlegesen „gyűjteményekbe” rendezik, ezáltal elkülöníthetik az adatbázisokra, e-könyvekre és e-folyóiratokra vonatkozó statisztikát, megkönnyítve a tanszéki könyvtári összekötők dolgát. A portál használatának sikeressége függ a szervezeti kultúrától, a könyvtári személyzet

azon készségétől, hogy új technikákat és munkameneteket tanuljanak meg.

A Google Alkalmazások előnyei: ingyenes, könnyen használható, segítségével felméréseket lehet végezni, gyorsan weboldalakat vagy dokumentumokat lehet létrehozni és megosztani, az egyes alkalmazások egymással kompatibilisek, könnyű az adatok importálása és exportálása (beleértve a Microsoft Office-dokumentumokat is). Nemrégiben kifejlesztették a *Google Cloud Connect*et, egy felhő alkalmazást is a megszokott Microsoft Office interfésszel és automatikus vagy kézi adatszinkronizálással. A dokumentumok bárhol, bármilyen böngészővel megnyithatók. A Google Alkalmazások szükségtelessé teszik a könyvtári szerverek bekapcsolását, szoftverek telepítését, valamint a legújabb verziók letöltését. A dokumentumokon végrehajtott változások automatikus nyomon követése révén az adatvesztés esélye is minimális.

A hátrányok között említik a szerzők, hogy a dokumentumoknak nem lehet megnézni a nyomtatási képét, a formázást tanulni kell (a megszokott eszközök megvannak, de nehéz megtalálni azokat), a dokumentumoknak más fájlformátummal kapcsolatos importálása-exportálása során bizonyos formázások eltűnhetnek. Az 1 megabajtnál nagyobb anyagok pedig egyáltalán nem konvertálhatók Google Docs formátumra.

A könyvtári workshopokon kiderült, hogy ez a szolgáltatás ígéretes sok könyvtári funkcióra, és a program szüntelenül fejlődik. Két új eszközt külön is meg kell említeni: a Google Naptár előre figyelmeztethet a lejárat és megújítandó előfizetésekre, a Google Chart eszközök pedig megkönnyíthetik az interaktív statisztikai táblázatok és grafikonok készítését, amelyeknek jelentősége van a fenntartókkal és pénzügyi szakemberekkel folytatott tárgyalásokon.

(Mándy Gábor)

189/2012

SCHROEDER, Rebecca: When patrons call the shots: patron-driven acquisition at Brigham Young University In: *Collection building*. – 31. (2012) 1., p. 11-14.

A használók által kezdeményezett gyarapítás a Brigham Young Egyetemen

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Használó; Igény

A használók által kezdeményezett gyarapítás (patron-driven acquisition, PDA) a gyűjtemény-fejlesztés olyan eszköze, amely az olvasóktól érkező jelzéseket használja fel az „igény szerinti” információk szükségletek kielégítésére. Használatával a „just-in-time” beszerzési döntéseket nem a könyvtáros, hanem a használó hozza meg.

A módszer az 1990-es években indult (amikor a Bucknell Egyetem könyvtára a könyvtárközi kölcsönzési igények csökkentésére kezdte el az igényléseket figyelembe vevő szerzeményezési politikát alkalmazni), 2010-ben és ’11-ben pedig már a *Collection Management* egy-egy tematikus számot szentelt a témának.

A Brigham Young University évek óta alkalmazza ezt a gyarapítási stratégiát, jelenleg a PDA öt különböző módszerét használja a könyvek beszerzése során:

1. *Tanszéki megrendelés* közvetlenül, a könyvtár honlapján egy linken keresztül történhet, a könyvtár beszerzi, feldolgozza és továbbítja a kért könyvet tíz munkanapon belül; a téma könyvtári szakreferense csak a beszerzés tényéről (és a gyarapítási keret ennek megfelelő csökkenéséről) értesül.
2. A könyvtári honlap egy másik, „javasolj egy könyvet” elnevezésű linkjén bármely olvasó megteheti javaslatát, amiről az illetékes szakreferens dönt, beszerzés esetén azonban nincs sem sürgős feldolgozás, sem külön értesítés a beérkezésről.
3. Ha a *könyvtárközi kölcsönzési kérés* nem teljesíthető (mert nagyon új könyvről van szó,

ami nem kapható kölcsön), az ILIad rendszer a meghatározott kritériumoknak megfelelő könyveket automatikusan átirányítja, a beszerzés, feldolgozás gyorsan történik, a kérő értesítést kap. A költség a könyvtárközi keretet terheli, ám mivel az nem túl nagy, a lehetőség csak az angol nyelvű „non-fiction” könyveket érinti, hallgatók esetében 50, oktatók, tanszékek esetében 80 dollár értékhatárig.

4. Ha az *előjegyzések* száma példányonként eléri a hármát, a szakreferens dönthet újabb példány beszerzéséről e célra elkülönített keret terhére. Ezen a módon leginkább a népszerű irodalom gyarapszik (a tankönyvek, mivel általában nem tartoznak a könyvtár gyűjtőkörébe, ki vannak zárva ebből a lehetőségből).
5. Az *elektronikus könyvek* kínálatából (a gyűjtőkör, ár, meglévő állomány kritériumai szerint) válogatott, nagy mennyiségű könyvhöz nyújt hozzáférést a könyvtár katalógusa. A beszerzésről a megtekintések száma és az adott címnél eltöltött idő alapján döntenek.

A házi statisztika szerint az igény szerint hagyományosan beszerzett könyveknek csak 16%-át kölcsönözték az első évben, és tíz év alatt is mindössze 50%-ukat. Ezzel szemben a PDA módszerekkel beszerzett könyveknek igen erős a forgalmuk: legmagasabb a könyvtárközi kölcsönzési igények és a „javasolj egy könyvet” alapján beszerzették. (A tanszék által megrendelt könyvek kölcsönzése számszerűen alacsonyabb, de ne felejtsük: a tanszék nem három hétre, hanem fél évre kapja kölcsön a könyvet.) Az e-könyvek esetében a hagyományosan beszerzett 10,4-es átlagos használatával szemben a PDA-s e-könyveket átlag 143-an használták. Ez utóbbiak átlagára volt a legmagasabb, míg a könyvtárközi kölcsönzési alapon beszerztéké alacsonyabb volt, mint a hagyományosan beszerzettéké. Az egy használatra (kölcsönzésre) eső költségek (*cost per usage* – CPU) a hagyományosan beszerzett nyomtatott könyvek esetében 17,47 \$, ezzel szemben az PDA esetében a CPU 0,84 és 8,35 \$ között van. A PDA-s

e-könyvek mindössze 0,54 \$-os CPU adata a hagyományosan beszerztéké 9,87 \$-jával szemben szintén az PDA hatékonyságát mutatja.

A PDA programok sikere a költség, a használat és a kettő viszonya alapján értékelhető. A statisztikák azt mutatják, hogy a költségek durván hasonlóak a kétféle beszerzés esetén, ám a PDA könyvek használata sokkal gyakoribb. Bármilyen jók is a költség-, használat- és CPU-mutatók, a sikernek nem ezek az egyedüli mérőszámai, tehát a PDA csak az egyik sikeres eszköze az állomány alakításának, csak arra hagyatkozni azonban hiba lenne.

(Mohor Jenő)

190/2012

VASILEIOU, Magdalini – HARTLEY, Richard – ROWLEY, Jennifer: Choosing e-books : a perspective from academic libraries. – Bibliogr. In: Online information review. – 36. (2012) 1., p. 21-39.

E-könyvek gyarapítása a felsőoktatási könyvtárak szemszögéből

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár

Az elektronikus könyvek a digitális források fontos és fejlődő típusa. A felsőoktatási könyvtárakban hagyományosan fontos szerep jut a könyvek gyarapításának, majd a diákok, tudósok és kutatók számára való rendelkezésre bocsátásának. Ezért azok a munkafolyamatok és kritériumok, melyeket az e-könyvek kiválasztása és gyarapítása során alkalmaznak, potenciálisan szignifikáns következményekkel rendelkeznek az e-könyvnek mint terméknek a jövőbeli használhatósága szempontjából. A tanulmány azokról a munkafolyamatokról és kritériumokról folytatott vizsgálódásokról számol be, melyeket a felsőoktatási könyvtárak alkalmaznak az e-könyvek kiválasztása során.

A vizsgálat során félig strukturált interjúkat folytattak huszonhét könyvtárossal, akik az Egyesült Királyság hét felsőoktatási könyvtárában dolgoztak.

A felsőoktatási könyvtárak több beszállítótól vásárolnak e-könyveket. A beszerzendő könyvek és csomagok kiválasztásánál számos szempontot figyelembe vesznek, így az üzleti modellt, a licencet, az árat, a platformot, interfészt, a tartalmat (mennyire fedi le a szakterületet), és hogy a kötelező olvasmányokhoz tartoznak-e. A legfontosabb a könyvtárosok számára: az üzleti modellek komplexitása és módosíthatósága beszerzésnél, a változatos licencek, a digitális jogkezelés (DRM) kötöttségei és a látható magas árak.

A tanulmány közvetlenül és mélységeiben a kiválasztás és gyarapítás munkafolyamataira és kritériumaira koncentrálnak, megállapításai értékesek lehetnek a kiadók, aggregátorok és könyvtárosok számára.

(Autoref.)

Állományvédelem

Lásd 208, 236

Feldolgozó munka

191/2012

PICCO, Paola – ORTIZ REPISO, Virginia: RDA, el nuevo código de catalogación : cambios y desafíos para su aplicación. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 35. (2012) 1., p. 145-173.

Res. angol nyelven

Változások és kihívások az RDA, az új katalogizálási szabályzat alkalmazása körül

Dokumentumleírási szabályzat

A cikk az új katalogizálási szabályzatot, az RDA-t (*Resource Description and Access*) mutatja be és a jelenlegi technológiai helyzettel való

kapcsolatát. Elemzi eredetét, hogy mit képvisel, és mit jelenthet a katalogizálás és a katalógusok fejlődése szempontjából. Röviden áttekinti a bibliográfiai számbavétel helyzetét és az új katalogizálási szabályzat alapjait. Vizsgálja az RDA szerkezetét, a változásokat és azokat az előnyöket, amik abból adódnak, hogy alapjául az FRBR modell szolgált. Utal arra is, hogy az RDA-t mennyire fogadták el nemzetközi körökben. Végül erősségeivel, a változásokkal, a bizonytalanságokkal és a kétségekkel foglalkozik, amiket magával hozott. Széles körű szakirodalmi áttekintés alapján emeli ki a változás legfontosabb aspektusait, valamint a bizonytalanságokat és következtetlenségeket. Az FRBR (*Functional Requirements of Bibliographic Records*) és az FRAD (*Functional Requirements for Authority Data*) elemzése teszi jobban érthetővé az új szabályzat előírásait és a közöttük fennálló kapcsolatokat.

(Autoref.)

192/2012

SPIDAL, Debra F.: Treatment of Holocaust denial literature in Association of Research Libraries. – Bibliogr. jegyzetekben In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 1., p. 26-32.

A holokauszttal tagadó irodalom kezelése a Tudományos Könyvtárak Egyesületének könyvtáraiban

Felmérés; Online katalógus; Tárgyi feltárás; Tudományos és szakkönyvtárak

A holokauszttal tagadó irodalom kezelése sokáig nem volt következetes az amerikai könyvtárakban: valamikor ugyanúgy osztályozták, mint a holokausztról szóló könyveket. Amikor a kilencvenes években a holokauszttal tagadó irodalom a Kongresszusi Könyvtárban külön jelzetet és tárgyszót kapott, a kétféle irodalom már elkülönült egymástól mind a katalógusokban, mind pedig a polcokon. A Tudományos Könyvtárak Egyesülete (Association of Research Libraries, ARL) tagkönyvtárainak katalógusaiban öt jól

ismert holokausztot tagadó mű osztályozását és tárgyszavazását vizsgálták: a polcokon található dokumentumok elrendezése ugyanis a könyvtárlátogatók népszerű tájékozási eszköze, hiszen az egymás mellett sorakozó könyvekről azt feltételezik, hogy hasonló a témájuk. Ha a zsidó holokausztról szóló művek közé holokausztot tagadó könyvek kerülnek, az előbbieket akaratlanul is hitelességgel ruházzák fel az utóbbiakat. A könyvtárosoknak ezért erkölcsi kötelességük, hogy újraosztályozzák a gyűjtemény azon darabjait, melyek téves jelzetet kaptak. A legtöbb könyvtár nem gyarapítja intenzíven ezt a témakört, tehát az újraosztályozás és az új jelzetek elkészítése nem jelent elviselhetetlen többletmunkát a munkatársak számára, de értékes segítség az olvasóknak.

(Autoref.)

193/2012

YOUNG, Philip: A survey of batch cataloging practices and problems In: Technical services quarterly. – 29. (2012) 1., p. 22-41..

Az ún. „batch” katalogizálási gyakorlat és problémáinak vizsgálata

Felmérés; Gépi dokumentumleírás; Közös katalogizálás; Letöltés

Egyre gyakoribb, hogy bibliográfiai rekordok csoportosan kerülnek be a könyvtári katalógusokba. A „batch” katalogizáláshoz ismerni kell a rekordok csoportos átvételének módját, és tisztában kell lenni az aktuális katalogizálási szabványokkal. Ez a módszer sokkal hatékonyabb az egyes tételek egyenkénti feldolgozásánál, ugyanakkor más készségeket követel meg, és új kihívások elé állítja a katalogizálókat. Egy széles körben végzett online felmérés eredményei bemutatták a „batch” katalogizálás eszközeit, gyakorlatát, problémáit és az általa okozott munkaterheket. Az elektronikus források egyedi jellegzetességei a „batch” katalogizálás számos aspektusára hatással vannak. A megkérdezettek

körében nem volt egyetértés arról, hogyan lehet megosztani a javított batch rekordokat, és a bibliográfiai környezetben tapasztalt aktuális trendek kevésbé valószínűsítik a hálózati megoldás lehetőségét.

(Autoref.)

Lásd még 196

Katalógusok

194/2012

TOSAKA, Yuji – WENG, Cathy: Reexamining content-enriched access : its effect on usage and discovery. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 72. (2011) 5., p. 412-427.

Hogyan befolyásolják a tartalmi elemekkel gazdagított katalógusrekordok a használatot és a keresést?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Gépi információkérés; Katalógushasználat; Kölcsönzés

A bibliográfiai rekordok tartalmi elemekkel gazdagított metaadatai hasznosnak bizonyulnak a használók számára a szükséges könyvtári dokumentumok megtalálásában és kiválasztásában. A cikk egy közepes méretű felsőoktatási könyvtár kölcsönzési adatait felhasználva azt vizsgálja, hogyan hatnak a tartalmi elemekkel gazdagított rekordok a könyvtári dokumentumok használatára. A tanulmány az OPAC-ban végzett kereséseket is elemzi a kölcsönzött dokumentumok tekintetében a kibővített metaadatok használatának felmérésére. Az eredmények azt mutatják, hogy a kibővített rekordok általában magasabb kölcsönzési arányhoz kapcsolódtak, és a kulcsszavas keresés volt a leggyakrabban használt keresési opció a kölcsönzéssel kapcsolatban. A tartalmi adatok kulcsszerepet játszanak a keresésben. A könyvtáraknak továbbra is tartalmi elemekkel gazdagított metadatokat kell szolgáltatniuk. A könyvtári rendszerek adatbányászati

lehetőségeinek optimális kihasználása, a keresések utáni értékelés és az OPAC megjelenítési felülete mind fontos tényező a tartalmi elemekkel gazdagított hozzáférés megvalósításához.

(Autoref.)

195/2012

WAKELING, Simon [et al.] : "Readers who borrowed this also borrowed..." : recommender systems in UK libraries. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 30. (2012) 1., p. 134-150.

Ajánló rendszerek az Egyesült Királyság könyvtáraiban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Közművelődési könyvtár; Online katalógus

A világhálón nyújtott egyre interaktívabb szolgáltatásokra való törekvések arra ösztönözték a könyvtárakat, hogy számítógépes katalógusaikat még több funkcióval bővítsék. A webes ajánló rendszereknek – különösen az online kereskedelemben való – elterjedtségének ismeretében, a dolgozat megpróbál áttekintést adni a témakörben jelenleg folyó azon kutatásokról, melyek különösen relevánsak a könyvtári közösség számára. Kísérletet tesz az ajánló rendszerek elfogadottságának a szondázására a meglévő OPAC szolgáltatásokban, valamint feltárja azokat a kérdéseket, melyek okai lehetnek annak, hogy nem terjedtek el jobban.

A tanulmány a szakirodalom alapos szemlézése után az Egyesült Királyság 211 közkönyvtárának és 118 egyetemi könyvtárának számítógépes katalógusait vizsgálja. A webes ajánló rendszerek vizsgálata alapján felvázolja a legszignifikánsabb modelleket, majd áttekinti az ajánló rendszerek fejlesztésében folyó kutatásokat két fontos területen, az adatbeszerzés és az ajánlások magyarázata terén. Három működő könyvtári ajánló rendszert ismertet részletesen, a *BibTipet*, a *Library Thing for Librarians* és a Huddersfieldi Egyetem házi rendszerét.

A szerzők kimutatják, hogy az ajánló rendszerek könyvtári rendszerbe való integrálása rendkívül alacsony fokú: mindössze a közkönyvtárak 2%-a és az egyetemi könyvtárak 11%-a kínálja ezt a lehetőséget. Bár ezért részben a rendszerkorlátok és a költségvetési megszorítások okolhatók, úgy vélik, a könyvtárosokat meg lehet győzni arról, hogy a könyvtár használói számára a könyvajánlás elég fontos ahhoz, hogy bevezetésének az elsőbbségét indokoltta tegye. A tanulmány elsőként foglalkozik az Egyesült Királyságban az ajánló rendszerek alkalmazásával a könyvtári számítógépes katalógusokban.

(Autoref.)

Lásd még 225

Információkeresés

196/2012

ARLITSCH, Kenneth – O'BRIEN, Patrick S.: Invisible institutional repositories : addressing the low indexing ratios of IRs in Google Scholar. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 30. (2012) 1., p. 60-81.

Láthatatlan intézményi repozitóriumok: miért alacsony az indexelési arányuk a Google Scholarban?

Elektronikus könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Gépi indexelés

A Google Scholarnak nehézséget okoz az intézményi repozitóriumok (IR) indexelése. A szerző feltételezése szerint ennek oka az, hogy a legtöbb repozitórium Dublin Core-t használ, s a DC nem tudja a bibliográfiai hivatkozásokat a tudományos dolgozatok számára megfelelő módon kifejezni. A Google Scholar speciális ajánlásokat kínál a repozitóriumok számára, beleértve a kiadói szektor metaadat-sémáinak a használatát a Dublin Core-ral szemben. A cikk annak az elméletnek a vizsgálatára vállalkozik, hogy ha az intézményi repozitóriumokban a metaadat-

sémákat transzformálják, a Google Scholar jobban tudja majd indexelni ezeket.

A szerzők két felmérést végeztek az Egyesült Államok több intézményi és szakterületi repozitóriumában különböző módszereket alkalmazva, majd három kísérleti projektet is indítottak, melynek során az USpace, a utahi egyetem intézményi repozitóriuma néhány tanulmányának metaadatait transzformálták, majd a Google Scholar explicit aratási eredményeit elemezték.

Kiderült, hogy azok a repozitóriumok, melyek a GS által ajánlott sémákat használták és ezeket HTML metajelölőkkel (tagekkel) látták el, jelentősen magasabb indexelési arányt mutattak. Úgy tűnik, az is befolyásolta az indexelési arányt, milyen könnyen tudtak navigálni a keresőgépek a repozitóriumban. A utahi második és harmadik kísérleti projekt is sikeres volt, végül több mint 90%-nál magasabb indexelési arányt értek el. A második felmérés csak hét repozitórium 40-40 tételére (összesen 270) korlátozódott. Egy több repozitóriumra kiterjedő vizsgálat még hasznosabb lenne.

Az intézményi repozitóriumok lassan szignifikáns méretet érnek el, s a repozitóriumok dokumentumaira való hivatkozások befolyásolhatják az egyetemi rangsort is. A Google Scholarban való láthatóság hiánya mindenesetre csökkenteni fogja az IR-ek azon képességét, hogy az idézettség arányaiban nagyobb szerepet játszanak.

A metaadatok transzformálása nehéz és fáradtságos folyamat lehet. Az Egyesült Államok Múzeumi és Könyvtári Szolgáltatások Intézete (IMLS) nemrég ítélt oda a utahi egyetemnek jelentős támogatást (National Leadership Grant), hogy partnerével, az OCLC-val folytassa keresőgép-optimalizálási tevékenységét, és olyan eszközrendszert dolgozzon ki, amelyben automatikus transzformációs mechanizmusok is szerepelnek.

A tanulmány eddig még feldolgozatlan kérdéseket vizsgál; a szerzők elsőként vállalkoztak az intézményi repozitóriumok metaadatainak a transzformálására, amelynek nyomán a Google

Scholarral végzett keresés jóval magasabb találati arányt eredményez.

(Autoref.)

197/2012

BREEDING, Marshall: Looking forward to the next generation of discovery services In: Computers in libraries. – 32. (2012) 2., p. 28-31.

Az ún. discovery services új generációja

Gépi információkeresési rendszer; Online katalógus; Szoftver

A discovery services (DS) egy adott intézmény egységesített, testre szabható indexét jelenti, amely egyetlen keresőablakon keresztül nyújt elérést valamennyi információforráshoz. A DS egyre jobban kiszorítja az OPAC-okat, mivel ezek a rendszerek átfogóan mutatják a könyvtári gyűjteményt, az OPAC tartalma mellett feltárva az előfizetett elektronikus állományokat és a digitális gyűjteményeket is. A könyvtári rendszerek online katalógus modulját sok helyütt már egyre kevésbé vagy csak speciális céllal használják.

Ezeknek az újfajta keresőrendszereknek az interfészei olyan vonásokat tartalmaznak, mint a heterogén tartalmak fontossági rangsorolása, a fazettás navigáció vagy a virtuális polcokon történő böngészés. A DS rendszereknek vannak gyengeségei is, amelyek mindennek előtt az adatbázisok előfizetését teszik bizonytalanná, a tartalomszolgáltatók pedig félnek attól, hogy elvesztik ellenőrzésüket a használat felett. Az újabb fejlesztésű platformok már nem a hagyományos OPAC-fogalomra fognak épülni. Szükség van azonban arra, hogy a DS rendszerek ne csak az alkalmi felhasználók, hanem a kutatók és a könyvtárosok igényeit is ki tudják elégíteni. Új generációinak a könyvtári szolgáltatások hiánytalan reprezentációját kell majd megtestesíteniük.

A DS rendszerekben a felhasználók egyetlen keresőablakon keresztül bármilyen hozzáférhe-

tő tartalmat megtalálhatnak. A jövőben minden tartalmat elérhetővé kell tenni, ami azonban nem technikai probléma, hanem döntés kérdése. Számos kiadó és aggregátor inkább a saját ellenőrzése alatt álló felületen kívánja kínálni a tartalmakat, és nem egy harmadik fél szolgáltatásán keresztül, mert így semmilyen befolyásuk nem lenne tartalmaiknak a keresési eredmények között elfoglalt rangjára. Ha fontos tartalmak maradnak a DS rendszereken kívül, annak a felhasználók látják kárát. Vagy nem jut tudomásukra, hogy számukra érdekes tartalmak maradtak ki a találatok közül, vagy nagy munkát jelent számukra annak kiderítése, hogy mi szerepel a DS rendszerek kínálta találatok között, és mi nem. Az, hogy mennyire teljes egy-egy DS indexében a tartalomkínálat, könnyen megállapítható. Az átláthatóság megteremtése egyike az *Open Discovery Initiative* kezdeményezés céljainak. Kiemelt fontossága van annak, hogy a DS rendszerek elsőnek a legfontosabb dokumentumokat mutassák meg. A webes keresők gyakorlatához hasonlóan a relevancia kritériumának a jövőben nem szabad csupán a keresőkérdés és a dokumentum kulcsszavainak egyezésére korlátozódnia.

A könyvtári kereséseknek is hasznára válhat, ha az eddiginél személyre szabottabb módon működnek majd. Egy-egy felhasználó munkahelye és korábbi keresései jó támpontul szolgálnak annak kiderítésére, hogy milyen anyagokat tekint a legrelevánsabbnak.

A nagyobb weboldalakon olyan egységes felületet találunk, amelyek használatakor a felhasználó nem érzékeli, hogy különböző alkalmazások között mozog. A DS felület csupán egy a többnyire töredékes könyvtári weboldalakon megjelenő összetevők közül. Bár a könyvtárak hozzászoktak a töredékességhez, felhasználóik számára előnyösebb lenne a más weboldalakhoz hasonló integráció. A felhasználóra és az adott keresésre vonatkozó kontextuális adatok ugyanis el is veszhetnek, amikor az egyik alkalmazásból a másikba kerülnek át.

(A cikkben a neves szerző főként saját gondolatait fejti ki, szakirodalmi hivatkozások nélkül. [A Ref.])

(Koltay Tibor)

198/2012

VAKKARI, Pertti: Comparing Google to a digital reference service for answering factual and topical requests by keyword and question queries. – Bibliogr. In: Online information review. – 35. (2011) 6., p. 928-941.

A Google-nak egy digitális tájékoztató szolgálattal való összehasonlítása adatkérések és tematikus kérdések megválaszolásában

Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Információkeresési rendszer értékelése; Referenz

A tanulmány azt értékeli, hogy milyen mértékben tudott helyes válaszokat adni a Google azokra a faktografikus és tematikus kérdésekre, amelyek egy digitális referenz szolgálathoz (Ask-a-Librarian) futottak be. Az elemzés során 100 faktografikus és 100 tematikus kérdést választottak ki a közkönyvtárak által működtetett digitális referenz szolgálathoz befutó kérdésekből. Ezek a kérések átlagos webes kérdéseknek feleltek meg, formájuk szerint kulcsszavakból vagy kérdésekből álltak. Az első tíz keresési eredményt vizsgálták minden egyes válasz tekintetében. A vizsgálatot abbahagyták az első helyes válasznál.

A kapott eredmény szerint a Google a tematikus kérdések 42%-ában és a faktografikus kérdések 29%-ában produkált helyes választ, amennyiben a keresést kulcsszavakkal végezték, de jóval gyengébben teljesített, ha kérdések formájában folyt a keresés. A szerzők kitérnek a kérdések jellegére és a találatok eredményességére is. Az értékelés kimutatta, hogy a közkönyvtárak tájékoztató szolgálata a kérdéseknek minimum az 55%-át helyesen válaszolta meg, vagyis a Google nem tudott a szolgáltaténál jobb eredményt produkálni.

A cikk a keresőmotorok értékelésének új módszerével kísérletezik, melynek során olyan szolgáltatásokkal veti össze, mint a könyvtári referenz szolgáltatás.

(Autoref.)

Lásd még 194, 222

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

199/2012

BENJES-SMALL, Candice – KOCEVAR-WEIDINGER, Elizabeth: Secrets to successful mystery shopping : a case study In: College & research libraries news. – 72. (2011) 5., p. 274-276., 284.

Mi az áruhás olvasói felmérések sikerének titka? Esettanulmány

Felmérés; Hatékonyság; Kommunikáció -használással; Olvasószolgálat; Személyzet

Az élet számos területén bevett dolognak számít, hogy áruhás ügyfeleket alkalmaznak, amikor azt vizsgálják, hogy mennyire színvonalas egy-egy szolgáltatás, és mennyire tartják be az ügyféllel foglalkozók az irányelveket, előírásokat. A kutatások szerint az olvasó és a tájékoztató könyvtáros közötti interperszonális kommunikáció pontos megragadása és értékelése nehéz feladat. A két szerző két amerikai egyetem (Radford és Longwood) könyvtárának tapasztalatait összegzi az áruhás olvasói felmérésekről, és hat sikertényezőt nevez meg.

Az *első*: a megfelelő előkészítés. Világos elképzelésekkel kell rendelkezni, hogy mi a vizsgálat célja, az eredményeket majd mire kívánják felhasználni (pillanatfelvételt készítenek a szolgáltatás állapotáról, valamilyen rendszeres fejlesztést készítenek elő, vagy mindkettő). A két egyetemi könyvtárban, ahol áruhás olvasókkal végeztek felmérést, a továbbképzés megtervezése volt a cél, átfogó eredményekre törekedtek,

a megállapításokat nem maguk az érintettek értékelték, az elkészült beszámolókat a könyvtár minden munkatársával megosztották, az egyes munkatársakra vonatkozó részleteket pedig az illetőkkel négy szemközt beszéltek meg.

A *második* sikertényező: az összes érintett bevonása. Az intézmények vezetői lelkesen fogadták a felmérés ötletét; a szolgáltatásnak mind a mennyiségére, mind a minőségére vonatkozó adatokat elvártak. A tájékoztató könyvtárosok közvetlen vezetőit az érdekelte, hogy pontosabban megismerjék, mi zajlik a referenzpultnál, valóban olyan színvonalas munka folyik-e ott, ahogy gondolták. A munkatársak közreműködtek az irányelvek megfogalmazásában, amelyek az értékelés alapjául szolgáltak. Az első áruhás felmérés alkalmával az akció kezdő és záró időpontját is közölték az érintettekkel, a későbbi, rendszeres vizsgálatoknál már nem. Az intézményi testületek az áruhás felmérések előkészületeiről és eredményeiről tájékoztatást kaptak, hasonlóképpen a szakszervezetek.

A *harmadik* sikertényező: viselkedési minták kialakítása. Mindenki munkáját egységes mérőeszköz alapján kell értékelni, és a munkatársakat meg kell ismertetni a helyes viselkedés alapelveivel (nyíltság, udvariasság, következetes szolgáltatás). Ehhez forrásként rendelkezésre állnak különböző irányelvek is (pl. a RUSA összeállítása).

A *negyedik* sikertényező: hatékony mérőeszköz megtervezése. Az elvárt viselkedés elemei esetében egy skálán ábrázolták, hogy mi az, ami nem elfogadhatónak (egyszerű példa: a könyvtáros nem köszönt), elfogadhatónak (a könyvtáros csak az után üdvözölt, hogy köszöntem neki), illetve optimálisnak tekinthető (a könyvtáros előre köszönt). A kérdezők számára előre megfogalmazták, hogy milyen kérdéseket tegyenek fel, amelyek interakciót kívánnak és megfelelően összetettek.

Az *ötödik* sikertényező: sikerorientált kérdezők. A konkrét esetben felsőéves üzleti szakos hallgatókat fogadtak fel, munkájukat extrakreditekkel honorálták oktatóik. Számukra bevezető oktatást szerveztek a kérdés módszereiről, az admi-

nisztrációs teendőkről (egy idő után online űrlapot kezdtek alkalmazni), a beszámolás módjáról. A munkatársakról a kérdezők fotókat kaptak az ismétlődések elkerülése végett.

A hatodik sikertényező: az eredmények megosztása. A felmérési eredményekkel a könyvtár nem közvetlenül érintett munkatársai dolgoztak az értékelés során. Az összesített jelentést a közpvezetők kapták kézhez, aztán ők beszélték meg a tapasztalatokat a munkatársakkal. Esetenként ennek alapján módosítottak egyes munkaköri leírásokat, az álrúhás felmérést pedig az egyes munkatársak értékelése részének tekintették.

(Hegyközi Ilona)

200/2012

NAJDINA, Evgeniâ L'vovna: Virtual'naâ spravocnaâ služba Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki In: Vestnik BAE. – (2011) 4., p. 36-39.

Virtuális tájékoztató szolgálat az Oroszországi Állami Könyvtárban

Felmérés; Nemzeti könyvtár; Referenz; Szolgáltatások felhasználása

Az internet terjedése, a könyvtári gyakorlatban az új információs és kommunikációs technológiák bevezetése arra kényszeríti a könyvtárosokat, hogy a hagyományos tájékoztató szolgáltatást új formákkal váltsák fel. Az információkeresés az egyik legelterjedtebb és legbonyolultabb feladat, a képzetlen felhasználónak nehéz eligazodnia az egyre növekvő, rendszerezetlen információ-tömegben. Jelentősen nő a könyvtárak szerepe, mivel ők nemcsak tárolják, szervezik és rendszerezik az információkat, hanem megtanítják az olvasókat az új lehetőségek használatára. Új, a korszerű technológiát és a hagyományos formákat egyesítő szolgáltatások jelennek meg, köztük a virtuális tájékoztató. 2001-ben a Kongresszusi Könyvtár és az Online Computer Library Center (OCLC) megállapodott a QuestionPoint tájékoztató szolgálat létrehozásáról. A szolgáltatás licenc alapján vehető igénybe. A QuestionPoint

felhasználói között a világ 35 országából több mint 2300 könyvtár található, köztük több nemzeti könyvtár.

Az Oroszországi Állami Könyvtár (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka = RGB) 2007 áprilisában csatlakozott a QuestionPointhoz. A virtuális szolgáltatásban kezdetben öt osztály vett részt (Tájékoztatás, Hivatalos információk, Könyvtár- és bibliográfiatudományi irodalom, Elektronikus források használata, Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás). A 24/7 üzemmódban működő szolgáltatásnak köszönhetően a moszkvai könyvtár munkaideje már nem korlátozza a felhasználókkal folytatott munkát: reggel a munkatársakat a Távol-Keletről és Szibériából érkezett kérdések várják, míg a munkanapot a Kaliningrádból és Franciaországból jött kérdések megválaszolásával zárják. A szolgáltatás legfontosabb használói a tanárok, az egyetemi és PhD-hallgatók (aspiránsok), a könyvtárosok. Az oroszországi felhasználók mellett gyakoriak a Fehéroroszországból, Kazahsztánból és Ukrajnából érkező kérdések, ritkábbak a lett, örmény, grúz, és moldáv felhasználókéi. Az utóbbi években a szolgáltatást Bulgária, Nagy-Britannia, Németország, Izrael, Mexikó, Lengyelország, Szerbia, USA, Franciaország, Csehország, Chile és Japán is igénybe veszi. A kérdéseket több nyelven is fogadják, a válaszok azonban csak orosz és angol nyelvűek. A statisztikai adatok szerint nő a kérdések száma (2008: 4759, 2010: 6580). Kezdetben főleg tematikus és tájékoztató kérdések érkeztek, az utóbbi 3 évben a tematikus kérdések száma 56%-ra csökkent (úgy tűnik, az olvasóknak egyszerűbb megkérdezni a könyvtárost, mint önállóan keresni). A kérdések tartalmi elemzése a felhasználók alacsony információs kulturális szintjéről tanúskodik (helyesírás, etikai normák és szabályok).

Az RGB honlapján a virtuális tájékoztató szolgáltatás (<http://www.rsl.ru/ru/vs>) 4 blokból áll: Gyakran feltett kérdések, Tudásbázis (korábbi kérdések adatbázisa), Konzultáció a könyvtárossal, Chat. A Tudásbázis a legaktuálisabb, bonyolult és értékes bibliográfiákból épül, a rekordok száma 2011 májusában 2120 volt. Bár

többféle módon lehet benne keresni, a felhasználók alig használják (mindössze 350 keresés). A „Konzultáció a könyvtárossal” nem igényel azonnali válaszadást, ezért további munkaerőt és finanszírozást sem, míg a Chathez a könyvtáros folyamatos jelenléte szükséges. A kérdések 15%-át chateléssel tették fel. Az elemzések azt mutatják, hogy sokan nem értik a különbséget a bibliográfus válasza és a könyvtárossal való konzultáció között. Mindkét formának megvan az előnye és a hátrányai, ideális esetben a könyvtárban mindkettőt működtetni kell.

A külföldi kutatások is azt mutatják, hogy a világon többen veszik igénybe a virtuális szolgáltatásokat, mint ahányan elmennek a könyvtárba. Az RGB-ben is megszerezték a tapasztalatokat, a virtuális tájékoztatás teljes egészében működik.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 187, 230

Kölcsönzés

201/2012

DETHLOFF, Nora: Replacing recalls with interlibrary loan : the University of Houston's QuickLoan service
In: Journal of access services. – 9. (2012) 1., p. 18-27.

Visszakérés helyett könyvtárközi kölcsönzés: a Houstoni Egyetem gyorskölcsönzési szolgáltatása

Egyetemi könyvtár; Kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés

2010 augusztusában a University of Houston M. D. Anderson könyvtára megszüntette a könyvek (határidő lejárt előtti) visszakérését. Használói panaszok nyomán az olvasószolgálati osztály munkatársai felülvizsgálták a visszakérés folyamatát. A használók jobb kiszolgálása érdekében a visszakérés helyett a könyvtárközi

kölcsönzést választották. Ezt az új szolgáltatást „QuickLoan”-nak (gyorskölcsönzésnek) nevezték el. Az OPAC-ban is változtatásokat végeztek mégpedig úgy, hogy a kölcsönzésben lévő dokumentum rekordjában ezentúl egy „QuickLoan” jelű gomb jelenik meg. Ha a használók rákattintanak erre a gombra, egy kitöltött könyvtárközi kölcsönzési kérelmlap jelenik meg. A QuickLoan szolgáltatást egyre többen veszik igénybe, és kedvezően fogadták a könyvtárhasználók.

(Autoref.)

Lásd még 212

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

202/2012

BAICH, Tina – WELTIN, Heather: Going global : an international survey of lending and borrowing across borders
In: Interlending & document supply. – 40. (2012) 1., p. 37-42.

Nemzetközi felmérés a könyvtárközi kölcsönzésről

Dokumentumszolgáltatás; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület Referenz és Olvasószolgálati Egyesületének a dokumentumok megosztásával és a hozzáféréssel foglalkozó szekcióján (Sharing and Transforming Access to Resources Section; STARS) belül működő nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési bizottság 2009-ben tette közzé az amerikai könyvtárak 2007-es felmérésének eredményeit, és ugyanerről előadás is elhangzott a 11. ILDS konferencián Hannoverben. Ezekre építve a bizottság 2011-ben újabb nemzetközi felmérést végzett, a cikk ennek előzetes eredményeit tekinti át. A 2011. évi vizsgálat az Egyesült Államokat is beleértve összesen 60 országra terjedt ki, 557

olyan könyvtárra, amely nemzetközi könyvtárközi tevékenységet folytatott (pl. 246 amerikai, 47 kanadai, 37 ausztrál, 36 svéd, 29 olasz könyvtár). A könyvtárak 66,7%-a felsőoktatási könyvtár, és a legtöbben (83,6%) részt vesznek egy vagy több forrásmegosztó hálózatban.

A nemzetközi kölcsönzési tevékenység az összes könyvtárközi kölcsönzés kis részét teszi ki, bár a válaszolók 87%-a beszámolt ilyen tranzakciókról. A könyvtárak több mint 75%-a kevesebb mint 5000 alkalommal kért visszaküldendő dokumentumot, és 73,1%-uk másolatot 12 hónap alatt. Ugyanezek a számok a beérkező dokumentumokra nézve: kevesebb mint 70%, ill. kevesebb mint 75%. Ha a visszaküldendő és a nem visszaküldendő dokumentumokat összevonnuk, a 100 tételnél alacsonyabb forgalom 12 hónapos átlagos aránya 55,7% a kéréseknél, 63% a kölcsönzéseknél.

A könyvtárak 61%-a európai intézményekből kölcsönöz leginkább (Amerikából, de Európán belül is), ezen belül 18% Nagy-Britannia, 16% Németország, 6% Dánia és 4% Franciaország részesedése. Az USA-ból és Kanadából a könyvtárak 10-10%-a kért dokumentumokat, és ugyanilyen arányban szerepel Ausztrália is. Az ázsiai és afrikai könyvtáraktól sokkal kevesebb anyagot igényeltek (5% és 1%), Közép- és Dél-Amerikából pedig összesen 0,4%-ot.

Bizonyos dokumentumféleségeket nehéz beszerezni külföldi könyvtárakból: a régi és ritka könyvek másolatait, hangzóanyagokat, e-könyveket, videókat, folyóirat-évfolyamokat, mikrodokumentumokat, kottákat, konferencia-előadásokat, műszaki jelentéseket, ill. szerzői jogilag védett anyagokat.

A válaszoló könyvtárak 86,9%-a küldött dokumentumokat külföldre (ezek egy része csak visszaküldendőket, más részük csak másolatot, de 84,9%-uk mindkét fajtát). 51%-uk érezte úgy, hogy a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési forgalom növekvő trendet mutat, és ebben nagy szerepe van annak a ténynek, hogy már az Amerikán kívüli állományokat is meg lehet találni a WorldCat-ben, ezen kívül említették az online láthatóság javulását, a forrásmegosztó

hálózatokban való nagyobb részvételt, valamint az elektronikus dokumentumszolgáltatás könnyebbségét és gyorsaságát.

A könyvtárak sok országba kölcsönöznének, ezek listáját Kanada vezeti (138 említéssel), és Magyarország az utolsó helyen szerepel (10 említéssel, Dél-Korea, Kína és Törökország mögött). Kevés országba nem lennének hajlandók dokumentumot kölcsönözni: a listát Mexikó vezeti (összesen 6 említéssel).

A szerzők javasolják, hogy minél több könyvtár tegye online elérhetővé a könyvtárközi kölcsönzési szabályait (2011-ben mindössze 35,7% tett így).

A STARS-bizottság átfogó jelentést terjeszt majd elő, a későbbiekben elemzik a küldési és fizetési módokat, a díjakat, a dokumentumok azonosításának módszereit, valamint a mostani adatokat a 2007-es felmérés eredményeivel is összevetik.

(Mándy Gábor)

203/2012

BAICH, Tina: Opening interlibrary loan to open access In: Interlending & document supply. – 40. (2012) 1., p. 55-60.

A nyílt hozzáférésű dokumentumok könyvtárközi kölcsönzése

Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Felmérés; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés

Bár a nyílt hozzáférésű dokumentumokhoz hozzá lehet férni az interneten, az olvasók ilyeneket is kérnek könyvtárközi kölcsönzés keretében. 2009 februárjában az Indiana University-Purdue University Indianapolis (IUPUI) egyetemi könyvtára elkezdte nyomon követni az ilyen kéréseket. A cikk a 2010-2011. pénzügyi évben benyújtott kérésekkel kapcsolatos adatokat mutatja be.

A nyílt hozzáférésű dokumentumokon általában a tudományos folyóiratok cikkeit és a kiadótól vagy a szerzőtől közvetlenül elérhető tartalmakat

értik, de sok más dokumentumtípus is megfelel a nyílt hozzáférés kritériumának: minden olyan digitális és online tartalom, amely ingyenes, és nem korlátozza szerzői jog, ill. licenc (pl. konferencia-anyagok, elektronikus szakdolgozatok és disszertációk, valamint a „public domain”-be tartozó munkák).

Az IUPUI része az indianai egyetem rendszerének, 8 helyen tart fenn campust, és van egy kihelyezett tagozata Columbusban. Az egyes intézeteknek saját könyvtáraik vannak. Az IUPUI egyetemi könyvtár könyvtárközi kölcsönzési részlegében egy félállású könyvtáros, két teljes munkaidős munkatárs és 2-3 diák segítő dolgozik. Az egyetemi könyvtár OCLC-adatszolgáltató, részt vesz a RapidLL rendszerben, továbbá használja az OCLC ILLiad könyvtárközi kölcsönzési rendszert.

2008 őszén a részleg beindított egy folyóirat-cikk-kézbesítő rendszert, amely a könyvtár nyomtatott folyóirat-gyűjteményének cikkei elektronikus formában küldte ki saját használóinak. Ennek a szolgáltatásnak a forgalma egy év alatt 28%-kal nőtt.

A munkafolyamat kihasználja az ILLiad testre szabható sorba állítási lehetőségeit. Az 1923 előtt publikált, s így szerzői jogi védeltséget nem élvező dokumentumokra vonatkozó kéréseket dokumentumtípustól függetlenül automatikusan a nyílt hozzáférésű dokumentumok listájához utalják, azokat a kéréseket pedig, amelyek címében szerepel a disszertációs kivonat, a disszertációs listához. A fenti két kategóriába nem tartozó kéréseket először az OCLC-ben keresik. A helyben megtalálható dokumentumok másolatait az OCLC ILLiad modulján keresztül elektronikusan küldik ki. A nyílt hozzáférésű dokumentumok esetében értelemszerűen módosítják az űrlap adatait (pl. link a raktári jelzet helyett, „open” vagy „etd” a küldő könyvtár neve helyett). A PDF formátumú kérést az ILLiad-ra mentik, az olvasót pedig e-mailben értesítik a dokumentum hozzáférhetőségéről.

2010-ben 318 kérést teljesítettek nyílt hozzáférésű dokumentummal, 2011-ben pedig 487-et. Ezen időszak alatt 14 ezer dollárt takarítottak

meg az elektronikus kiküldéssel. A kérések között a folyóiratcikkek domináltak, ezek többségét nyílt hozzáférésű folyóiratok weboldalain és digitális tárolóhelyeken találták a könyvtár saját e-folyóirat portálja, a Google Scholar és az OCLC segítségével. A könyvtár a Serials Solutions szolgáltatásait is igénybe veszi. Az utóbbi adminisztratív modulja révén az olyan forrásokat, mint a PubMed Central vagy a Directory of Open Access Journals összekapcsolták a könyvtár saját katalógusával hozzáférési pontként, és az összes open access kérés negyedét ennek révén azonosították. A legtöbb ingyenesen hozzáférhető könyvet a GoogleBooks, az Internet Archive és a HathiTrust révén lelték fel. Az elektronikus szakdolgozatok és disszertációk (ETD) többségét az oktatási intézmény saját repozitóriumában találták.

Bár a használók a kényelmet a pontosság elé helyezik, és mindent először a Google portálon keresnek, nem várható a könyvtárközi kölcsönzések számának csökkenése, hiszen az olvasóknak növekvő nehézséget okoz az egyre bővülő információkínálatban való navigálás, és ebben a könyvtárközi szolgálatokban felgyülemlett tapasztalatok nagy segítséget adhatnak.

(Mándy Gábor)

204/2012

GAFFNEY, Megan: Interlibrary loan requests for locally available materials : WorldCat Local's impact. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 73. (2012) 1., p. 68-77.

Könyvtárközi kölcsönzési kérések helyben elérhető dokumentumokra: a WorldCat Local hatása

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés; Szolgáltatások használata

Az egyetemi könyvtárak rutinszerűen törlik az olvasók olyan könyvtárközi kölcsönzési (KK) kéréseit, amelyek saját állományból kielégíthetők. Ezeknek az adatoknak az elemzése ugyanakkor felbecsülhetetlen eszköz annak vizsgálatá-

ra, hogy az olvasók mennyire tudják megtalálni saját könyvtárukban a szükséges anyagokat, illetve hogy a könyvtár eszközei mennyire segítik ezt.

A használóknak (kutatóknak, információkeresőknek) számos keresési lehetőség áll rendelkezésükre, hogy a szükséges dokumentum adatait megtalálják (OPAC-ok, hivatkozásmutatók, e-folyóiratok tudásbázisai, WorldCat), ám ha a szükséges dokumentumot nem találják meg (könnyen, gyorsan) a saját könyvtárukban, azonnal könyvtárközi kölcsönzést kérnek. Az OCLC éppen azért vezette be a WorldCat Local (WCL) keresőeszközt, hogy egyetlen felhasználói felületen integrálhassa a hivatkozásokat, a helyi és a világszerte meglévő állományokat, valamint a dokumentumszolgáltató funkciókat. A WCL hasznát és hatékonyságát leginkább úgy lehet megállapítani, ha megvizsgálják a saját állományban meglévő dokumentumokra vonatkozó KK igényeket (amire gyakran tekintenek úgy, mint a használóknak a saját könyvtár forrásai és szolgáltatási használatában való jártasságának egyik mutatójára).

A Delaware Egyetem könyvtára megvizsgálta és elemezte ezeket az adatokat a WCL bevezetése (2008) előtti és utáni két tanévben. Nem meglepő, hogy a WCL bevezetése nyomán a KK kérések száma jelentősen (egyres hónapokban akár 50%-kal is) megnövekedett a korábbiakhoz képest, ám a törölt KK kérések aránya nem nőtt, de nem is csökkent ilyen mértékben. Csökkent viszont (70% fölértiről 50% körülire) a törölt KK kéréseken belül a helyben való megtalálhatóság miatti törlések aránya. Még inkább csökkent a WCL-en keresztül kezdeményezett KK kéréseken belül a helyben megtalálható dokumentumokra vonatkozó kérések mennyisége (ugyanis a KK kérést lehetővé tevő gomb csak olyan rekord esetében jelenik meg, ha az a helyi KK szabályok kritériumainak megfelel).

Az időszaki kiadványok esete bonyolultabb. Noha a KK ügyintézők régóta és rendszeresen értesítik e-mail, telefon útján vagy személyesen a használókat, hogy miért törlik kéréseiket, ha az helyi állományból kielégíthető, amikor a hasz-

náló úgy látja, hogy a számára szükséges cikk nem érhető el elektronikusan, automatikusan KK kérést indít. Így jár el akkor is, ha nehezen navigál a különböző e-folyóiratok platformjain, vagy ha az általa várt közvetlen PDF-link helyett a folyóirat (vagy kiadója) honlapján találja magát. A használó csak a legelőször megtalált leírás alapján dönt a KK kérés indításáról, hiába tartalmaz a katalógus információkat az adott dokumentum más kiadásairól, más formátumú példányairól.

Végeredményben a vizsgálat azt állapította meg, hogy noha a WorldCat Local hangsúlyt ad a könyvtárközi kölcsönzésnek mint szolgáltatásnak, és a kérések jelentős növekedéséhez vezethet, ugyanakkor hozzájárul a KK egy mindennapi problémájának megoldásához: segíti megelőzni a saját állományban meglévő anyagokra vonatkozó KK kéréseket, ezáltal időt takarítva meg a személyzet számára, amit az olvasók tájékoztatására fordíthatnak.

(Mohor Jenő)

Lásd még 201

Tájékoztatási eszközök

Lásd 165

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

205/2012

HANSSON, Joacim: Public libraries and the national minorities of Sweden – results of a national survey
In: New library world. – 112. (2011) 9/10., p. 406-415.

A svéd közkönyvtárak és a nemzeti kisebbségek. Felmérési eredmények

Felmérés; Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi olvasó; Rendezvény

Svédországban a következő népcsoportokat tekintik nemzeti kisebbségeknek: a bennszülött számikat (lappok), a romákat, a zsidókat, a finneket (ez a csoport a legnagyobb létszámú) és a Torne-folyó völgyieket. E csoportok támogatásának egyik legfontosabb célja, hogy anyanyelvüket megőrizhessék és fejleszthessék.

2010 végén ennek az öt csoportnak a könyvtári ellátásáról első ízben kezdeményeztek országos felmérést, amely a következő területeket érintette: az érdeklődésükre számot tartó dokumentumok és beszerzésük, kulturális tevékenységek, együttműködés más szervezetekkel. 289 könyvtár kapott a kérdőívből, 181-en válaszoltak.

A dokumentumellátás fontosságát az 1996. évi könyvtári törvény 8. paragrafusa említi – egyéb rétegek mellett – a bevándorlók és egyéb kisebbségek könyvtári ellátásával összefüggésben. A felmérés alapján elmondható, hogy azokon a településeken szereznek be a számukra irodalmat, ahol számottevő létszámban élnek, és ezt az irodalmat külön polcon helyezik el. A legtöbb dokumentumot a könyvtárak értelemszerűen a finnek számára szerezték be, nagy arányban a két ország közös történelmének témájáról.

A kulturális tevékenységek terén a számik és a Torne-folyó völgyiek jeleskednek. A zsidó és roma csoportok nagyobb városokban fordulnak elő. A finnekkel kapcsolatos gyakorlatot nehéz felderíteni, mert egyrészt az ország egész területén, másrészt nagyon asszimilálódva élnek. A kulturális tevékenységek egy része a kisebbségi csoportok bemutatkozását szolgálná a többségi társadalom előtt, a másik része ezeknek a csoportoknak szólna. A felmérés azt mutatta, hogy a megyei könyvtárak 95 százaléka nem foglalkozott ezzel 2008-2009-ben; ennek okát tovább vizsgálják.

Együttműködés az egy településen lévő könyvtárakkal, közülük is elsősorban a szakkönyvtárak-

kal és a külső partnerekkel (ezek körébe tartoznak a kisebbségi csoportok és szervezetek) valósulhat meg. A nemzetiségi kisebbségek ellátása érdekében végzett könyvtárközi kölcsönzést ez alkalommal nem vizsgálták. Kismértékű tevékenységről számoltak be a számik, a finnek és a romák körében. Pozitívumnak tekintendő, hogy a meglévő szervezeteket a könyvtárak ismerik, és potenciális partnerként tartják számon.

A felmérésből általánosságban véve azt szűrtek le, hogy a nemzeti kisebbségek érdekében végzett munka jól igazodik az e csoportok képviselői által megfogalmazott igényekhez. A felmérés jó kiindulópontot jelenthet a vonatkozó szolgáltatások további fejlesztéséhez. Fontos teendő lenne, hogy a nemzetiségek kultúrája szerves részévé váljon a svéd imázsnak és a svéd kulturális örökségnek; egyelőre ez még nem valósul meg a gyakorlatban.

(Hegyközi Ilona)

206/2012

LOVE, Lucy: One size does not fit all In: Public library journal. – 26. (2011) 1., p. 9-10.

Egyénre szabott szolgáltatásokkal a hátrányos helyzetű gyermekolvasókért

Csoportos foglalkozás az olvasókkal; Gyermek- és ifjúsági olvasók; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Játék

London egyik kerületében, Enfieldben 2009-ben külön munkatársat alkalmaztak (Reader Development and Access Librarian, kb. olvasásfejlesztő és olvasószolgálati könyvtáros), hogy a hátrányos helyzetű gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozzon. Ezek közé tartoznak az intézetekben nevelkedő, a tanulási nehézségekkel küzdő, a hátránnyal élő, a kirekesztés veszélyének kitett, színes bőrű és etnikai kisebbséghez tartozó gyermekek és fiatalok. Ebben a kerületben már eddig is nagy figyelmet fordítottak a kisebbségek könyvtári ellátására, de a szolgáltatások viszonylag alacsony szintűek és esetlegesek

voltak, a költségeket többnyire pályázati forrásokból fedezték.

Az illető munkatárs és két asszisztense az iskolákkal, valamint a szülőket és családokat támogató csoportokkal (pl. Disability Forum, Think Family, Heart, Severe Sight Impairment Focus Group) együttműködve tanácsadói és szervezési feladatokat lát el az írás- és olvasásfejlesztés területén. Többek között azt igyekeznek kideríteni, hogy mi tartja vissza a gyermekeket és a fiatalokat a könyvtárlátogatástól, mit várnak el (mint kiderült, mindenkinek mások az igényei), és milyen támogatásra, milyen erőforrásokra van szükség a szolgáltatások nyújtásához.

Működésük rövid ideje alatt új szolgáltatásokat alakítottak ki (egyéni igények szerinti, az érzékelést sokoldalúan fejlesztő könyvsomagok, öregbetűs könyvek, oktatójátékok, hangszerek, stratégiai, memóriafejlesztő és egyéb, a képernyő előtti időtöltést kiváltó táblás társasjátékok kölcsönzése, ezekhez kapcsolódó versenyek és hasonlók). A rendezvények körét meseórákkal,

tanítás utáni kreatív foglalkozásokkal bővítették. Az újonnan indított szolgáltatásokat a könyvtár egyéb szolgáltatásai szerves részének tekintik, a munkatársak számára képzést és tájékoztatást szerveznek. A programokat különböző szakmai összejöveteleken népszerűsítik. Emellett folytatják a First Steps programot, amelynek keretében szülők és nevelők számára oktatják, hogyan taníthatják meg a gyerekeket az olvasás hatékony elsajátítására. Ezeket az alkalmakat főleg a török és a szomáli közösség képviselői látogatják.

A részvétel statisztikai adatai azt mutatják, hogy a programok sikeresek, a rendezvényeken átlagosan 15-en jelennek meg, egyes esetekben túlnyomórészt fiúk. Az érintett közösségek érdeklődését sikerült felkelteni. A könyvtárosok tájékozottabbak és képzetebbek lettek, most már csak a szolgáltatás fenntarthatóságát kell megoldani.

(Hegyközi Ilona)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

207/2012

BACHIMONT, Bruno: Les sens du web sémantique
In: Documentaliste. – 48. (2011) 4., p. 24-26.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A szemantikus web jelentőségéről

Nyelvészeti kérdések; Számítógép-hálózat; Szabvány

A szakirodalom napjainkig a web négy generációját különbözteti meg. Az 1.0 az adatok, a

dokumentáció tere volt mindenféle interaktivitás nélküli hiperszöveges szerkezettel, amelyet semmilyen, a dokumentumra vonatkozó speciális információ nem egészített ki sem tartalmát, sem szerkezetét illetően. Bármiféle számítógépes automatizmus elvégzéséhez adatot csakis a szerzőségi közlésből és a tartalomra vonatkozó formai leírásokból lehetett kinyerni. Ez pedig szegényessé tette a visszakeresés lehetőségeit. E hiány szülte a *web 2.0* megjelenését, amelynek egyik fő jellegetessége a felhasználók tartalom-szolgáltatói szintű bevonása volt a dokumentációs folyamatokba azért, hogy saját ismereteik, kompetenciáik és másokkal megosztott egyéni véleményük segítségével tartalmasabbá, érdekesebbé tegyék a web tartalmát és működését. A web 2.0 tehát az internethasználók egymás kö-

zött megosztott bejegyzésein nyugszik – mint pl. a Flickr esetében –, ezért „kontributív webnek”, hozzáadott tartalmú webnek is hívható.

Ha más szemszögből tekintünk a világhálóra, nem a felhasználók, hanem az informatikus készítő szemszögéből, akkor egyértelmű, hogy nem az embereket kell mozgósítani, hanem a gépet kell felruházni olyan képességekkel, amely emberi beavatkozás nélkül egyértelműen reprezentálni, ezek után pedig azonosítani tudja a tartalmi elemeket. Ez lesz a *web 3.0* generációjának, az ún. szemantikus webnek a feladata. A *web 4.0* vagy ún. „szimbiotikus web” nem a nagy csoportban együtt létező számítógépek erejét és lehetőségeit rejtje magában, hanem minden, a környezetünkben meglévő technikai és szellemi lehetőséget integrál majd magába. A webes tartalmak különféle reprezentáció-felfogásának közös eleme, hogy a web 3.0-nak képesnek kell lennie egy adott tartalom elemeinek világos, egyértelmű azonosítására, másrészt, az azonosítás után az egyes tartalmi elemek számítógéppel történő kinyerését szintén biztosítani kell.

Ehhez többféle megközelítés áll rendelkezésre. A *pszichológiai* a kognitív pszichológia eszközeivel dolgozik. Egy szó az értelmét annak mentális reprezentációja adja. Hogy ugyanaz a szó mikor mit jelent, azt az agy dönti el a szövegkörnyezettől függően. A *nyelvészeti* irányzat követői szerint egy szó jelentését a rá vonatkozó többi szó jelentése határozza meg. Az *ontológiai* megközelítés szerint egy szó jelentése a jelölt tárgyon nyugszik. A *formalista* szemlélet követői a szintaxisra és a matematikai logika egyes elemeinek közös alkalmazására fektetik a hangsúlyt. Annak ellenére, hogy ez utóbbi rendkívül sok problémát okoz, mégis közkedvelt, mert a legalkalmasabb arra, hogy a számítógép számára a jelenlegi lehetőségekhez képes hűen formalizálni lehessen szövegtartalmakat. Az RDF (Resource Description Framework) és az OWL (Web Ontology Language) erre alkalmas.

A fő nehézséget ebben az okozza, hogy minden tudományterületnek megvan a maga sajátossága, ezzel az adatok heterogenitása eleve adott, amit nagyon nehéz egységes/homogén formába

önteni. A web szemantikai működése viszont mégis azt követeli, hogy a jelentések formalizálása egységes módszer alapján történjen. A szemantikus web ezért természeténél fogva magába fogja ölelni a web 1.0 és 2.0 teljes tartalmát, és gigantikus adatbázissá válik, de továbbra is lehetővé teszi majd a felhasználóknak, hogy minden eddig megszokott tevékenységüket tovább folytassák.

(Pajor Enikő)

208/2012

LASFARGUES, France – MARTIN, Chloé – MEDJKOUNE, Leila: Archiving before loosing valuable data? In: Bibliothek. – 36. (2012) 1., p. 118-125. Res. német nyelven

Őrizzük meg, mielőtt értékes adatok vesznek el? A webarchiválás fejlődése Európában

Együtműködés -nemzetközi; Felmérés; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat

Az első jelentős kezdeményezés, az Internet Archive (<http://archive.org/>) 1996-os indulás óta számos nemzetközi, nemzeti és intézményi webarchiválási program született. A *Nemzetközi Internetmegőrzési Konzorcium* (International Internet Preservation Consortium, IIPC <http://netpreserve.org/>) 2003-ban indult 12 taggal. A tagok száma mára már 36-ra nőtt. Célja, hogy gazdag internettartalmakat gyűjtsön össze a világ minden tájáról abból a célból, hogy azokat archiválják, biztonságosan tárolják, és elérhetővé tegyék. Elő kívánja segíteni olyan eszközök, technikák és szabványok kifejlesztését és közös használatát, amelyek lehetővé teszik nemzetközi archívumok létrehozását. Ösztönözni kívánja a kulturális örökséget őrző intézményeket arra, hogy foglalkozzanak az internet archiválásával és megőrzésével. Működésének legfőbb eredménye nyílt forráskódú eszközök és közös szabványok megalkotása.

Európában 2004 óta működik az *Internet Emlékezet Alapítvány* (Internet Memory Foundation,

<http://internetmemory.org/>). Közös archiválási platformja az Archive the Net (<http://archivethe.net/>).

Az Európai Unió által finanszírozott *Élő Web-archívumok* (Living Web Archives, LIWA <http://www.liwa-project.eu/>) keretében 2011-ben felmérés készült, amelynek 73 válaszadója közül 25% nemzeti könyvtár volt. Az intézmények 42%-a nem végez webarchiválást, mivel ezt a nemzeti könyvtárak feladatának tekintik. Negyvenegy intézmény indított projekteket, és 17 tervezi a webarchiválás megkezdését három éven belül.

A válaszadók 93%-a kiválasztott domének vagy témák gyűjtését végzi. A felső szintű nemzeti doméneket csak nemzeti könyvtárak archiválják, azoknak is csak 33%-a. A webarchiválási programok fele működik specifikus jogi keretek között. A többiek várnak ilyen keretek megszületésére, vagy megfelelőnek, bár nem specifikusnak tartják a jelenlegi szabályozást.

Hatvannégy százalék maga működteti a projektet, 36% kiszervezéssel él. Nyolcvan százalék a Heritrix nyílt hozzáférésű robotot (<http://crawler.archive.org>) használja, amelyet kiegészít saját fejlesztésű vagy nyílt forráskódú gondozási (kurátori) rendszerével (35-35%). Negyvenegy százalék nyílt hozzáférést kínál anyagaihoz, 28% korlátozott online hozzáférést nyújt. A hozzáférés URL alapján történik 68%-ban, tematikus 65%-ban és kulcsszavas keresésre épül 70%-ban. A hozzáférés más kérdéseivel részletesebben is foglalkoznak a szerzők.

A cikk részletesen bemutatja az aratási stratégiákat és eszközöket. Ezeket vizsgálták a LIWA projekt keretében is. Részletes információt kapunk a spam-ek kezeléséről és a minőségbiztosításról. A videotartalmak kezelésére a LIWA keretében modulát alakítottak ki.

A közösségi hálózatok információinak archiválása jelentős kihívás. Ez az anyag efemer és erősen kontextusfüggő, ezért nehéz eldönteni, mit őrizzünk meg. Ráadásul ezek a weboldalak dinamikusak, és specifikus technológiákra épülnek. Az archiváló intézmények ezért az aratás paramétereire vonatkozó irányelveket

dolgoznak ki és közzé tesznek egymás között. Az Európai Unió kutatási projektje ezen a területen az ARCOMEM (Collect all ARchives to COmmunity MEMories, <http://www.archomem.eu>).

(Koltay Tibor)

Lásd még 158

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 157, 231

Kutatás és termelés információ-ellátása

209/2012

MORTENSEN, Jakob Nedergaard: Innovation and business development in Danish research libraries
In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 2., p. 18-19.

Innováció és üzleti fejlesztés a dán tudományos könyvtárakban

Általános tudományos könyvtár; Elektronikus könyvtár; Feladatkör; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása

A lassú gazdasági növekedés és a recesszió időszakában a Dán Elektronikus Tudományos Könyvtár (Denmark's Electronic Research Library = DEFF) központi szereplő lett a növekedésben és az innovációban. Új feladata nehezebb, mert a közpénzek felhasználására állandó figyelem irányul, és fontosabb, mert a tudáshoz való hozzáférés életbe vágó probléma.

A könyvtárak mint az innovatív dán társadalom fejlesztésének katalizátorai című, a 2011–2016 évekre szóló, új stratégia középpontjában azok

az alapvető kihívások állnak, amelyek Dániát az innováció révén a tudástársadalomba eljuttatják. A tudástársadalomban az élethosszig tartó tanulás a dán kormány oktatási és innovációs politikájának kulcsfontosságú területe.

Az elmúlt 13 évben a DEFF kezdeményezései elősegítették az eredményesebb kutatásokhoz, a magasabb színvonalú oktatáshoz és képzéshez, az innovációhoz szükséges keretek kialakítását. A DEFF hagyományos feladata a digitális, kutatásokra épülő tudás elérhetővé tétele a kutatók, az oktatók és az egyetemi hallgatók számára. Az újdonság, hogy a szolgáltatás elérhetővé válik a magán- és az állami vállalkozásoknak is.

A DEFF-szolgáltatások a jövőbeni munkaerő 65%-át érik el; ők együtt nőnek a könyvtárak digitális kínálatával. A DEFF küldetését és jövőképét, kiemelt területeit és célcsoportjait felül kell vizsgálni. A stratégia szerint bővül a DEFF működési területe:

- a szolgáltatást mindenki igénybe veheti, aki képes arra, hogy más emberekkel együttműködve dolgozzon egy témában;
- új felhasználói csoportokra terjed ki (az üzleti akadémiák hallgatói és oktatói, innovációs parkok stb.);
- megnövelt digitális hozzáféréssel a könyvtárakban, kutató és oktató intézményekben elérhető tudáshoz;
- a kutatóknak, oktatóknak, fiatal hallgatóknak kínált új szolgáltatásokkal.

A fő cél, hogy a könyvtárak elérhetővé tegyék a kutatási eredményeket, az egyetemi hallgatók tanulmányaik alatt folyamatosan tudják használni a könyvtári szolgáltatásokat, s a pályakezdők (volt diákok) is hozzáférjenek ezekhez. A megvalósításhoz szükséges fő területek:

- a tudás elérhetővé tétele mindenki számára az optimális digitális infrastruktúrán keresztül;
- kompetenciák és szolgáltatások az oktatás, a tanulás és a fejlesztés támogatására;
- kompetenciák és szolgáltatások a kutatás és a fejlesztés támogatására;
- kompetenciák és szolgáltatások az innováció és a kereskedelmi promóció támogatására.

A fentiek megoldására egy-egy munkacsoport alakult. A feladatok egy részére kísérleti projektek indulnak, amelyek üzleti modellekhez vezethetnek. Ebben az esetben is fontos az információs műveltség, amelynek fejlesztésében a helyi könyvtárak kulcsszerepet játszhatnak. A könyvtári szolgáltatásoknak is szükségük van marketingre és az általuk hozzáadott értéktobblet láthatóvá tételére. Más szóval jelentős erőfeszítések szükségesek a tudományos könyvtárak új szerepének kialakításához. A DEFF célja, hogy könyvtári szolgáltatásait a kutatók, az oktatók és a hallgatók számára az internethez hasonlóan minden nap használt eszközzé fejlessze. Ez teljesen megfelel azoknak az európai uniós és dán törekvéseknek, hogy a folyamatos tanulás az óvodáskortól a nyugdíjas évekig tartson.

Kérdés azonban, hogy az intézetek, a vállalatok és a politikai döntéshozók készen állnak-e a célok megvalósítására. A másik nagy kérdés, hogy a könyvtárak felkészültek-e az új szolgáltatásokra, a tudományos könyvtárak milyen jövőt látnak maguk előtt. Általános az a tendencia, hogy a jövőben a gyűjtemények helyett a szolgáltatásokra kell összpontosítaniuk.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Oktatás információellátása

210/2012

BÜNING, Petra: Lernort Bibliothek – ein Konzept für die Bibliothek der Zukunft : eine Projektgruppe aus Nordrhein-Westfalen nimmt das informelle Lernen in den Blick und entwickelt die „Q-thek“ In: BuB. – 64. (2012) 2., p. 138-141.

A könyvtár mint tanulóhely - terv a jövő könyvtáráról?

Felmérés; Használói szokások; Igény; Közművelődési könyvtár; Oktatás információellátása

Amikor Észak-Rajna–Vesztfália meghirdette új tartományi programját „Könyvtári tanulótér –

álom és valóság között” címmel, a közkönyvtárak már nyolc éve együttműködést folytattak az óvodákkal és az iskolákkal. A program azonban nem keltett különösebb figyelmet. Az egyénileg tanulók nem alkotnak homogén célcsoportot: mindenki sajátos igényekkel és elvárásokkal lép a könyvtárba. Ez volt az az ok, amiért a tartomány kulturális minisztériuma felmérést kezdeményezett a közkönyvtárakban folyó nem szervezett tanulási folyamatokról.

Nyolc könyvtárban vizsgálták egy éven át azt, mi a lényege a könyvtárban folyó tanulásnak. A könyvtárak először állapotfelmérést végeztek, közben pedig a felhasználókat egyrészt online, másrészt különböző fókuszcsoporthoz megkérdezték, mit jelent számukra a könyvtár. A folyamat végén nyilvánvalóvá vált, melyek azok a keretfeltételek, melyben a könyvtáraknak te-

vékenykedniük kell a jövőben: (1) a könyvtári gyűjtemény az ingyenesen elérhető információknak csupán a töredékét fogja képviselni, (2) a sürgős információkért nem keresik fel a könyvtárat, hanem az interneten keresik meg, (3) a digitális média egyre jobban az analóg helyébe lép, bár a nyomtatott dokumentumok sem tűnnek el, (4) a felhasználók maguk fogják kialakítani saját információ-gyűjteményüket, és saját osztályozási rendszert alakítanak ki (melynél még nem világos, hogyan lehet ezekben a könyvtári információkat integrálni), (5) egyre jobban igénylik a közös térben az egyéni tér kialakítását, (6) az olvasók kiváló minőségű, korszerű technológiával felszerelt környezetet várnak el.

(Autoref.)

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

211/2012

WILKINS JORDAN, Mary: Developing leadership competencies in librarians. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 38. (2012) 1., p. 37-46.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

A könyvtárosok vezetési kompetenciáinak fejlesztése

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Közművelődési könyvtár; Továbbképzés; Vezetés

Milyen kompetenciák szükségesek a hatékony könyvtárvezetéshez? Mitől jó egy könyvtár-igazgató? Többek között ezekre a kérdésekre keresték a választ egy felmérés keretében. Egy korábbi vizsgálat és a szakirodalom alapján összeállítottak egy kiinduló jegyzéket azokról a

kompetenciákról, amelyekkel a könyvtárvezetőknek célszerű rendelkezniük (ezek és meghatározásaik a cikk függelékében olvashatók).

A későbbiekben a jegyzéket tovább finomították, Delphi módszerrel szakértők véleményét is megkérdezték. A szakértőket az amerikai közkönyvtárakban alkalmazott Hennen-féle éves értékelés (15 szempont alapján) eredményei alapján választották ki. (10 – könyvtárnagyság szerinti – kategóriában választják ki a legkiválóbb tíz könyvtárat.) Száz könyvtárnak a vezetőit kívánták bevonni a felmérésbe.

A vizsgálat első szakaszában online felmérést végeztek. A megkérdezetteknek az említett jegyzékben szereplő 34 kompetencia közül a legfontosabbakat kellett megjelölniük, illetve a jegyzéket szükség szerint kiegészíteniük. A 31 válaszoló 18 kompetenciát választott ki, ezekkel folytatódott a vizsgálat második szakasza. A megkérdezettek 80%-ánál többen tartották fontosnak a következőket: jövőorientáltság, kommunikációs készség, ügyfélszolgálati szem-

lélet, hitelesség, interperszonális készségek, kreativitás. 40%-uknál kevesebben említették a következőket: munkatárs-központúság, korábbi tapasztalat, intelligencia, érzelmi intelligencia, ambíció. Öt újabb kompetencia merült fel: politikai tájékozottság, érettség, könyvtári szaktudás, számviteli-költségvetési ismeretek, érdekérvényesítés.

A második szakaszban ezt a kiinduló 18, plusz 5 újonnan felmerült, összesen 23 kompetenciát vizsgálták tovább. Az egyes kompetenciákat Likert-skálán pontozták a résztvevők, 1-től 7-ig terjedő pontszámokkal. A fontosság megítélésakor a szakma leglényegesebb igényeit kellett figyelembe venniük a következő évtizedre összpontosítva. 23-an válaszoltak. Az alacsony pontszámot elért négy kompetenciát (diplomáciai érzék, humorérzék, könyvtári szaktudás, számviteli-költségvetési ismeretek) a továbbiakban nem vizsgálták.

A harmadik szakaszban az egyes kompetenciákat (szám szerint 19-et) a Likert skálán értékelték. Itt ismét 23-an válaszoltak. Mivel a kompetenciák mindegyike megkapta a 6.0 értéket, ezzel az adatgyűjtés lezárult. A legalacsonyabb átlagos érték 6,00 volt (lelkesedés, kockázatvállalás, erőforrások menedzselése, kreativitás). A legmagasabb átlagos értéket az integritás és az ügyfélszolgálati szemlélet kapta (6,57), ezt követte (6,52) két másik (számonkérhetőség és hitelesség). Ebben a szakaszban számos statisztikai összefüggést vizsgáltak, például a szolgálati idővel, a vezetői poszton töltött idővel. A legkevesebb tapasztalattal rendelkezők tartották legfontosabbnak az érettség követelményét; a legkevésbé azok értékelték, akik már 26 éve vagy annál régebben vezetőként dolgoznak. A nemek szerinti eltérést vizsgálva a jövőorientáltságban mutatkozott eltérés, ezt a nők kevésbé tartották fontosnak, mint a férfiak. Ami a kiszolgált lakosság számát illeti, három területen voltak jelentős eltérések (kockázatvállalás, politikai tájékozottság, érdekérvényesítés); ezeket az 5000-nél kisebb létszámú települések könyvtárigazgatói lényegesen kevésbé fontosnak találták.

A vizsgálat folyamán kialakult kompetenciajegyzék hasznos lehet a könyvtáros szakma, különösen az új könyvtárvezetők és e posztokra aspirálók számára, és lényeges szempontokkal szolgálhat a sikeres vezetői működéshez. Mivel kutatáson alapszik, jó kiindulást jelenthet a vezetőképzés tananyaga számára is. A tananyagnak a kompetenciák mindegyikére ki kell térnie, de valószínűleg célszerűbb a kompetenciákból bizonyos csoportokat képezni, és azokkal külön-külön foglalkozni, az elméleten kívül természetesen a gyakorlatra is kitérve. A kutatás megállapította azt is, hogy a vizsgálódást a jövőben ki kell terjeszteni más (felsőoktatási, iskolai, vállalati) könyvtártípusokra is.

(Hegyközi Ilona)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

212/2012

DEPPING, Ralf: Selbstbedienung in Hochschulbibliotheken. Teil 1. : Versuch einer Annäherung an ein weitverbreitetes Phänomen In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 58. (2011) 6., p. 316-323.

Res. angol nyelven

Önkiszolgáló kölcsönzés a felsőoktatási könyvtárakban, 1. rész: a jelenség megközelítése

DEPPING, Ralf: Selbstbedienung in Hochschulbibliotheken. Teil 2. : Selbstbedienung aus Kunden- und Mitarbeiterperspektive In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 59. (2012) 1., p. 20-32.

Res. angol nyelven

Önkiszolgáló kölcsönzés a felsőoktatási könyvtárakban, 2. rész: használói és könyvtárosi szempontok

Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Használó; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Munkaszervezés; Személyzet

Az egyetemi könyvtárak számos szolgáltatást kínálnak önkiszolgálás keretében. Első pillantásra a munkafolyamatok racionalizálásának elemei játszanak domináns szerepet, de érdemes a jelenséget más szempontból is megvizsgálni. A cikk első része az önkiszolgálással mint általános társadalmi jelenséggel foglalkozik. A szerző az önkiszolgálás egyetemi környezetben való alkalmazására tipológiát dolgozott ki, összehasonlította a kiegészítő és helyettesítő technológiák használatát, és kritikai értékelést adott a munka ésszerűsítésére gyakorolt potenciális hatásairól. A második rész a használók és a személyzet szempontjaival foglalkozik annak érdekében, hogy következtetéseket vonjon le a személyzeti politikával és a szervezeti stratégiával kapcsolatban.

Az első rész bemutatta, milyen széles körben terjedt el az önkiszolgálás mind társadalmi, mind könyvtári környezetben. De az is világossá vált, hogy az általánosan elvárt költségcsökkentő hatás nem következik be automatikusan.

(Autoref.)

213/2012

KONT, Kate-Riln: New cost accounting models in measuring of library employees' performance. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 1/2., p. 50-65.

Új költségszámítási modellek a könyvtári alkalmazottak teljesítményének mérésében

Költségelemzés; Minősítés; Munkaelemzés; Munkaidő; Személyzet

A cikk megkísérli áttekinteni, mennyire foglalkoznak a felsőoktatási könyvtárakban az olyan új költségszámítási modellekkel, mint a tevékenység-alapú (ABC) és az időalapú (TDABC) költségszámítás, különös tekintettel azokra a

módszerekre, amelyeket a munkaidő-felosztás mérésére alkalmaznak. A szerző részletesen bemutatja a két említett modell erősségeit és gyengeségeit.

A tanulmányban használt adatok azoknak a témával foglalkozó vizsgálatoknak a szemléléséből és összegzéséből származnak, melyeket könyvtárakban végeztek, s eredetileg az ipar és a magánszektor számára kifejlesztett, költség-számítással és árképzéssel kapcsolatos elméleti megfontolások és eljárások inspiráltak. A költség-számítási rendszerek könyvtárbeli bevezetését történetileg inkább technikai újításként, mintsem szervezeti vagy menedzsment innovációként kezelték. A legfontosabb megfontolás az, hogy a könyvtárosok nem gépek, amelyeket adott sebességre lehet beállítani, és elvárható tőlük, hogy egyforma terméket termeljenek. Kiderült, hogy az ilyen vizsgálatok eredményeit jelentős mértékben befolyásolja, milyen módszert alkalmazunk a különböző tevékenységek meghatározása során, és milyen jól tudja a könyvtár vezetése vagy a vizsgálatot végző megértetni a munkatársakkal az ilyen vizsgálat szükségességét. Az ABC és a TDABC könyvtári alkalmazásáról publikált közleményeken kívül még nem készült sem felmérés, sem cikk a könyvtári alkalmazottak szemszögéből ezekre a kérdésekre fókuszálva.

(Autoref.)

214/2012

TENOPIR, Carol: Beyond usage : measuring library outcomes and value. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 1/2., p. 5-13.

A könyvtári teljesítmény és érték mérése

Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság

A cikk (eredetileg egy 2011-es athéni konferencia előadása) a kritikus incidens (*critical incident*) és a befektetések megtérülése (*return on investment*, ROI) módszerének használatát mutatja be a felsőoktatási könyvtárak explicit és származtatott értékének kimutatásában.

Régóta feltételezzük az egyetemi könyvtárak hasznosságát az oktató személyzet, a hallgatók és az intézményvezetőség számára, de a csökkenő költségvetések és a bővülő választási lehetőségek idején szükség van ennek konkrét kimutatására is.

A szerző a szakirodalom alapján áttekinti a felhasználható módszereket. A könyvtárak *implicit* értékét a dokumentumok letöltésével és a használati naplózással, az *explicit* értéket az interjúk révén, a *származtatott* értéket pedig a költségek és eredmények (költséghatékonyság) kiszámításával mérhetjük.

A naplózás az elmúlt évtized során a legtöbb könyvtárban az elektronikus dokumentumok letöltésének hatalmas növekedését bizonyítja, az oktatók körében végzett olvasásvizsgálat hasonló képet mutat (pl. az 1977-es 150 cikk/évtől a 2006-as kb. 280/évre), az általuk elolvasott elektronikus folyóiratcikkek száma nagyon megnőtt, és ennek legnagyobb része a könyvtárak által előfizetett e-folyóiratoknak köszönhető.

Az explicit hasznosság kimutatása sokkal nehezebb. Kritikus incidens módszerrel a legutoljára elolvasott folyóiratcikkeket vizsgálták. A részletezőbb kutatások rákérdezhetnek az utolsó olvasás céljára, forrására, a kiválasztás szempontjaira, az olvasottak felhasználására. (Ezekből is kiderül, hogy a könyvtár a legfontosabb forrás.)

A könyvek tekintetében a nyomtatott kiadvány még mindig a legkedveltebb formátum. A könyvtár nyújtja az olvasmányok többségét (egy 2011-es, 6 brit egyetemen lefolytatott felmérés szerint). Ugyanez a vizsgálat viszont az elektronikus források népszerűségének gyors növekedését mutatta ki. A kvalitatív kutatások kimutatták, hogy az elektronikus forrásokhoz való hozzáférés kényelmes, alapvetően fontos a tudományos publikációk megírásához, elősegíti az interdiszciplináris kutatásokat, és időt takarít meg.

A megtérülési mutató (ROI) kiszámításához sokféle adatot használhatunk fel (költségvetés, pályázatok és adományok, bevételek, interjúk az oktatókkal és intézményvezetőkkel). Egy nemzetközi kutatócsoport vizsgálatában az első fázis

egy korlátozott esettanulmány volt az Illinois-i Állami Egyetemen: mi a könyvtár szerepe a pályázási folyamatban. A második fázis ugyanezt 8 ország 8 egyetemére terjesztette ki. Az oktató személyzet megkérdezésén túl figyelembe vették a pályázati jelentkezéseket, az elnyert pályázatokat, a könyvtári költségvetés számain, a pályázatok benyújtásában szereplő hivatkozásokat és ezeknek a hivatkozásoknak a könyvtár által előfizetett e-folyóiratokhoz való viszonyát. Azt találták, hogy egy dollárnyi könyvtári támogatás 4,38 dolláros hasznot (ROI) hozott. A második fázisban alkalmazott képlet egy kicsit különböző volt, ez 1:5,60 arányt mutatott ki. Ebben a második fázisban a ROI tekintetében nagy különbségeket találtak az egyes intézmények között (1:15,5 egy nyugat-európai egyetemen és 1:1 egy ázsiai intézményben – az utóbbiban a pályázatok aránya elhanyagolható). Az intézményi vezetőkkel folytatott interjúk feltárták a könyvtárak szerepét a kiváló oktatók és hallgatók megtartásában, a kutatási kultúra ápolásában és az egyetem hírnevének építésében. A kutatások arra mutatnak, hogy a többet publikáló oktatók többet is olvasnak. Mivel az olvasás fő forrása a könyvtár, összefüggés mutatható ki a könyvtári gyűjteményekbe való beruházások és az oktatók színvonala között. A 2. fázis azt találta, hogy minden egyes hivatkozott cikkhez 27-40 cikket olvasnak el. Egy másik tanulmány szerint a többet publikáló és többet idézett oktatók több pályázatot nyernek el. Egy brit egyetemi felmérés szerint a cikkletöltések megduplázása (1-ről 2 millióra) óriási növekedéshez vezetett a kutatási produktivásban.

Az Amerikai Múzeumi és Könyvtári Intézet (US Institute of Museum and Library Services) által finanszírozott Lib-Value projekt számításba veszi az egyetemi könyvtárak különféle értékteremtő funkcióit, és a kutatási eredményeket saját weboldalán publikálja, ott megtalálható a témába vágó tanulmányok bibliográfiai adatbázisa is.

(Mándy Gábor)

Lásd még 177, 180, 188, 198, 215, 216

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 161, 186, 213

Személyzet

215/2012

KELLER, Alice: „Subject Librarians” in Grossbritannien : von der Bestands- zur Benutzerorientierung. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 36. (2012) 1., p. 11-23.

Res. angol nyelven

Szakreferens könyvtárosok Nagy-Britanniában

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Könyvtáros -felsőfokú; Munkakör; Szakreferens-szolgálat

A szakreferens-szolgálat viszonylag új jelenség az Egyesült Királyságban a német hagyományokhoz képest. A német modellt hagyományosan példaként említik. A tanulmány az elmúlt 60 évet áttekintve vizsgálja a szakreferens-szolgálatot a felsőoktatási könyvtárak és könyvtárosok szempontjából, különös tekintettel a szakreferensek változó szerepére. Kezdetben a szakterülettel és a gyűjteménnyel kapcsolatos feladataik álltak előtérben, mostanában viszont egyre inkább a kommunikációs, szervezési és oktatási készségeik iránt nőtt meg az igény. A szakterületen szerzett diplomára egyre kevésbé van szükség, ehelyett az oktatókkal való kapcsolatok erősítése és a könyvtárnak az egyetem oktatási tevékenységében és információs műveltségi programjaiban való szerepének megalapozása a cél.

(Autoref.)

216/2012

ENDERLE, Wilfried: Selbstverantwortliche Pflege bibliothekarischer Bestände und Sammlungen : zu

Genese und Funktion wissenschaftlicher Fachreferate in Deutschland 1909-2011. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 36. (2012) 1., p. 24-31.

Res. angol nyelven

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárügy története; Munkakör; Szakreferens-szolgálat

A német egyetemi könyvtárak az 1920-as évek óta az ún. Fachreferenssystem (szakreferensrendszer) mint szervezeti modell szellemében működnek. A német egyetemi könyvtárak egyik jellegzetessége a tudományosan képzett könyvtárosok által végzett önálló állománygyarapítás és tárgyi feltárás. A tanulmány e szervezeti felépítés okaival foglalkozik, amelyeket egyre inkább kétségbe vonják az olyan új állománygyarapítási kihívások, mint a hozzáférés kontra tulajdonlás vagy a használók által kezdeményezett gyarapítás. Mindezen trendeket figyelembe véve meglehetősen érdekes, hogy a Német Tudományos Tanács számos 2011-ben publikált tanulmányában amellet érvel, hogy a könyvtárakat és gyűjteményeiket a tudományos infrastruktúra nélkülözhetetlen részeként jobban kellene értékelni.

(Autoref.)

Lásd még 199

Marketing, közönségkapcsolatok

217/2012

COLBURN, Selene – HAINES, Laura: Measuring libraries' use of YouTube as a promotional tool : an exploratory study and proposed best practices. – Bibliogr. In: Journal of web librarianship. – 6. (2012) 1., p. 5-31.

Mennyire használják a könyvtárak a YouTube-ot propagandacélokra? Elemzés és javaslatok a bevált gyakorlatról

Felmérés; Információtechnológia; Könyvtárismerető film; Könyvtárpropaganda; Marketing

A közösségi hálózatok és a web 2.0-s alkalmazások megjelenésével a könyvtárak is el tudják érni használóikat olyan interaktív, webalapú eszközök segítségével, mint pl. a Facebook és a YouTube, amelyeket az olvasók magánéletükben is használnak. A cikkben a szerzők azt vizsgálják, hogyan használják a könyvtárak a YouTube-ot marketingcélokra. Orvostudományi tanulmányokból átvett módszer segítségével a szerzők a YouTube-on könyvtárnépszerűsítő videókat kerestek és elemeztek, egyrészt más, könyvtárakat és könyvtárosokat bemutató művekkel összehasonlítva, másrészt egyedülálló tartalmuk miatt. A könyvtárnépszerűsítő videók nézőközönségének és e nézőtábor időközbeni növekedésének elemzésére a nézettségi adatokat egy tizenhat hónapos időtartam folyamán háromszor hasonlították össze. A YouTube által közzétett adatokat felhasználva a szerzők az egyes videókra hivatkozó első öt webhelyet elemezték, így alapvető képet kaptak a könyvtárnépszerűsítő videók nézőközönségéről és arról, hogy e videók elérték-e a megcélzott kört. A szerzők a YouTube által támogatott számos interaktív vonást vizsgáltak, hogy bepillantást nyerjenek abba, hogyan reagálnak a nézők a videókra, beleértve a kommenteket és a videók kedvencek közé történő felvételének lehetőségét is. Végül a könyvtárak által készített népszerűsítő videó három példáját esettanulmányként mutatják be. Mindegyik videó készítőjét kikérdezték az alkotás folyamatáról és véleményükről videóik hatásosságával kapcsolatban.

A legfontosabb megállapítás, hogy bár a könyvtári szakemberek jelentős részét alkotják a könyvtárnépszerűsítő videók nézőinek, a készítőik azzal növelhetnék a potenciális nézőtábor, ha rendszeresen és stratégiai céllal közzétennék az online videótartalmat a honlapon, helyi vagy campusbeli kommunikációs csatornán és a közösségi médiában. A tanulmány számára kifejlesztett mennyiségi és minőségi mérőszámok alkalmasak lehetnek az online könyvtári

videótartalom értékelésére és mérésére, valamint a közösségi média könyvtári felhasználásának felbecsülésére. Ezek alapján és több száz könyvtári tartalmú videó áttekintése után a szerzők számos, bizonyítékon alapuló bevált gyakorlat módszerére tesznek javaslatot az online videók propaganda célú könyvtári felhasználásához.

(Autoref.)

218/2012

HALL, Hazel: All gold, but no glitter In: Public library journal. – 26. (2011) 1., p. 2-5.

Mind arany, de nem fénylik! Esettanulmányok a márkaépítés (branding) szerepéről a közkönyvtárakban

Esettanulmány; Közművelődési könyvtár; Marketing; Public relations

A közkönyvtárak valójában nagyon sokat tesznek a társadalom és a gazdaság fejlődéséért, de nem tudják megváltoztatni a köztudatban róluk kialakult képet. Probléma, hogy nem tudják pontosan azonosítani magukat, és tehetetlenségük a könyvtári márka megváltoztatására nemcsak az Egyesült Királyság könyvtárait jellemző, hanem globálisan az egész szektorra. A cikk három esettanulmányt elemez, betekintést ad abba, hogy lehet a márkát használni az identitás és a kialakított kép (imázs) közötti különbség megteremtésére.

Devon Library Service – egy vidéki közkönyvtári szolgáltatás, a viszonylag nemrég megújított márka tapasztalataival. A munka 2008-ban indult, a 21. századi Korszerűsítési Program (*21st Century Modernisation Programme*) keretében, amely 6 megyei könyvtár újjáépítését irányozta elő. Az 52 könyvtárból álló hálózat vidéki településeken főleg idősebbeket szolgál ki. A pénzügyi keret 15 ezer font volt. Számos érdekelt intézménnyel, vezetővel folytatott megbeszélés, valamint a szupermarketekben a lakosok tesztelése eredményeként az új márka lényege, hogy a devoni könyvtárak a jövőbe néző, etikus és korszerű szervezetet alkotnak. A

konceptiót 2009-ben dolgozták ki, megvalósítása a következő években várható a felújítandó könyvtárakkal kezdve.

Tower Hamlets Library Service – egy londoni városrész könyvtári szolgálata, ahol az új márka kialakítása több mint 10 éve folyik. 1998-ban a cél egy rosszul teljesítő és alig használt szolgáltatás megmentése volt. Intenzív piackutatást folytattak a könyvtár használói és nem használói között, hogy megtudják, mit várnak a jövő könyvtárától. Az 1999. évi, tíz évre szóló stratégia szerint a könyvtárakat össze kell vonni a helyi tanácshoz tartozó tanulási központtal, és kialakítani az ún. *Idea Store* intézményeket. A kormánytól kapott 20 millió fontot a helyhatóság 10 millióval egészítette ki. A munkatársak számára az új márka lényege nemcsak névváltozást, hanem kibővített, magas színvonalú szolgáltatásokat jelentett (részletes bemutatását ld. a 08/176. tételszámú referátumban a KF 2008. 3. számában).

Happy Days – walesi országos marketing és márkaépítési kampány. A 2008. évi kampány a 2006–2011 évi országos stratégiai terv része, a könyvtári szolgáltatások marketingje mint a Könyvtárak az Életért (*Libraries for Life*) kétnyelvű könyvtári szolgáltatási program támogatója szerepel benne. A walesi marketingkampányt erősítette az a felismerés, hogy a könyvtári márkát sokan jogosnak, tudatosnak, érzékelhetőnek tartják, de kötődnek hozzá negatív asszociációk is. A stratégia célja a negatív álláspontok leküzdése volt. Az országos internetes jelenlétet (<http://library.wales.org>) is tartalmazó dokumentumot valamennyi könyvtár aláírta.

Mindhárom közkönyvtárnak innovatív márkastratégiája volt. Az elemzések is bizonyítják, hogy a stratégiának a könyvtári szolgáltatás sajátosságait kell szem előtt tartania. A siker azon múlik, hogy a könyvtárak tudnak-e élni a lehetőségekkel, és tisztában vannak-e azzal, hogyan tudják közösségüket a legjobban szolgálni. Különböző körülményeknek különböző márka-modellek felelnek meg. A három esettanulmány a siker számos tényezőjét mutatta meg, ezeket összevetve a legfontosabbak a következők:

1. A digitális korszaknak megfelelő egyértelmű pozicionálás és identitás kialakítása.
2. Együttműködés a különböző célcsoportokkal, befolyásolásukon keresztül a szemléletük megváltoztatása.
3. Közös márkák, a könyvtári márka és más márkák együttműködése a kapcsolatok hatékony kihasználásával.
4. Olyan személyzet biztosítása, akik központi szerepet játszanak a márka élmény elfogadtatásában és megélésében.
5. Erőforrások biztosítása és kreatív megközelítések keresése a márka kommunikációjához.
6. Olyan értékelési rendszer használata, amely méri a márka bevezetésének hatékonyságát és elősegíti a márkával kapcsolatos tevékenységek eredményességét.
7. A közkönyvtárak számára országos marketingkampányok támogatása és lebonyolítása.

A könyvtári menedzserek úgy tudják a pozitív márkaimázst erősíteni, ha a fenti tényezők mindegyikét figyelembe veszik.

(Viszocsekné Péteri Éva)

219/2012

ROSCO, Michele: Biblioteche e marketing al tempo del Web 2.0 In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 4., p. 387-397.

Res. angol nyelven

Könyvtár és marketing a Web 2.0 idején

Információtechnológia; Konferencia -nemzetközi; Marketing

A 2010-es IFLA konferencia egyik kísérő rendezvénye volt Stockholmban a címben jelzett témájú tanácskozás. A gyakorlati és elméleti szempontból egyaránt megvitatott kérdést számos példa is megvilágította. Ezek elsősorban azt mutatták meg, hogy a könyvtárak milyen gyorsan változnak annak következtében, hogy elkezdtek használni az olyan új eszközöket,

mint a közösségi hálózatok, a folkszonómia, a felhasználó által létrehozott tartalmak, azaz mindazok az új, a neten megtalálható információforrások kiaknázását szolgáló módozatokat, amit Web 2.0-ként szokás emlegetni.

A marketing, ami segítheti a könyvtárakat ezekben a változási folyamatoknak a kezelésében, maga is változásokon ment/megy át az új, interaktivitáson alapuló kommunikációs modell következtében. A tudásnak manapság egyre gyakoribb olyan felfogása, hogy az az összefüggések értelmezésének képessége a struktúrált és szervezett szövegek használata révén. Ennek természetesen fontos következményei vannak a könyvtár legitimációja és szerepének újraértelmezése tekintetében. Szükség van tehát

az információ és a tudás valódi, komoly marketingjére, amely egyrészt képes a könyv központi szerepének hangsúlyozására, másrészt pedig nem tér ki az interaktivitás, intertextualitás, a felhasználó által létrehozott tartalmak kihívásai elől. Így válhat a net olyan virtuális helyszínné, ahol *counter-framing* megoldások segítségével vissza lehet állítani a kultúra központi szerepét, szemben azzal a (sajnos ma már többségi) előítélettel, miszerint a kultúra többé nem képes a valóság értelmezésére.

(A konferencia anyagát a De Gruyter Saur jelentette meg 2011-ben, D. Gupta és R. Savard szerkesztésében *Marketing libraries in a Web 2.0 world* címen.)

(Mohor Jenő)

Felhasználók és használat

Általános kérdések

220/2012

WILLIAMS, Kate: Informatics moments. – Bibliogr. 45 tétel In: *The library quarterly*. – 82. (2012) 1., p. 47-73.

Informatikai pillanatok

Használoi szokások; Információtechnológia; Kommunikáció -használokkal; Könyvtártudományi kutatás; Városi könyvtár

Az informatikai pillanat az a pillanat, amikor valaki segítségre szorul egy olyan digitális technológia használatához, ami még ismeretlen a számára. Ez a cikk az informatikai pillanatot vizsgálja az emberek mindennapjaiban, amikor is segítségre szorulnak egy fiókkönyvtárban. A

jártasság (literacy) négy típusával foglalkozik: az elemi jártassággal (írás, olvasás), a számítógépes jártassággal (egérhasználat, számítógépvásárlás), a könyvtári jártassággal (navigálás online katalógusokban és adatbázisokban) és a domén jártassággal (rendszerint és sürgős jelleggel álláskeresés egy olyan világban, amelyben gyakorlatilag minden állással kapcsolatos információ a világhálón található). A közösségi tőke (social capital) is több ponton kapcsolódik az informatikai pillanatok többségéhez: azoktól a tapasztaltabbaktól kér az ember segítséget, akik kéznél vannak, megszólíthatók, ismerősek és másokkal is együttműködnek a maguk hálózataiban. Az informatikai pillanat megértése felgyorsíthatja az emberek (és a társadalom) félénk átlépését egy befogadó digitális korba.

(Autoref.)

Lásd még 160

Használat- és igényvizsgálat

221/2012

HARBO, Karen – HANSEN, Thomas Vibjerg: Getting to know library users' needs – experimental ways to user-centred library innovation In: LIBER quarterly. – 21. (2012) 3/4.

A könyvtárhasználók igényeinek megismerése – kísérleti módszerek a használóközpontú könyvtári innovációhoz

Ésszerűsítés; Használó; Igény; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Továbbképzés

A Találkozás a használóval a Dán Elektronikus Tudományos Könyvtár egyik programbizottsága. Országos szintű fejlesztő csoportként szerepüket a felsőoktatási könyvtárakon belüli innovatív kultúra segítésében látják a használók igényeire és azok kielégítésére koncentrálva.

Egy tanácsadó céggel együttműködve a bizottság 2010-ben vándortanácskozást szervezett könyvtárosok számára négy városban. A tanácskozás olyan gyakorlati módszereket mutatott be, melyekkel megismerhetik a használóknak a szolgáltatások iránti igényeit, antropológiai módszerekre támaszkodva. A vándortanácskozás egy nagyobb, a *Felfedezőúton a dán könyvtárhasználók földjén* (dánul *Brugerkaravanen*) nevű projekt része volt, melyben egy országos tematikus nap, blog szerkesztése és módszertani útmutató kiadása is szerepelt.

A felsőoktatási könyvtárakkal szemben folyamatos igény van a szolgáltatások javítására. Az egyik megoldás, hogy jobban figyelnek a használói igényekre. Egyrészt vannak könyvtárak, ahol rengeteg információhoz biztosítanak hozzáférést, információműveltségi kurzusokat kínálnak, és próbálnak a tanulási környezet részévé válni, másrészt a könyvtárosok nem mindig vannak tisztában használói igényeivel.

Ha a könyvtárak javítani akarnak olvasók kiszolgálásának módján, akkor az *olvasói logiká-*

ra, nem pedig a klasszikus *könyvtári logikára* támaszkodva kell megújítaniuk szolgáltatásait, berendezéseiket és kurzusaikat. Az *olvasói logika* az, ami a használó, nem pedig a könyvtár számára fontos. Annak kiderítése, mire van igénye a használónak, tanulmányozásukra alkalmas módszereket igényel.

A cikk azt írja le, miképp tanult meg ilyen módszereket 110 könyvtáros és információs szakember a négy városban négy nap alatt egy olyan tanácskozáson, melyet a szerzők a könyvtárhasználók földjén tett túravezetesként alakítottak ki. Írásuk célja az, hogy más könyvtárak számára ötleteket, elképzeléseket és konkrét eszközöket adjanak a használók szokásainak tanulmányozásához, és hogy még jobban megértsék, milyen szolgáltatásokra van igény.

A cikkben megtalálható a fent említett módszerek leírása, a tanácskozások értékes tapasztalatai, a könyvtárbeli emberközpontú innovációnak a hét alapelve, könyvtárosok tanulmányainak rövid jegyzéke és a további lehetőségek ismeretése.

(Autoref. alapján)

222/2012

HERRERA, Gail: Google Scholar users and user behaviors : an exploratory study. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 72. (2011) 4., p. 316-331.

A Google Scholar használók keresési szokásainak vizsgálata a Mississipp-i Egyetem könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Használó; Könyvtárközi kölcsönzés; Szolgáltatások használata

A Mississipp-i Egyetemen a *Google Scholar Library Links* program linkfeloldó szolgáltatását 2005-ben vezették be. A Google Scholar (GS) felől bejövő kattintások száma 2006 és 2009 között négy százalékról 27%-ra nőtt. A *Web of Knowledge* (WOK) esetében ez két százalékról 11%-ra nőtt. Bár a kattintások száma csökkent, az EBSCO (többek között a Biological Abstracts, az Inspec, az MLA International Bibliography, a

Psychinfo adatbázisokat is tartalmazó) adatbázisomagja a legfontosabb információforrás. A kutatás célja az volt, hogy naplófájlok elemzésével megvizsgálják, mely tudományterületen és kik használják a GS szolgáltatásait. Kíváncsiak voltak arra, hogy van-e különbség a használók és nem használók között, valamint a GS használók használják-e a könyvtári információforrásokat. A linkfeloldó naplófájljai megmutatják a használatot, viszont nem kapcsolódnak hozzájuk adatok a felhasználókról és azok tudományterületi érdeklődéséről. Éppen ezért elemezték a könyvtárközi kölcsönzéseket és az átkattintásokat, amelyek jelzik egy-egy link tényleges aktiválását. A Google Analytics adatait is felhasználták a GS-hez vezető kulcsszavak elemzéséhez.

2009-ben 1290, a GS felől az OPAC-ra irányuló kattintást regisztráltak. Ez az összes kattintás 12%-a, szemben a WOK 50 és az EBSCO 52 százalékaival. A könyvtárközi kölcsönzésre csupán 5% jutott, ami azt mutatja, hogy a felhasználók előnyben részesítik az online teljes szövegeket. Ez utóbbiak iránt a természettudományok területén volt a legnagyobb az igény.

A 439 könyvtárközi kérés 110 egyedi felhasználótól ered. Bár a könyvtárközi szolgáltatás mindenki számára ingyenes, az alapképzésben tanulók inkább az amúgy is rendelkezésre álló forrásokat használták, míg a mesterszakosok indították a legtöbb kérést úgy a természet-, mint a társadalomtudományokban. Az oktatók kérései minden tudományterületet lefedtek, azonban tőlük származott a legtöbb természettudományi kérés, a társadalomtudományi kérésekben a második helyet foglalták el. Humán tudományi kérés alig érkezett az oktatóktól és az alapképzéses hallgatóktól. Huszonöt felhasználó csak fejenként egy kérést indított, míg egyetlen szuperfelhasználó a kérések több mint 40%-át adta. A kérések 60%-a a felhasználók 20%-ától jött. A 17 szuperfelhasználó többsége természet- és társadalomtudományi mesterszakos volt. Az előbbieket 132 kérést indítottak. A könyvtárközi szolgáltatás használóinak 76%-a más könyvtárak forrásait is használta.

A campusról jövő átkattintások többsége a természettudományi és a gyógyszerészeti kar épü-

leteiből jöttek. A 390 jogosult és azonosítható felhasználójú campuson kívüli átkattintás 79 egyedi felhasználótól jött. Ebből 52 alapképzéses, ezen belül 56% társadalomtudományi hallgató volt. A mesterszakosok 48%-a kerül ki innen. A természettudományi irodalmat közülük 28% kereste. Az egyes keresések 40%-ában használtak a GS mellett más forrást.

(Koltay Tibor)

223/2012

SEEHOLZER, Jamie – SALEM, Joseph A.: Library on the go : a focus group study of the mobile Web and the academic library. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 72. (2011) 1., p. 9-20.

A mobil web és az egyetemi könyvtár: fókuszcsoportos vizsgálat

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Honlap; Információtechnológia; Szolgáltatások használata

A Kenti Állami Egyetem (Ohio) hallgatónak könyvtári mobil web használatát vizsgálták kvalitatív módszerrel. Négy fókuszcsoportos beszélgetést folytattak le, öt-kilenc fős csoportokkal. A részt vevő hallgatók ebédet kaptak, és 10 dollárral honorálták részvételüket.

A beszélgetés helye (a könyvtár konferenciaterme) és meghirdetésének módja torzíthatta a mintát, amelyben főként könyvtárhasználók voltak.

Arra kerestek választ, hogy a felhasználók képesek-e elérni mobil eszközökkel a webet, és milyen eszközök ezek. Vizsgálták, hogy mely webhelyeket használnak és milyen gyakran, továbbá, hogy miként érik el és használják őket. Kíváncsiak voltak arra is, hogy milyen elérést szeretnének, véleményük szerint mi működik jól a mobil környezetben és mi nem. Megkérdezték, hogy szükségesnek látják-e, hogy a könyvtárak mobil eszközökkel kezelhető weboldalakat szolgáltatassanak, miért és mely elemeit használnák ezeknek. Használnák-e az OPAC mobil változa-

tát, és milyen más technológiák használata iránt érdeklődnek?

A résztvevők többségének volt mobil web elérése, amelyet változó gyakorisággal használtak. A ritka használat oka a költségekben volt keresendő. Sokan említettek olyan webhelyeket, mint a Facebook, az időjárás oldalak, útvonaltervezők, sportoldalak. A legtöbben kutatási projektjük kezdetén használnák a könyvtárat.

A hallgatóknak listát adtak a könyvtári weboldal három fő részében (Kutatás, Szolgáltatások és „Magunkról”) található szolgáltatásokról. Meglepő módon számos válaszadó tekintette alapvetőnek a kutatást segítő adatbázisokat annak ellenére, hogy azokat várhatóan nem fogják mobil formára alakítani. A mobil eszközöket inkább az irodalom áttekintésére, mint teljes szövegek olvasására használják. Nem az összes 200 adatbázist kellene mobil formára alakítani, hanem csak egy válogatást ezekből, kiegészítve a többi adatbázisra mutató betűrendes listával.

A hallgatók igényelték az OPAC, valamint a rövid kölcsönzésre félretett kötelező irodalom mobil elérését, főleg rövid, a szünetekben olvasható anyagok esetében. Lehetőséget kívántak kapni arra, hogy előjegyezzenek dokumentumokat, és ellenőrizzék azokat, valamint kölcsönzéseiket, továbbá, hogy értesítést kapjanak a kölcsönzési idő lejártáról vagy az előjegyzett dokumentum beérkezéséről, valamint könyvtári rendezvényekről.

Szükségessnek látták az épületben való eligazodást segítő, valamint a raktári jelzeteket megmagyarázó segédanyag mobil szolgáltatását. A „Magunkról” szekció bekapcsolását nem találták fontosnak. Igény volt a testreszabhatóságra, és nem tetszett a mobil felület lecsupaszított dizájnja.

Mindez eltér a mobil weboldalak kialakításának szokásos gyakorlatától. Összességében a résztvevők kiemelkedően fontosnak tartották, hogy a könyvtárak mobil eszközökkel is elérhetőek legyenek.

(Koltay Tibor)

Lásd még 204, 229

Olvasás

224/2012

SOLIMINE, Giovanni: Leggere per leggere la realtà
In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 4., p. 381-385.

Res. angol nyelven

Az olvasás helyzete Olaszországban

Olvasás; Olvasásra nevelés

Az olvasás nem tekintendő felsőbbrendűnek más, gyakran kevésbé nemesnek tekintett kulturális tevékenységeknél. A mozi, a színház, a zenehallgatás, a tévénézés vagy a szörfözés a neten (bár e két utóbbit nemegyszer egyenesen károsnak tekintik) fontos (oktató-nevelő hatású) tartalmat is hordozhat. A médiafogyasztási felmérések azt is megmutatták, hogy nem az a kulturálisan szegény, aki gyakrabban használ egy eszközt a többinél, hanem az, aki csak egy vagy csak kevés eszközt használ. Mindezek ellenére nem tagadható, hogy a közeli ismeretség az olvasással és főképp a könyvvel fontos eszköz a funkcionális írástudás, különféle kompetenciák, a mindennapi élethez szükséges intellektuális eszközök megszerzéséhez, a kulturális gazdagodáshoz. Az olvasás segítségével tudatosabban élhetünk a valóságban. Mindezeket tekintetbe véve jogos az aggodalom az olasz népesség gyér olvasottsága és az ezzel korreláló információs műveltségbeli lemaradása miatt.

Az olaszok több mint fele soha nem vesz kézbe könyvet, sem szakmai, sem tanulmányi okból. Igen nagy a funkcionális analfabéták száma, a lakosság kétharmada egyszerű szöveget sem képes teljes mértékben megérteni, és alapvető nyelvi kompetenciák hiányával él. Olaszország tehát nagyon messze van attól, hogy az Európai Bizottság *Europa 2020* stratégiájának célkitűzéseit elérje.

A Forum Egyesület (*Associazione Forum*) azt az ambiciózus célt tűzte ki, hogy egybegyűjti az olvasás népszerűsítésében bármilyen módon

érdekelt valamennyi szereplőt, egyesületeket (kiadói, könyvtári stb.), intézményeket – állami, tartományi és helyi szinten – a közös cselekvésre. Végül soron egy törvény kezdeményezése lenne leginkább fontos, bár nyilvánvaló, hogy jogszabállyal senkit nem lehet olvasásra kötelezni, de lehet olyan törvényt hozni, mely az olvasás terjedését elősegítő körülményeket teremti. Ilyen törvény született Franciaországban 1981-ben (legutóbb 2008-ban módosították), Spanyolországban pedig 2007-ben. Azok az olvasást érintő témák, amelyek jogi szabályozás tárgyát (is) képezhetik, a következők lehetnek: az olvasásbarát politika; a könyv az iskolában és a képzőintézményekben (az iskolai könyvtárak stratégiai szerepének fel- és elismerése); az olvasás helyei (a gazdasági válságtól különösen sújtott könyvtárak és könyvesboltok fontosságának belátása, a teljes közkönyvtári rendszer újrafinanszírozása); az olvasás ösztönzése (anyagi az iskolás gyermekes családok esetében, gazdasági a dolgozók továbbképzése során); olvasás a neten (copyright, az e-könyvek áfája).

Ezeknek az első ötleteknek a kidolgozására, elmélyítésére nyílt munkacsoport jött létre, melynek összejövetelén a kiadók, könyvkereskedők, könyvtárak egyesületeinek, valamint a települési önkormányzatok szövetségének képviselői, a kiadói, az iskolai világ szakemberei vesznek részt. Az állandó és nyilvános vita érdekében létrehozták a www.legge-rete.net című wikit. Első komoly fellépésük az olvasás Európában témájú fórum volt, melyet (szimbolikusan) az olvasási statisztikák utolsó helyén álló Basilicata tartományban rendezték (Matera városában, mely 2019-re pályázik az „Európa kulturális fővárosa” címre), és amelyre francia, spanyol szakembereket is meghívtak.

(Mohor Jenő)

Használók képzése

225/2012

GROTTI, Margaret G. – SOBEL, Karen: WorldCat Local and information literacy instruction : an exploration of emerging teaching practice. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 8. (2012) 1., p. 12-25.

A WorldCat Local és az információs műveltség oktatása

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Központi katalógus -online

Az OCLC WorldCat Local (WCL) egyetlen közös keresésben (federated search, amelyet metakeresésnek is neveznek) teszi lehetővé több dokumentumtípus keresését. Népszerű és olcsóbb vetélytársainál.

A felhasználókat oktatni kell annak érdekében, hogy hatékony információfogyasztók legyenek. Közben reagálnunk kell arra, hogy a használók a Google keresés egyszerűségét és gyorsaságát utánzó rendszereket részesítik előnyben. Hosszú ideje folyik a vita arról, hogy miként oldjuk fel ezt a feszültséget.

Vannak, akik elfogadják, hogy a modern idők egyetemistája ellenáll annak, hogy megtanítsák, miként kell információ keresni. Sokan ezért az intuícóra épülő információ-visszakereső rendszerek megalkotását sürgetik, amelyek szükségtelemmé teszik az oktatást. A WCL-hez hasonló rendszerek ígéretes lépést jelentenek a kívánt egyszerűség irányába. Egyetlen, egyszerű keresőfelületet nyújtanak, amelyik lehetővé teszi a keresést eltérő információ-visszakereső rendszerekben, köztük az OPAC-okban. A felhasználóképzéssel foglalkozó könyvtárosok közül sokan úgy vélik, az ilyen rendszerek akadályt jelentenek az információs műveltségi készségek elsajátításának útjában. Tény, hogy a dokumentumtípusok ismeretének hiánya megnehezíti a

hallgatók számára, hogy eredményesen használják ezeket a rendszereket.

2010-ben online kérdőíves felmérést készítettek annak felderítésére, hogy a WCL-t használó amerikai egyetemi könyvtárakban hogyan változott meg a felhasználóképzés. Kíváncsiak voltak arra is, hogy van-e különbség az alapképzésben tanuló és a mesterképzésben részt vevő hallgatók oktatásában. Egyúttal össze kívánták gyűjteni az ezen a téren felgyülemlett jó gyakorlatot. Negyvennégy intézmény 82 könyvtárosának küldték el a kérdőívet. Tizenöt választ kaptak, ami viszonylag alacsony, 19%-os válaszarányt jelent. Tizenhárom válaszadó jelezte, hogy a WCL vagy az egyetlen, vagy az elsődleges katalógus, amelyet a könyvtár használ. Sokan jelezték, hogy a hallgatókat a kulcsszavas keresésre és az eredmények csoportosítására oktatják. Vélemény-

különbség volt abban, hogy azt tanítsák-e, hogy előbb dokumentumtípust válasszanak, vagy fordítva járjanak-e el. Gyakori, hogy az oktatás során párhuzamosan keresnek a saját intézmény és egy másik intézmény rendszerében, majd a másik intézménytől kérik a dokumentumot. Többen említik, hogy a WCL kapcsán gyakrabban oktatják a könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos ismereteket. Sokan mutatják meg a katalógusrekord összetevőit, és hívják fel a figyelmet a deskriptoroknak a keresés finomításában játszott szerepére.

A WCL-t a legtöbben a könyvek keresésére ajánlják, és néhányan óvnak a cikkek keresésétől.

(Koltay Tibor)

Lásd még 159, 163

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

226/2012

DAHLSTRÖM, Mats – HANSSON, Joacim – KJELLMAN, Ulrika: 'As we may digitize' – institutions and documents reconfigured In: LIBER quarterly. – 21. (2012) 3/4.

Digitalizálás: az intézmények és dokumentumok újradefiniálása

Digitalizálás; Információszerzés; Közgyűjtemény

A cikk a digitalizálást a könyvtárak és a múzeumok tudásszervezési gyakorlatának tekinti, majd a múzeumoknak a kulturális örökséget tartalma-

zó gyűjteménykezelésében tanúsított, kezdettől diszkriminatív gyakorlatát veti össze a könyvtárak nem diszkriminatív gyakorlatával. A kulturális örökség digitalizálása új megoldásokat, eszközöket és színtereket teremt, melyek nemcsak a gyűjteményeket formálják és értelmezik újra, hanem a kulturális emlékezet intézményeit és az általuk társadalmi szinten betöltött szerepüket is. A digitalizálás fejlődése a könyvtárak és múzeumok közötti rések egy részét is áthidalni ígéri: vagy eddigi identitásuk újradefiniálása révén, vagy olyan új alapot teremtve, ahol a két intézmény érdekei megegyeznek vagy hasonlóak, vagy figyelmen kívül hagyva bizonyos feladatokat és szerepeket, amelyek az új területen nem otthonosak.

A szerzők két pólust különböztetnek meg a digitalizálás stratégiai skáláján, a tömeges és a kri-

tikus digitalizálást. Míg a kulturális emlékezet intézményeit újradefiniálják a digitalizált dokumentumgyűjtemények kialakítása szerint, pl. jobban hangsúlyozva a közös nemzetek feletti, mint a nemzeti kulturális örökséget, a tömeges digitalizálás és a kritikus digitalizálás két alternatív utat képvisel. A múzeumoknak, levéltáraknak és könyvtáraknak a közös eszközökre és megoldásokra való törekvése a kulturális örökséget képező gyűjtemények digitalizálásában e mechanizmusoknak az alapos ismeretét igényli.

A cikk új összefüggések közé helyezi a digitalizálásról folytatott diskurzust; egyrészt történetileg (kijelentve, hogy a digitalizálás inkább régi megoldásokat kelt életre, mintsem alapvetően újat találna ki), másrészt konceptuálisan (amikor új elnevezést, a kritikus digitalizálást használja egy olyan digitalizálási stratégiára, melyet addig a digitalizálásról folytatott vitában alábecsültek), harmadrészt elméletileg (feltárva a kapcsolatot a különböző digitalizálási stratégiák előnyei, a már digitalizált gyűjtemények újraformálása és a könyvtárak, levéltárak, múzeumok újradefiniálása között). A cikk érveit különböző svéd és európai könyvtárak digitalizálási példáiból meríti.

(Autoref.)

227/2012

VODOPIVEC, Ines: The role of the National and University Library of Slovenia in a multinational research project (IMPACT) : a case study. – Bibliogr. jegyzetekben In: LIBER quarterly. – 21. (2012) 3/4.

A Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár szerepe egy nemzetközi kutatási projektben (IMPACT)

Alakfelismerés; Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

A tanulmány a könyvtáraknak a digitalizálással foglalkozó kutatási projektek konzorciumaiban partnerként való részvételét és szerepét elemzi a Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár

(Narodna in univerzitetna knjižnica, NUK) példáján, mely az IMPACT projektben (Improving Access to Text) vett részt. Az IMPACT az Európai Bizottság hetedik keretprogramjának (FP7) a finanszírozásában zajlott, és különböző európai digitális gyűjtemények anyagai automatikus szövegfelismerésének a javítását tűzte ki célul. A projekt céljainak elérése érdekében több európai könyvtárból, információtechnológiai és szoftverfejlesztő központból és nyelvészeti intézetből álló konzorciumot hoztak létre. A konzorcium működése interdiszciplináris együttműködésen alapult, melyben a könyvtárak (mint a NUK is) fontos szerepet játszottak: részben eszközök és munkafolyamatok demonstrátoraiként, részben a végfelhasználók igényeinek és kívánalmainak képviselőiként.

A múltban különböző európai digitalizálási programokban már vettek részt nemzeti könyvtárak projektpartnerként, és az együttműködés eredményei elég pozitívak voltak. Az esettanulmány módszereit használja a cikk az együttműködés dimenzióinak a kibontására. Először ismerteti, hogy a konzorcium biztosítja azokat a gazdasági és szakértői alapfeltételeket, melyek a projekt keretében vázolt célok hatékony megvalósításához szükségesek, majd bemutatja a pozitív eredményeket, miközben összeveti a projekt során szerzett tudás és tapasztalat összességét az egyes könyvtárak befektetett erőfeszítéseivel. E sikerekre alapozva a NUK bővíteni tudja majd digitalizálási terveit. További előnyök is adódnak a projekt konkrét hozadékaiként: egy közös nemzetközi digitális gyűjtemény létrejötté, alkalmazható OCR-technológia vagy metaadat-szabványosítás. Egy összehasonlító, a NUK többi, jelenleg is folyó projektjével foglalkozó tanulmány bemutatja a könyvtárak alkalmazott és kutatási projektekben való együttműködésében mutatkozó különbségeket és hasonlóságokat. Sőt, a könyvtár fő eredményeit projektbeli demonstrátorként is bemutatja – ezek összhangban vannak a könyvtár stratégiai céljaival és az információs társadalomban betöltött hivatalos szerepével.

Az ismertített esettanulmány a nemzeti könyvtárak nemzetközi kutatási programokban való részvétele bevált gyakorlatának is egyik példájaként fogható fel, azt bizonyítja, hogy a nemzeti könyvtár nemcsak az alkalmazott, hanem a kutatási projektekben is fontos és aktív partner lehet.

(Autoref.)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

228/2012

DEWAN, Pauline: Are books becoming extinct in academic libraries? In: New library world. – 113. (2012) 1/2., p. 27-37.

Eltűnnek-e a könyvek a felsőoktatási könyvtárakból?

Egyetemi hallgató; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Szolgáltatások használata

Bár sikeresek, a felsőoktatási könyvtárakban dolgozó könyvtárosok tudják, hogy nem minden olvasó lelkesedik az e-könyvekért. A hallgatók sokszor még mindig a nyomtatott könyveket részesítik előnyben, főleg ha egész művet kell elolvasniuk.

Egészen a közelmúltig a tudományos e-könyvek csak a szállítók saját platformjain és többnyire LCD képernyőkön voltak olvashatók. Ezeknek a műveknek az olvasásához folyamatos internetkapcsolatra van szükség, és görgetni kell az oldalakat. Egyes platformokon a tartalomjegyzékek nincsenek linkekkel ellátva, így nehéz megtalálni a keresett fejezeteket. A hivatkozások használata is nehézkes. Nincs mindenütt lehetőség arra, hogy könyvjelzőket helyezzünk el, szövegrészeket emeljünk ki, és jegyzeteljünk. A keresés hatékonysága gyakran rossz. A kifejezetten e-könyv olvasóeszközök nem olcsók, és a hallgatók többsége számára további terhet jelent,

hogy a laptopok és egyéb eszközök mellé még egy eszközt kellene beszerezniük. Az oldalszámolás gyakori hiánya gondot okoz a hivatkozás során. A nyomtatott könyvek újraolvasásra, átlapozásra jobban használhatók.

A tudományos tartalmak egyelőre hiányoznak az e-könyvek kínálatából. Mennyiségük növekszik, de még nem érte el a kritikus tömeget. Ennek oka az, hogy a kiadóknak költséges a kettős (nyomtatott és digitális) kiadás infrastruktúrájának kialakítása és fenntartása. Változtatniuk kellene azon is, hogy a digitális jogkezelő eszközök túlságosan korlátozzák a használatot.

Az e-könyvek növekvő használata az EPUB3 formátum 2011-es megjelenésének is köszönhető. Ez a HTML5-ön alapuló formátum képes multimédia tartalmakat tárolni és sugározni. Képes többhasábos és más komplex tördeléseket megjeleníteni, ami nagy előny az eddig nem jól megjelenített tudományos, műszaki, sok tervrajzot tartalmazó szövegek esetében.

Számos könyvtár választja a teljesen elektronikus gyűjtemény opcióját, különösen az orvosi-egészségügyi, műszaki és természettudományos területen. A több campuson működő könyvtárak egyre gyakrabban vesznek majd e-könyveket, ami olcsóbb megoldás, mint a több (nyomtatott) példányban történő beszerzés. Nem felejtethjük azonban el, hogy egy-egy új technika nem feltétlenül teszi feleslegessé a korábbiakat.

(Koltay Tibor)

229/2012

TESTONI, Laura: E-book italiani: quale bibliodiversità? : lo stato dell'arte 2011 In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 4., p. 347-368.

Res. angol nyelven

Az olasz elektronikus könyvek. Helyzetkép 2011-ben

Elektronikus könyv; Szolgáltatások használata

Bár az elektronikus könyv témájú szakirodalom az elmúlt tíz évben is folyamatosan gyarapodott (a *Web of Science* adatai szerint 2001-ben

17, 2010-ben 42, 2011-ben novemberig 38 cikk foglalkozott a témával), a fogalom ma is ellentmondásos, tisztázatlan, többértelmű. Egy 2008-ban végzett vizsgálat 37 különféle definíciót elemzett annak megállapítására, hogy megfogalmazható-e egy általánosan elfogadható és fenntartható meghatározás. Jelen cikk azt a (szintén vitatható) meghatározást tette magáévá, miszerint „az elektronikus könyv olyan szöveges és/vagy más típusú tartalommal rendelkező digitális objektum, amely a könyv közismert fogalma integrációjának eredménye az elektronikus környezet által nyújtható jellemzőkkel.”

Az elektronikus könyv piacát Olaszországban csak az ügyben érdekelttek figyelgetik, olyan, harmadik fél által végzett felmérés, mint ami a hagyományos könyv piacán rendszeres, még nem történt. Előljáróban leszögezhető, hogy mind az internet-hozzáférés, mind az elektronikus kereskedelem elterjedése lényegesen alacsonyabb szintű az európai átlagnál, ami alapvetően befolyásolja az e-könyv piacot. A 2011-ben végzett vizsgálat az illegális letöltéseket figyelmen kívül hagyva az online kereskedelemben, illetve az elektronikus-digitális könyvtárakban ingyen hozzáférhető olasz nyelvű elektronikus könyvek mennyiségét, forgalmát, egyéb jellemzőit mérte fel.

A mintegy 600 ezer olasz e-könyv vásárló általában nem túl fiatal (50%-uk 30-59 év közötti), magasabb iskolai végzettségű, és kvalifikált munkát végez. 2011-re az elektronikus könyvek eladása a teljes könyvvásárlás 0,1%-át tette ki, ami óriási emelkedés a 2009-es 0,03%-hoz képest, ám a kiinduló adat (számokban) rendkívül alacsony volt. A felmérés 19 online áruházat és 9 elektronikus könyvtárt ölelt fel. Az általános kínálatú (nem egyetlen kiadó termékeit forgalmazó) kereskedelmi platformok átlagosan 10-14 ezer címet kínálnak; tízegynéhánytól több mint négyszáz kiadó kiadványaiból. A digitális könyvtárak olasz nyelvű állománya nem haladja meg a 2300 egységet (eltekintve a *Google Libri* több mint másfél milliós kínálatától). A kereskedelmi kínálat fájljait általában a DRM (*Digital*

Rights Management) valamilyen változata védi (a „védtelen” áru kb. 10%-nyi mennyiségű).

Az elektronikus könyveket kínáló platformok nyújtotta keresési lehetőségeket a *searching*, *browsing*, *monitoring* hármas kategória szerint elemezve azt állapították meg, hogy az online áruházak nem nagyon kínálnak olyan keresési lehetőségeket (*searching*), amelyekkel a vásárló valódi információs igényeit ki tudná elégíteni. Sokkal inkább számos, a böngészést elősegítő csatornát (*browsing*) nyitnak kínálatuk megközelítése, felderítése érdekében. A digitális könyvtárak viszont kevesebb böngészési lehetőséget, kevesebb segítséget nyújtanak azoknak az olvasóknak, akik nincsenek tisztában saját információigényükkel. Ha a használó – aki tisztában van igényeivel, és nem kíván erőfeszítéseket tenni a szükséges művek megkeresése érdekében – a *monitoring* lehetőségét választja, nagyobb valószínűséggel kap releváns információt a digitális könyvtártól (ám ezért még egyszer kattintania kell, ezt a műveletet a vizsgálat során nem vették figyelembe). A kereskedések kevesebb figyeltethető témakört kínálnak fel, ám azok jobban a vásárló keze ügyében vannak.

(Mohor Jenő)

Lásd még 190, 238

Információ- és kommunikációs technológia

230/2012

ALLISON, DeeAnn: Chatbots in the library : is it time? In: Library hi tech. – 30. (2012) 1., p. 95-107.

Beszélgető robotok a könyvtárban: időszerű volt már?

Mesterséges intelligencia; Programozás; Referenz

A cikk annak a Nebraska-Lincoln Egyetemen lefolytatott robotkísérletnek a leírására vállalkozik

zik, melynek során a könyvtárra és a könyvtár dokumentumaira vonatkozó kérdéseket automatikusan válaszolták meg. A beszélgető robotot (chatbot) SQL adatbázis alkalmazásával fejlesztették ki – ebben tárolták a kérdéseket és a válaszokat –, és mesterséges intelligenciájú jelölőnyelvi metaadatokat használtak. A felhasználói interfész elkészítéséhez a PHP-t használták, melyet a Program-O-ból adaptáltak. A nyílt forráskódú PHP programot úgy módosították, hogy támogassa a jobb képernyő-megjelenítést és a beszélgetőrobot-képernyőn megjelenő URL-ek indítását. Az adatbázis tartalma könyvtári weboldalak „bányászata” és chatfórumok elemzése révén gazdagodott.

A beszélgető robot felel a világ bármely részén tartózkodó olvasók kérdésére. Megnyerte váratlanul nagyszámú közösségi *chatelő* tetszését is, emiatt többlet metaadatokra volt szükség, hogy a személyes csevegéshez igazítsák, és a kérdéseket a projekt eredeti céljához vezessék vissza. A kérdések többsége irányokra és tényekre vonatkozik, ezeket a pixel kezelni tudja. Az adatbázis-építés hasznosnak bizonyult, és ahogy az állomány és a személyzet változik, ez is frissítésre kerül.

A beszélgető robot megállás nélkül és egyenletesen „dolgozik” a hét minden napján, fejleszthető, mint az állomány, a szolgáltatások vagy a személyzet, és mindezt olyan játékos interfészen, ami megragadja a felhasználók figyelmét. Feleslegessé teszi a bonyolult navigációs rendszereket és hosszú találati listák böngészését, és képes a kérdéseket a „valódi” könyvtárosokhoz továbbítani.

Noha a beszélgető robotok már évtizedek óta léteznek, alig van alkalmazásukról szóló közlemény a könyvtári szakirodalomban.

(Autoref.)

231/2012

COLE, Meryl B. – GRAY, Christian L. – ROMAINE, Cindy A.: Blog impossible. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 32. (2012) 1., p. 12-18.

Egy könyvtári blog története

Dokumentáló -felsőfokú; Elektronikus hirdetőtábla; Könyvtártudományi tájékoztatás; Public relations

A cikk azt a folyamatot írja le, ahogy néhány önkéntes elképzeléséből minden költségvetési háttér nélkül egy olyan blog jött létre, amelyet 400 ezer különböző látogató 4 millió alkalommal keresett fel, és 365 bejegyzést tett.

2011-ben az Amerikai Szakkönyvtári Egyesület (SLA) önkéntesei (többek között a szerzők) azt akarták megvizsgálni, hogy az információs szakemberek hogyan alkalmazkodnak az új, tudásalapú társadalom lehetőségeihez és kihívásaihoz. A kérdés az volt, hogy mennyire vagyunk felkészülve a jövőre (*future ready*).

A FutureReady365 blog ötlete 2011-ben az SLA kezdeményezéseként merült fel. Arra bátorították az információs szakembereket, hogy osszák meg történeteiket, mennyire vannak felkészülve, hogyan alkalmazkodtak, hogyan váltak rugalmasabbá. Mivel 9-10 ezer tagja van az egyesületnek, a 400 ezer látogató azt jelenti, hogy negyvenszer annyian olvasták a bejegyzéseket. Az olvasótábor kiterjedt a kis és nagyvállalkozásokra, valamint a felsőoktatási intézményekre. A cím azt hangsúlyozta, hogy a mindennapi gazdasági és foglalkoztatottsági gondok helyett a jövőre és a lehetőségekre koncentrálnak.

Ahogy a blog címkefelhőjéből is kiderül, három fő kérdés volt a legtöbbször megemlítve: érték, együttműködés és technológia. Sok bejegyzés hangsúlyozta az olyan készségeket, mint például a kapcsolatépítés, az ügyfél problémakörének megismerése vagy a változáshoz történő alkalmazkodás. Az információs szakemberek új szerepeket találnak, amelyek felkészültté teszik őket a jövőre.

A blogból vett számos idézet körüljárja ennek a „future ready” ideálnak a jelentését: a könyvtár az innovációs technológiával és a digitális tartalommal való kísérletezés színhelye; a használókat hiteles, feldolgozható és működőképes információval hozzák össze; jövőorientáltak, stratégiaileg gondolkodnak és gyorsan alkalmazkodnak; merészen behatolnak az ismeretlen területekre; az erősségeiket és gyengeségeiket

tudomásul veszik, a kudarcokból és a másokkal folytatott interakciókból tanulnak stb.

A bloggereket erőteljesen támogatták a WordPress sablonon keresztül, közzölték velük, mikor vált bejegyzésük élővé, köszönőleveleket írtak nekik, tippeket adtak a bejegyzésük népszerűsítéséhez, pl. a Twitteren és a Facebookon, sőt a bejegyzésekhez jogtisztá illusztrációs anyagokat is szolgáltatottak.

Az eredeti célkitűzés az volt, hogy naponta egy bejegyzés megjelenjen. Novemberben, 2 hónappal a közösségi blog indítása előtt, 40 potenciális közreműködőnek küldtek e-mailt, remélve, hogy ezzel biztosítják a kezdeti lendületet. A legjobban a személyes meghívás vált be. Ugyancsak nagy szerepe volt az SLA konferenciákon bemutatott 20 prezentációnak.

A blog forgalmát elősegítette az SLA szakosztályok és levelezőlisták értesítése, a Twitter, a LinkedIn, a lájkolás – de olyan hagyományos médiaeszközöket is igénybe vettek, mint az SLA *Information Outlook* c. folyóirata. Szorgalmazták a magas forgalmú blogok bejegyzéseinek keresztpostázását (cross-postings), és felkérték a szerzőket, hogy az új blogot a saját hálózatukon is népszerűsítsék.

A blog szervezése számos tanulsággal szolgált. Követőket kell találni, és minden közösségi médiakapcsolatot rámenősen kell használni. A közzölt tartalmakat személyes és telefonbeszélgetéseken, konferenciákon kell megerősíteni. Nem szabad megelégedni a hozzászólások ösztögyűjtésével, tartalék anyagokról is gondoskodni kell, hogy ne legyenek hézagok a megjelenésben. Bár ez kifejezetten önkéntes projekt volt, úgy kezelték, mintha üzleti vállalkozás lenne. (Számítások szerint akár 50 ezer dollárt is kereshettek volna vele.) Ha azt akarjuk, hogy komolyan vegyenek bennünket, magunkat is komolyan kell vennünk.

[A jövő még kétséges volt a cikk nyomdába adásakor; lehet, hogy folytatják a projektet, lehet, hogy könyvformában adják ki, de az is lehetséges, hogy abbahagyják. De akárhogy is lesz, készen állnak a jövőre.]

(Mándy Gábor)

232/2012

ELMORE, Lauren – STEPHENS, Derek: The application of QR codes in UK academic libraries In: New review of academic librarianship. – 18. (2012) 1., p. 26-42.

QR-kódok alkalmazása a brit felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

A Quick Response (QR) kód viszonylag új jelenség az Egyesült Királyságban, jóllehet igen sikeresen alkalmazzák Japánban. A cikk két példáját mutatja be a QR-kód kereskedelmi termék reklámozását szolgáló alkalmazásának, az egyik siker, a másik kudarc.

Mindezt figyelembe véve a cikk arról számol be, hogy a felsőoktatási könyvtárakban egyre nagyobb igény mutatkozik a szolgáltatások és források népszerűsítésére az ún. „mobil” használók körében. Két esettanulmányt ír le, amikor brit felsőoktatási könyvtárak QR-kódot használtak a könyvtári források propagálására. Beszámol a Loughborough Egyetem Könyvtárának kísérleti projektjéről, amelynek során rövid tesztet végeztek QR-kódokkal.

A kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy bár egyre inkább ismerik és használják a QR-kódokat az Egyesült Királyságban, és bizonyos típusú QR-kódok a könyvtári használat során sikeresebbek voltak a többinél, egyik sem volt annyira sikeres, amint azt várták. Más új és kifinomultabb technológia van kialakulóban, amely azt sugallja, hogy a QR-kód egyszerűen csak egy áthidaló megoldás.

(Autoref.)

Lásd még 217, 223

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtáráépítés, -berendezés

233/2012

BARCLAY, A. Donald – SCOTT, D. Eric: Directions to library wayfinding : directional and informational signs guide patrons into and around the library In: American libraries. – 43. (2012) 3/4., p. 36-38.

Hogyan készítsünk megfelelő eligazító jelzéseket a könyvtárban való tájékozódáshoz?

Eligazító jelzés; Könyvtáráépület

Az útbaigazító jelek a könyvtárban való tájékozódás egyik legfontosabb eszközei. A hibák megértése az első lépés a jó jelzések készítése felé. Amíg az építészek az épületrészek megnevezésére szolgáló jelzésekért, addig a könyvtárosok az útbaigazító és tájékoztató táblákért felelősek.

Az útbaigazító jelek kapcsán figyelembe kell venni a következőket:

1. Használj minél kevesebb jelet! Teljesen új épületben óvakodni kell a tér túl sok jelzéssel való leterhelésétől. Meglévő terekben célszerű először mindent eltávolítani, és alaposan végiggondolni, hogyan lehet a lehető legkevesebb jellel megoldani az útbaigazítást.
2. Az útbaigazító jelzésekhez használd ki azokat a pontokat, ahol az emberek megállnak, vagy lelassítanak, hogy eldöntsék, merre tovább. Célszerű először ideiglenes jelzésekkel kipróbálni, hogy valójában hol helyezkednek el ezek a pontok az épületben.
3. Meg kell vizsgálni, hogy pontosan hová kell tenni a jelzéseket, hogy az igény felmerülésekor az emberek meglássák azokat. Ehhez nincsenek kész megoldások, minden a konkrét helyszín függvénye.

A tájékoztató táblák arra szolgálnak, hogy a használók tudják, hol vannak az épületben, és mit tudnak ott csinálni. A tájékoztató táblák a helyiségek megnevezésén kívül útbaigazításként is szolgálhatnak. Képzeljük el például, hogy a fénymásoló helyiség egy hosszú folyosó közepén helyezkedik el. Ebben az esetben egy „Fénymásoló” feliratú tábla egyrészt informatív, hiszen megnevezi a helyet, másrészt pedig útbaigazító, hiszen a folyosó bármely végéről látható, hogy merre lehet másolatokat készíteni.

A tájékoztató táblák speciális csoportját képezik az adományozókat elismerő táblák. Fontos, hogy ezek elkülönüljenek, és ne akadályozzák az eligazodást vagy a könyvtár működését.

Nem létezik általánosan alkalmazható, egyszerű megoldás olyan könyvtári terek létrehozására, amelyekben valamennyi használó könnyedén eligazodik. Ráadásul a gondos tervezés és az egyes megoldások összehangolása mellett sem nélkülözhető az emberi segítség az eligazodás során.

(Tóth Máté)

234/2012

BILO, Albert – PETSCHENKA, Anke – SCHOLLE, Ulrike: Mehr Raum zum Lernen für die Generation Internet : Konzepte und Erfahrungen in der Umgestaltung der Universitätsbibliothek Duisburg-Essen In: BuB. – 64. (2012) 2., p. 130-135.

Több hely az internetes generációnak a tanuláshoz. A Duisburg-Esseni Egyetemi Könyvtár átalakításának koncepciója és tapasztalatai

Átéépítés; Egyetemi könyvtár; Igény

A könyvtár mindig is a tanulás színhelye volt, és sajátos atmoszférájával, kínálatával annak fontos segítője. Németországban a statisztikai adatok a könyvtár fokozott használatáról tanúskodnak. A

Duisburg-Esseni (DE) Egyetem könyvtáraiban a hallgatókat nemcsak könyvtári, hanem információtechnológiai kérdésekben is segítik, az elmúlt években pedig az olvasóterek korszerűsítése is megtörtént: Duisburgban egy világos és flexibilis tér jött létre, Essenben pedig két szakkönyvtárat közös helyiségbe vontak össze.

Nemcsak a tudományos könyvtárak napi gyakorlatában lett fontos a fizikai tanulási tér, hanem a szakmai közvéleményben is: a *Deutsche Initiative für Netzwerkinformationen* (Német Hálózati Információk Kezdeményezés) munkabizottsága már két pályázatot írt ki a témában, és számos szakmai rendezvény is foglalkozott vele. Mindenki másképp tanul, ezért a könyvtáraknak (igény szerint) különböző tereket kell kínálniuk: csendes nagy olvasótermeket, csoportmunkára alkalmas szobákat, egyéni munkahelyeket és így tovább, hogy mindenki megtalálja a helyét. A bolognai reform nyomán is sok változás következett be; a könyvtáraknak követniük kell a diákok igényeit (gyorsaság, csoportmunka stb.). Minél több időt töltenek a diákok az egyetemen, annál fontosabb szerepet kapnak a szociális, kommunikációs és fizikai igények, de igénylik a személyre szabott szolgáltatást, törődést is. A „digitális bennszülöttek” tanulási kultúráját ösztönösen meghatározza az elektronikus és a szociális média, szükségük van technikai segédletekre (szkenner, nyomtató) és multimédiás munkahelyekre. Mivel a diákok az egyszerű keresési módszereket kedvelik, fontos számukra képzéseket és tájékoztatókat szervezni, s bár egyre több az elektronikus kiadvány, a hagyományos dokumentumok iránt is nagy a kereslet.

Az egyetem területén a dokumentumok elektronikusan érhetők el, a tájékoztatás webes felületen történik, számos helyen van lehetőség találkozássra, egyéni és csoportos tanulásra, s mindennél van vezeték nélküli kapcsolat. A könyvtárak bőséges nyitva tartással várják a diákokat, s itt találkozhat a virtuális és a konvencionális tanulási tér: a berendezések, eszközök és a térkialakítás a tanulást segítő külső tényezők.

A DE egyetemi könyvtár 36 ezer diáknak kínál vonzó tanulási tereket és szolgáltatásokat;

hétköznap 10 ezer látogató keresi fel a három legnagyobb szakkönyvtárat. A hat szakkönyvtárban jelenleg 1924 számítógépes munkaállomás áll rendelkezésre: miattuk az utóbbi években a segédkönyvtár és a nyomtatott folyóiratok visszaszorultak. Duisburgban a többszintes gazdaság- és társadalomtudományi szakkönyvtár az elmúlt években a felújítás során 8800 négyzetméterrel bővült; minden szinten levegős olvasóterek jöttek létre 715 számítógépes munkahellyel. Gondot fordítottak a bejáratok zóna és csoportos (flexibilis) tanulási terek kialakítására, a kölcsönzést automatizálták. Az egyetem információs és médiaközpontjának (e-point) és a könyvtár központi tájékoztatási szolgálatának együttműködését is optimalizálták.

Essenben a matematikai, műszaki és természettudományi szakkönyvtár 2008 januárjában költözött közel 2000 négyzetméteres új helyiségeibe. Itt valósult meg az új térkonceptió, a funkció szerinti tagolás: a bejárat mellett van a gyorstájékoztató és kölcsönzés, ezt követi az új szerzemények és a tankönyvgyűjtemény, majd a tanulózóna az egyéni munkahelyekkel és a szabadpolcokkal, végül az olvasói tér, a csoportos munkaszobák és az oktatóhelyiség következik. A szakkönyvtárban 140 olvasóhely – 100 egyéni és 40 csoportos munkahely –, WLAN és 30 számítógépes munkahely van. (2010-ben 300 ezer látogatója volt – nem csak a természettudományi karról.)

A tudományos könyvtárakban mára átalakult a tanulási tér a technikai, társadalmi és a felsőoktatásban bekövetkezett változások következtében. Figyelni kell a különböző igényekre, új megoldásokat kell találni a felhasználók tér- és tanulásbeli igényeinek kielégítésére, hogy a tudományos tevékenységet a lehető legjobban segítsük.

(Murányi Lajos)

HAUKE, Petra – WERNER, Klaus Ulrich: The second hand library building : sustainable thinking through recycling old buildings into new libraries. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 38. (2012) 1., p. 60-67.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Könyvtárépület másodkézből. Fenntarthatósági szempontok régi épületek újrahazsnosításánál

Átépités; Könyvtárépület; Megőrzés

A könyvtárosok hosszú időn át az új könyvtár-épületeket részesítették előnyben. Idegenkedtek attól, hogy más célra épült épületeket könyvtári célra adaptáljanak. Ebben egy 1985-ben, az illetékes IFLA szekció által tartott budapesti szeminárium hozott változást, amely a régi épületek könyvtári célra való átalakítását járta körül. 2007-ben Santi Romero meghatározta a könyvtári célra hasznosítható épületek tipológiáját és alapkövetelményeit.

Az adaptálás lényeges teendője a környezetvédelmi és ökológiai szempontok érvényesítésén túlmenően a fenntarthatóság biztosítása is. Ez egyaránt vonatkozik a kulturális örökség, az adott hely és épület történelmi identitásának és a „genius loci”-nak a megőrzésére. Néhány példa: a Braunschweigi Művészeti Egyetem könyvtára, amely a 2000. évi világkiállítás mexikói pavilonjába került, és az egyetem jelképe lett; Luckenwalde városka könyvtára, amely egy régi vasútállomás épületét kapta meg (2008); a Luzerni Egyetem és a Tanítóképző közös könyvtára, amely egy korábbi postai raktárépületben található. Különleges megoldásaival vált ismertté a Sienai Városi Könyvtár, amely egy muzeális könyvgyűjteményből 1999-ben lett valódi, kölcsönző közkönyvtár, és amelyet sajátos atmoszféra jellemez. Egy középkori utcácskát fedtek be, amikor az épületegyüttest átalakították nyilvános könyvtár céljára.

A régi épületek adaptálása egyben az épület és környezete revitalizálását is jelenti. A fenntarthatóság az ökológiai és energiatakarékosági megfontolásokon túlmenően a kulturális örökség

védelmével, a várostervezéssel és a pénzügyekkel is kapcsolatban áll, és végső soron az illető könyvtár stratégiai céljává válhat. Az átépítés előnyei: építészeti szempontból értékes épületek megőrzése, a könyvtárkép erősítése, érdekes és szokatlan épületek létrehozása, közös felhasználás más partnerekkel, pénzügyi támogatás elnyerésének esélye. Átépitéssel gyakran akkora térhez jut a könyvtár, amekkoráról addig nem is álmodott. Emellett recesszió esetén jóval nehezebb előteremteni a szükséges anyagiakat egy új könyvtárépületre, mint valamilyen régebbi épület átalakítására, renoválására, továbbfejlesztésére.

A szerzők javasolják, hogy a fenntarthatóság legyen a 12. az Andrew McDonald-féle, a jó könyvtári tér jellemzőit felsoroló, eredetileg tíz pontból álló listán. Van ugyanis egy 11. szempont is, az izgalmas megoldásokat elismerő „ez igen!” effektus. A fenntarthatóság rendkívül fontos szempont a jövőre nézve.

A berlini Humboldt Egyetem könyvtár- és információtudományi tanszékén a könyvtároshallgatók egy szemináriumi projekt keretében foglalkoztak előbb az új könyvtárépületek, majd a könyvtári célra adaptált épületek kérdéseivel, a bevált gyakorlatot feltérképezve. Az érintett könyvtárak vezetőit felkérték, hogy írjanak tanulmányokat tapasztalataikról, és ezeket kötetbe szerkesztették. A kötetet szakirodalmi szemlével és egy, a híres német-amerikai építésszel, Robert Niess-szel készített interjúval egészítették ki. A könyv – amely 150 érdekes példát tartalmaz – 2011-ben jelent meg.

(Hegyközi Ilona)

236/2012

KOHL-FREY, Oliver: Asbest? Krise und Chance : Schliessung und Sanierung der Bibliothek der Universität Konstanz In: BuB. – 64. (2012) 1., p. 42-44.

Azbeszt? Válság és megoldási lehetőségek a Konstanz Egyetemi Könyvtárban

Állományvédelem; Egyetemi könyvtár; Ergonómia; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Munkaszervezés

2010 novemberében egy pénteki napon a Konstanz Egyetem könyvtárának háromnegyedét – közel 20 ezer négyzetmétert – lezárták. Az apróbb javításokkal kapcsolatos vizsgálatok azbeszt jelenlétét mutatták ki. Ezzel egyik pillanat alatt elvesztette az egyetem információs központjának legfontosabb elemét, másfél millió könyvet, több száz olvasóhelyet, emellett a könyvtári szolgáltatások infrastruktúrájának zöme elérhetetlenné vált – minden előzetes figyelmeztetés vagy előkészület nélkül. Mindez pár nappal azelőtt történt, hogy a könyvtárat nevezték a 2010. év könyvtára címre. Egy hektikus hétvégén tett erőfeszítések nyomán a könyvtár különálló és nem érintett természettudományos részlegében tanulásra alkalmas teret és irányító pontot alakítottak ki. Az információs központot ide telepítették át, hogy a befutó számtalan, szerteágazó témájú kérdést megválaszolják. Közben fokozatosan kialakították a további szolgáltatásokhoz (pl. a dokumentumszolgáltatáshoz) szükséges teret és infrastruktúrát.

Közben a felújítás előtt az érintett területet (kb. 18 ezer négyzetmétert) már kiürítették. Nemcsak a másfél millió könyv, hanem a berendezések és a bútorzat is érintett a környezeti katasztrófa miatt. A szükséges feladatokat előkészítették a mentesítésre szakosodott vállalatok számára, meghírdették, majd a beérkező ajánlatokat elbírálták. A munkálatok zöme 2012 első felében elkészül. Az érintett dokumentumok számára Konstanzban megfelelő 8 ezer négyzetméter alapterületű raktárt béreltek, ami azt jelenti, hogy az eddig szabadpolcos állomány átmenetileg zárt raktárba kerül. Az olvasók kéréseit szállító és szkennelő szolgálat fogja kielégíteni. A felújítás 2014 végére fejeződik be.

(Autoref.)

Lásd még 185

Számítógép-szoftver

Lásd 197, 230

Elektronikus könyvtár

237/2012

NEUBAUER, Wolfram: Schweizer Bibliotheken im Netz : Stand und Zukunft digitaler Angebote In: Bibliothek. – 36. (2012) 1., p. 70-77.

Res. angol nyelven

A svájci könyvtárhálózat digitális kínálata ma és holnap

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Gépi könyvtári hálózat

Svájcban is évek óta tart a digitális átállás a könyvtárakban, de a hagyományos könyvtár halálát jövendőelő jósálatok nem váltak valóra. Az oktatás és kutatás terén olyan sajátosságok vannak, amelyek Európa többi országára nem jellemzők.

A felsőoktatásban 10 (kantonális) egyetem, két (szövetségi) műszaki főiskola, 10 szakfőiskola, 15 pedagógiai főiskola és több magánfőiskola működik. A K+F-tevékenység állami és magánintézményekben folyik (utóbbiban a kutatások 70%-a), és szoros az együttműködés. Az alapkutatásokat a Svájci Nemzeti Kutatási Alap (SNF) finanszírozza. A decentralizált politikai kultúra rányomja bélyegét a könyvtárügyre is. Főleg a felsőoktatási könyvtárak látják el információkkal a tudományos kutatást és az oktatást, de a többi is fontos szerepet játszik a helyi vagy regionális igények kielégítésében, digitális könyvtárak létesítésében.

Eddig két kivételtől eltekintve nem akadt központi kezdeményezés a könyvtárügyben: az egyik a főiskolai könyvtárak konzorciuma, a másik a *Svájci Elektronikus Könyvtár* projekt, melyet a kantonok szövetsége finanszíroz. A Svájci

Elektronikus Könyvtár célja egy olyan nemzeti tudásportál felépítése, amelynek keretében tizenkilenc részprogramot támogatnak. Ilyen pl. a központi portál (*E-lib.ch*), a *Swissbib*, mely számos főiskolai és más könyvtár metakatalógusa (17 millió adat), a *retro.seals.ch*, ahol a visszamenőleg digitalizált folyóiratok találhatók, az *E-rara.ch* (16. századi könyvek), a *DOI-CH*, a térképadatbázis (www.kartenportal.ch). Egyes könyvtárakban, illetve az egyetemeken különböző projektek zajlanak: a *DigiBern*, a helytörténeti anyagok digitalizálása (a berni egyetemi könyvtárban), a *nemzeti könyvtárban* napilapok, folyóiratok, nyelvjárások anyagainak, plakátok digitalizálása, a Freiburgi Egyetemen az *e-kódexek* program (<http://www.e-codices.unifr.ch>).

A közkönyvtárakban az alábbi programok folynak: a *BibNetz Schweiz*, a városi könyvtárak tudásportálja 2009 óta működik, a *Kelet-Svájc digitális könyvtára* 2011-ben indult, és a legnagyobb ilyen közkönyvtár Svájcban, a genfi városi könyvtár *Livres pour tous* (Könyvet mindenkinek!) programja hasonló szolgáltatást nyújt (francia és angol nyelvű művekkel).

A kutatás során keletkezett *primer adatok megőrzése* és felhasználása nem újdonság, de csak az utóbbi két-három évben került a figyelem központjába, s már néhány egyetem is foglalkozik vele: a zürichi ETH (Eidgenössische Technische Hochschule) 2010-ben indította el *Digitális adatok megőrzése* címmel programját, melynek eredményei 2012 végén várhatók.

Máig nincs elfogadott szakmai koncepció arról, hogyan alakítható ki egy *svájci információs tér*, ezért a svájci egyetemek rektori konferenciája 2010-ben elhatározta, hogy foglalkozik ezzel a kérdéssel, és munkabizottságot hozott létre egy tervezet elkészítésére, amit 2011-ben meg is vitattak. Jelenleg hét területre kiterjedő országos cselekvési terven dolgoznak (e-publikálás, adatkezelés, azonosítás-kezelés, felhő és grid, e-learning, tudományos munkakörnyezet, szervezési szempontok), amelyben természetesen a tudományos kutatás szempontjai élveznek prioritást. Kérdés, hogy a könyvtári elgondolásokat és fejlesztéseket be lehet-e majd integrálni a jövőben. A *Tudományos információk elérése, feldolgozása és tárolása* projekt jó példa arra, hogy miképp csatlakozhatnak a könyvtárak: a kutatás-fejlesztés és oktatás számára nyújtott kézzelfogható értéktöbblet dönti el a sikert vagy a sikertelenséget.

Az elmúlt években minden területen jelentősen bővült a digitális kínálat – a takarékosági intézkedések és az áremelkedések ellenére. Jelenleg az információellátást többnyire helyi aspektusból szemlélik Svájcban, pedig az országos, sőt nemzetközi perspektíva lenne a kívánatos. A különböző kezdeményezéseket, tapasztalatokat és szolgáltatásokat országos koncepcióba kellene foglalni, és ezeket hosszú távon megőrizni.

(Murányi Lajos)

Lásd még 196, 209

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

238/2012

PAVLÍK, Jiří: E-knihy v knihovnách v České republice In: Čtenář. – 64. (2012) 3., p. 83-85.

E-könyvek a Cseh Köztársaság könyvtáraiban

Elektronikus könyv; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

Cseh e-könyveket napjainkban több mint 15 internetes könyvkereskedés kínál. Nagyobb ajánlatokkal rendelkezik a Kosmas, eReading, eLibellus, Datart, a Wooky nagykereskedés

platformján többek közt az eBux, Luxor, Arara könyvkereskedések jelennek meg. 2011 vége óta az Apple iBookstore cseh verziójának kínálata is elérhető. Jelenleg kb. 3000 címet forgalmaznak, licencük személyes használatot biztosít, ezért az így vásároltak könyvtárakban nem kölcsönözhetők.

Angol, német és francia nyelvű e-könyveket internetes kereskedések százai kínálnak, nagyon sok helyen könyvtári kölcsönzési licenccel együtt. A Károly Egyetem könyvtáraiban jelenleg 120 ezer, zömmel angol nyelvű e-könyv érhető el (az EBSCO, Springer, Safari, Elsevier, Cambridge University, Oxford University kínálatából). A városi könyvtárak számára a legjobb ajánlatokat az OverDrive szolgáltatja, de a Kindle-típusú e-könyveket az Amazonnal való együttműködésük miatt csak az USA-ban árulják. Német nyelvű e-könyveket a cseh könyvtárak a DiViBib-től szerezhetnek be, a Goethe Intézet könyvtárában lehet kölcsönözni ezeket. A prágai nemzeti könyvtár állományában több mint 70 ezer e-könyv található, amelyek a könyvtár terein belül és kívül is elérhetők iPad, iPhone vagy iPod Touch eszközökkel. A prágai városi, akadémiai, nemzeti, műszaki és a morva területi könyvtárakban az Akadémiai Kiadó e-könyvei hozzáférhetők. Ezekben a könyvtárakban több mint 100 cím olvasható, kizárólag helyben. Más kiadókkal is partnerségi projektet kezdeményeztek a könyvtárak az *E-könyvet minden könyvtárba* megállapodás keretében. A Prágai Városi Könyvtár 200 cseh e-könyvcímet kínál ePub, PDF és TXT formátumokban. A Károly Egyetem Pszichológiai és Szociokulturális kari könyvtárában hozzáférhetők az EBSCO e-könyvei.

A cseh könyvtári e-könyvek leggyakrabban PDF, ePub, HTML formátumúak, az Amazon Kindle, Wookly vagy Apple iBooks e-könyv olvasóval használhatók, a könyvtárakban online is olvashatóak, leggyakrabban az Adobe DRM technológia alkalmazásával. Az internetes könyvkereskedések e-könyvei többféle eszközzel, számítógéppel, könyvolvasóval, tablettel, okos telefonnal is olvashatók.

A Károly Egyetem könyvtáraiban a Kindle Fire olvasó segítségével 2012-től elérhető a cseh e-könyvkereskedések kínálata. Az Android operációs rendszerű eszköz új verziója cseh nyelven nem kommunikál, de az angol felület áttekinthető és kényelmes, hátránya, hogy offline módban nem, csak online eléréssel használható. Az egyetem valamennyi elérhető e-könyve online hozzáférésű. A könyvtárban található e-könyv olvasók kipróbálhatók, kölcsönözhetők.

2012 elején az Apple interaktív tankönyve jelent meg iPad tabletekhez, amely a jövő tankönyveit vetíti előre. A tankönyvek szerkesztéséhez a szabad hozzáférésű iBooks Author nyújt lehetőséget. Az interaktív tankönyvek részletei megtalálhatóak a <http://www.apple.com/education/#video-textbooks> oldalon.

A cseh könyvtárakban 2012-ben megjelentek az e-könyvek. Az újabb technológiai fejlesztések (Apple iPad 3) a korábbi verziók árainak csökkenését jelzik, amelyek az e-tankönyvek szélesebb elterjedésével járhatnak. A cseh könyvtárak egy-egy könyvtári portálja az e-folyóiratok kínálata mellett e-könyvek elérését is biztosítja.

(Prókai Margit)

Lásd még 165

Az ismertetett cikkek forrásai

Alexandria (GB)
American libraries (US)
Bibliothek (DE)
Bollettino AIB (IT)

22. (2011) 1.
43. (2012) 1/2., 3/4.
36. (2012) 1.
51. (2011) 4.

BuB (DE)	64. (2012) 1., 2.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	57. (2012) 2.
Collection building (US)	31. (2012) 1.
Collection management (US)	37. (2012) 1.
College & research libraries (US)	73. (2012) 1.
College & research libraries news (US)	72. (2011) 1., 3., 5.
Computers in libraries (US)	32. (2012) 1., 2.
Čtenář (CZ)	64. (2012) 3.
Documentaliste (FR)	48. (2011) 4.
Education for information (I)	29. (2012) 1.
IFLA journal (I)	38. (2012) 1.
Information outlook (US)	16. (2012) 1.
Interlending & document supply (GB)	40. (2012) 1.
The international information & library review (I)	44. (2012) 1.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2012) 1.
Journal of access services (US)	9. (2012) 1.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	63. (2012) 1.
Journal of web librarianship (US)	6. (2012) 1.
LIBER quarterly (I)	21. (2012) 3/4.
Library hi tech (US)	30. (2012) 1.
Library management (GB)	33. (2012) 1/2.
The library quarterly (US)	82. (2012) 1.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2012) 2., 3.
New library world (GB)	112. (2011) 9/10.; 113. (2012) 1/2.
New review of academic librarianship (GB)	18. (2012) 1.
New review of children's literature and librarianship (GB)	18 (2012) 1.
Online information review (I)	35. (2011) 6.; 36. (2012) 1.
Public library journal (GB)	26. (2011) 1.
Public library quarterly (US)	31. (2012) 1.
Public services quarterly (US)	8. (2012) 1.
The reference librarian (US)	53. (2012) 1.
Revista española de documentación científica (ES)	35. (2012) 1.
Scandinavian library quarterly (Sx)	45. (2012) 2.
Technical services quarterly (US)	29. (2012) 1.
Vestnik BAE (Fx)	(2011) 4.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	58. (2012) 1.